

**ΤΜΗΜΑ ΜΟΥΣΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ**

**Π.Μ.Σ. «ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ»
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ «ΜΟΥΣΙΚΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ»**

**Η βελτίωση της άρθρωσης των παιδιών μέσω μουσικο-
γλωσσικών δραστηριοτήτων με βάση τα παιδικά τραγούδια της
Μαρίζας Κωχ**

Χατζηκυριάκου Άννα

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Διονυσίου Ζωή

Διπλωματική Εργασία υποβληθείσα στο Τμήμα Μουσικών Σπουδών του Ιονίου Πανεπιστημίου,
ως μέρος των απαιτήσεων για την απόκτηση Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης
στην Μουσική Παιδαγωγική

Κέρκυρα, Ιούνιος 2018

**ΤΜΗΜΑ ΜΟΥΣΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ**

**Π.Μ.Σ. «ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ»
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ «ΜΟΥΣΙΚΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ»**

**Η βελτίωση της άρθρωσης των παιδιών μέσω μουσικο-
γλωσσικών δραστηριοτήτων με βάση τα παιδικά τραγούδια της
Μαρίζας Κωχ**

Χατζηκυριάκου Άννα

Επιτροπή αξιολόγησης:

- 1. Διονυσίου Ζωή, Επίκουρος Καθηγήτρια του Ιονίου Πανεπιστημίου**
- 2. Ιωάννα Ετμεκτσόγλου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια του Ιονίου Πανεπιστημίου**
- 3. Μακρής Ευστάθιος, Αναπληρωτής Καθηγητής του Ιονίου Πανεπιστημίου**

Κέρκυρα, Ιούνιος 2018

Τίτλος: Η βελτίωση της άρθρωσης των παιδιών μέσω μουσικο-γλωσσικών δραστηριοτήτων με βάση τα παιδικά τραγούδια της Μαρίζας Κωχ

© 2018 Άννα Χατζηκυριάκου

ALL RIGHTS RESERVED

Απαγορεύεται η δημοσίευση και η ολική ή μερική ή περιληπτική αναπαραγωγή ή αναδημοσίευση κατά παράφραση ή διασκευή του υλικού αυτής της έκδοσης και η με οποιοδήποτε τρόπο αναπαραγωγή (φωτοτυπία, ηλεκτρονική ή μηχανική αναπαραγωγή, καταγραφή σε ηλεκτρονικό σύστημα ή με οποιοδήποτε άλλο τρόπο), σύμφωνα με το νόμο 2121/93 και τους λοιπούς κανόνες Δικαίου περί Πνευματικής ιδιοκτησίας, χωρίς την έγγραφη άδεια του/της συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Τμήμα Μουσικών Σπουδών του Ιονίου Πανεπιστημίου δεν υποδηλώνει απαραίτητως και αποδοχή των απόψεων του/της συγγραφέα εκ μέρους του Τμήματος (Ν.5343/32 αρ.202 παρ.2).

Ευχαριστίες

Αισθάνομαι την ανάγκη να ευχαριστήσω ιδιαίτερα την επιβλέπουσα καθηγήτρια κα. Διονυσίου Ζωή, καθώς και την κα. Πανταζή Ευσταθία για την πολύτιμη βοήθειά τους καθ' όλη τη διάρκεια της ενασχόλησής μου με το συγκεκριμένο θέμα. Η ολοκλήρωση της συγκριμένης εργασίας έμοιαζε άπιαστο όνειρο πριν από έξι μήνες. Ωστόσο, με τις συμβουλές τους, τις παρατηρήσεις και την καθοδήγησή τους κατάφερα το κάνω πραγματικότητα. Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω και τα δύο μέλη της τριμελούς επιτροπής αξιολόγησης των Μεταπτυχιακών Διπλωματικών Εργασιών του Π.Μ.Σ. «Μουσική Παιδαγωγική» 2017-18, κα. Ετμεκτσόγλου Ιωάννα και κ. Μακρή Ευστάθιο.

Τις θερμές μου ευχαριστίες οφείλω στην υπεύθυνη του τμήματος μουσικοκινητικής εκπαίδευσης, η παρουσία της οποίας στάθηκε καταλύτης κατά τη διεξαγωγή της έρευνας και η συνεργασία μας ήταν άψογη κατά τη διάρκεια των δύο περίπου μηνών. Ένα μεγάλο ευχαριστώ οφείλω να πω και στη διευθύντρια του ΚΔΑΠ σε πόλη της περιφέρειας που από την πρώτη στιγμή με εμπιστεύτηκε και έκανε δεκτό το αίτημά μου για εθελοντική εργασία.

Θα ήταν παράλειψή μου να μην εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου στην αδερφή μου για όλο το υλικό που μου παρείχε και τις βοηθητικές τις επεξηγήσεις στους προβληματισμούς μου σχετικά με την άρθρωση. Επιπρόσθετα, ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω στους δικούς μου ανθρώπους, φίλους και συγγενείς για την ηθική και ψυχολογική υποστήριξη που μου προσέφεραν κατά τη διάρκεια των σπουδών μου στο προαναφερόμενο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών, στα πλαίσια του οποίου έλαβε χώρα και η συγγραφή της παρούσας εργασίας.

Η βελτίωση της άρθρωσης των παιδιών μέσω μουσικο- γλωσσικών δραστηριοτήτων με βάση τα παιδικά τραγούδια της Μαρίζας Κωχ

Περίληψη

Στόχος της παρούσας εργασίας είναι να μελετηθεί ο ρόλος του τραγουδιού -συγκεκριμένα των τραγουδιών της Μαρίζας Κωχ- στην εκπαίδευση και κατά πόσο βοηθά στην κατάκτηση του λόγου και στη βελτίωση της δεξιότητας της άρθρωσης. Πρόκειται για μία έρευνα δράσης, η οποία πραγματοποιήθηκε σε τμήμα μουσικοκινητικής εκπαίδευσης ενός ΚΔΑΠ σε πόλη της περιφέρειας σε παιδιά ηλικίας έξι έως επτά ετών. Σε πρώτο επίπεδο, ως ερευνήτρια, μελέτησα τα στάδια της γλωσσικής ανάπτυξης δίνοντας έμφαση στην ικανότητα άρθρωσης. Στη συνέχεια, διερεύνησα τη σχέση ανάμεσα στη μουσική και το λόγο και μελέτησα τις σχετικές έρευνες που έχουν γίνει για τη χρήση του τραγουδιού, ως εργαλείου και μέσου για τη βελτίωση της άρθρωσης.

Ολοκληρώνοντας το θεωρητικό υπόβαθρο με μία πλήρη βιβλιογραφική επισκόπηση, τόσο της ελληνικής, όσο και διεθνούς βιβλιογραφίας, στην πορεία πραγματοποίησα την έρευνα. Επέλεξα οχτώ τραγούδια της Μ. Κωχ, πάνω στα οποία σχεδιάστηκαν δραστηριότητες και, μέσω της συμμετοχικής παρατήρησης και των αναστοχαστικών ημερολογίων που τηρήθηκαν, διερεύνησα τους τρόπους με τους οποίους μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τη βελτίωση συγκεκριμένων φωνημάτων. Τέλος, καταγράφηκαν οι βελτιώσεις που επήλθαν μέσω της συμμετοχής στις μουσικο-γλωσσικές δραστηριότητες, οι δυσκολίες που αντιμετώπισα κατά την έρευνα, καθώς και πιθανές αλλαγές και βελτιώσεις που θα μπορούσαν να γίνουν τονίζοντας την ανάγκη για περαιτέρω μελέτη του θέματος.

The improvement of children's articulation through music-linguistic activities based on the children's songs by Mariza Koch

Abstract

The aim of the present research is to study the role of the song -in particular the songs of Mariza Koch- in education, and study whether it helps in speech acquisition and improvement of articulation. This is an action research which took place in a centre for creative children's education, with children aged six to seven years old. Firstly, I studied the stages of linguistic development with emphasis on the articulation ability. Then, I explored the relation between music and speech and I studied the relevant research literature which has used singing as a tool for the improvement of children's articulation.

Concluding the theoretical overview of both Greek and international literature, I conducted the main research. I chose eight songs by M. Koch, on which activities have been designed and, through participatory observation and a reflective journal that have been kept, I investigated the ways in which songs can be consciously used, for the improvement of the articulation of specific phonemes. Finally, I recorded the improvements made through participation in musical-linguistic activities, the difficulties we encountered during the research, as well as all the possible changes and improvements that could be made, which emphasize the need for further study of the subject.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή.....	9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1.....	10
1. Κατάκτηση προφορικού λόγου.....	10
1.1 Γλωσσικές δεξιότητες.....	11
1.1.1 Άρθρωση.....	11
1.2 Μουσική και Λόγος.....	15
1.2.1 Η μουσική ως μέσο εξέλιξης της άρθρωσης του παιδιού.....	16
1.3 Η συμβολή της μουσικής στη συναισθηματική και κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού.....	20
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2.....	23
2. Σκοπός της έρευνας.....	23
2.1 Ερευνητικά ερωτήματα.....	26
2.1.1 Συλλογή δεδομένων.....	26
2.1.2 Επεξεργασία και Ανάλυση δεδομένων.....	31
2.2 Εγκυρότητα και Αξιοπιστία.....	31
2.3 Ερευνητική Δεοντολογία.....	32
2.3.1 Επιφυλάξεις και Περιορισμοί.....	33
2.4 Συμπληρωματική Δράση.....	33
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3.....	35
3. Σχεδιασμός μουσικο-γλωσσικών δραστηριοτήτων.....	35
3.1 Επιλεγμένα τραγούδια.....	37
3.2 Περιγραφή-Ανάλυση δραστηριοτήτων.....	38
3.3 Δυσκολίες (κατά την εφαρμογή).....	48
3.4 Αποτελέσματα έρευνας.....	49
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4.....	53
4. Συμπεράσματα.....	53
4.1 Προτάσεις.....	54

Βιβλιογραφία.....	57
Παράρτημα.....	63

Εισαγωγή

Στη νεότερη φιλοσοφική και παιδαγωγική σκέψη επισημαίνεται ο καταλυτικός ρόλος των τεχνών (εικαστικές τέχνες, μουσική κ.τ.λ.). Μέσα από το πνεύμα της προοδευτικής και παιδοκεντρικής εκπαίδευσης, που άρχισε να αναπτύσσεται κυρίως κατά τις πρώτες δεκαετίες του εικοστού αιώνα, με πρωτεργάτη τον Dewey στην Αμερική, αρχίζει να ενδυναμώνεται η αντίληψη ότι σε ένα ιδανικό πρόγραμμα εκπαίδευσης, οι τέχνες, ανάμεσά τους και η μουσική, θα πρέπει να αποτελούν αναπόσπαστο μέρος της αγωγής του παιδιού για τη διαμόρφωση μιας ολοκληρωμένης προσωπικότητας (Αδαμοπούλου & Δούμα, 2016: 38).

Όπως αναφέρει ο Dewey (Kiestev, 1985· Rainbow, 1989), το αποτέλεσμα της τέχνης είναι να παράγει ένα τέλεια εναρμονισμένο άτομο. Οι ιδέες του Dewey, των συνεργατών και των μαθητών του έθεσαν το θεωρητικό υπόβαθρο, για να υποστηριχθεί η σημασία των τεχνών και να αναβαθμισθεί ο ρόλος τους στην εκπαίδευση, με ουσιαστικές αλλαγές στα προγράμματα διδασκαλίας. Διαμορφώνεται, έτσι, το θεωρητικό πλαίσιο, σύμφωνα με το οποίο οι τέχνες θα πρέπει να διδάσκονται στο ίδιο επίπεδο με τα άλλα διδακτικά αντικείμενα του αναλυτικού προγράμματος, όπως τη γλώσσα, τα μαθηματικά κ.ά. Οι τέχνες συστήνεται να μη θεωρούνται ως δευτερεύοντα μαθήματα αλλά, αντίθετα, ως μέρος του βασικού κορμού του εκπαιδευτικού προγράμματος (Λαμπριανίδου, 2006).

Η παρούσα έρευνα έρχεται να αναδείξει τη συμβολή του τραγουδιού στην κατάκτηση των γλωσσικών δεξιοτήτων και πιο συγκεκριμένα στη βελτίωση της άρθρωσης. Θα μπορέσει μάλιστα να λειτουργήσει ως ένας οδηγός, ως ένα πρότυπο σχεδιασμού δραστηριοτήτων με βάση τα συγκεκριμένα τραγούδια, με σκοπό την ανίχνευση της καταλληλότητάς τους στη βελτίωση της άρθρωσης σε παιδιά πρώτης σχολικής ηλικίας. Ωστόσο, άλλοι, μελλοντικοί ερευνητές μπορούν να κατασκευάσουν το δικό τους υλικό, με βάση άλλα τραγούδια ή μελετώντας φωνητικές δυσκολίες σε άλλες ηλικιακές ομάδες. Στην περίπτωση μας όμως, η ηλικία στην οποία βρίσκονται τα παιδιά που θα μελετήσουμε κρίνεται ιδανική για την επεξεργασία του λόγου, επιδέχεται εύκολα αλλαγές, τροποποιήσεις και βελτιώσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

1. Κατάκτηση προφορικού λόγου

Η κατάκτηση και η ανάπτυξη του προφορικού λόγου αποτελούν μία εγγενή διαδικασία και ικανότητα του ατόμου, η οποία καθορίζεται δραστικά από το κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο στο οποίο ζει το άτομο και αναπτύσσεται. Ο προφορικός λόγος κατακτιέται κατά κύριο λόγο μέσα από το παιχνίδι και τη μίμηση, και η κατάκτησή του είναι σταδιακή.

Το βρέφος ξεκινά πάντα από τις ελάχιστες δομές, που είναι οι φθόγγοι (τα φωνήματα), οι οποίοι με τους κατάλληλους συνδυασμούς φτιάχνουν τις λέξεις, οι οποίες με τη σειρά τους οδηγούν στην παραγωγή φράσεων και τελικά προτάσεων. Το πέρασμα από τον προφορικό λόγο στην ανάγνωση έρχεται μέσα από τη διαδικασία της φωνολογικής ενημερότητας ή αλλιώς της μεταγλωσσικής επίγνωσης. Το παιδί, δηλαδή, είναι σε θέση να σκέφτεται και ταυτόχρονα να χρησιμοποιεί τη γλώσσα και να κάνει ανάλογους συλλογισμούς. Οι μεταγλωσσικές αυτές ικανότητες αφορούν όλα τα επίπεδα ανάλυσης της γλώσσας (φωνολογική επίγνωση, συντακτική, λεξιλογική και σημασιολογική επίγνωση). Η διαδικασία της μάθησης έρχεται να τις ενισχύσει και να διευκολύνει την εξέλιξη και ομαλή κατάκτησή τους (Μανωλίτης, 2000).

Το παιδί, κατά την αναπτυξιακή του πορεία και προοδευτικά αναγνωρίζει και κατανοεί τις θέσεις των φωνημάτων, είναι σε θέση να αναλύει και να χειρίζεται τα φωνήματα και τους διάφορους ήχους και φυσικά μπορεί σταδιακά να συνθέτει και να αναλύει συλλαβές, να κατηγοριοποιεί, να αντιπαραβάλλει και να συγκρίνει λέξεις και συλλαβές, να συνθέτει φωνήματα σε λέξεις, να απομονώνει φωνήματα, να τα επεξεργάζεται και τελικώς να δημιουργεί νέες λέξεις (Τάφα, 2001).

Αναφορικά πάντα με την κατάκτηση του προφορικού λόγου, τα παιδιά πρώτα μαθαίνουν να ξεχωρίζουν τη λέξη σε συλλαβές και μετά σε φωνήματα. Συνήθως, πρώτα αναγνωρίζουν την κατάληξη της λέξης, συνειρμικά τη συνδέουν με άλλες που ομοιοκαταληκτούν και στη συνέχεια, καταφέρνουν να την αναλύσουν στα φωνήματά της και να συνθέσουν μία καινούργια. Μάλιστα, χαρακτηριστικό είναι πως η επίδοσή τους ως προς την κατάκτηση και αναγνώριση των φωνημάτων καθορίζεται σημαντικά από τον τύπο του φωνήματος. Για παράδειγμα, για τους ομιλητές της Ελληνικής, τα εξακολουθητικά ή στιγμιαία φωνήματα είναι πιο εύκολα προς κατάκτηση. Τα φωνήματα /μ/, /σ/, /ζ/ κατακτιούνται πολύ εύκολα σε σύγκριση με το φωνήματα /κ/ ή /β/. Φυσικά, καταλαβαίνουμε πως η προφορική γλώσσα του παιδιού επηρεάζει σημαντικά, όχι μόνο την

αναγνωστική του πορεία, αλλά ολόκληρη τη γλωσσική/λεκτική του ανάπτυξη και εξέλιξη (Μανωλίτσης, 2000).

1.1 Γλωσσικές Δεξιότητες

Οι γλωσσικές δεξιότητες διακρίνονται στην ακρόαση-κατανόηση του προφορικού λόγου, στην παραγωγή του προφορικού λόγου, στην ανάγνωση και κατανόηση του γραπτού λόγου και τέλος στην παραγωγή του γραπτού λόγου. Ας δούμε, όμως, την κάθε μία ξεχωριστά.

Αρχικά, η κατανόηση του προφορικού λόγου είναι η πρώτη, που κατακτά το άτομο, και περιλαμβάνει την κατανόηση απλών εκφράσεων και οδηγιών, οι οποίες μεταδίδονται, κατά κύριο λόγο, με μη λεκτικά μέσα επικοινωνίας (για παράδειγμα χειρονομίες, γκριμάτσες, επιτονισμός), όπως και την αναγνώριση διαφορετικών τύπων προφορικού λόγου (για παράδειγμα συζήτηση, διάλογος κ.ά.). Η δεύτερη δεξιότητα που κατακτούμε είναι η παραγωγή του προφορικού λόγου, δηλαδή η εκτέλεση βασικών λεκτικών πράξεων (για παράδειγμα ο χαιρετισμός, η παρουσίαση του εαυτού μας, η πρόσκληση, η συναίνεση ή η άρνηση). Η κατάκτηση του προφορικού λόγου εκφράζεται μέσα από τη συμμετοχή σε μια συζήτηση και την παράθεση των επιχειρημάτων των απόψεών μας, όπως και την έκφραση συναισθημάτων, την παράθεση και τη διήγηση εμπειριών. Στην κατάκτηση του προφορικού λόγου περιλαμβάνεται μια σειρά από συστατικά στοιχεία, τόσο ενδογλωσσικά (π.χ. προφορά), όσο και εξωγλωσσικά (στάση σώματος ή έκφραση) αλλά και παραγλωσσικά (ένταση φωνής, ηχόχρωμα, παύσεις) (Χαραλαμπίδης & Χατζησαββίδης, 1997).

Στη συνέχεια, έρχεται η κατάκτηση της δεξιότητας της κατανόησης του γραπτού λόγου. Το άτομο είναι σε θέση να διαβάζει διαφορετικά είδη γραπτού λόγου και σε διαφορετικές εντάσεις. Τέλος, κατακτιέται η δεξιότητα της παραγωγής του γραπτού λόγου. Η παραγωγή γραπτού λόγου αφορά σε διαφορετικά κειμενικά είδη (για παράδειγμα, καθοδηγημένη ή ελεύθερη δημιουργική έκφραση με περιγραφή, αφήγηση κ.τ.λ.) (Σαλβαράς, 2000).

1.1.1. Άρθρωση

Πριν αναφερθούμε στην άρθρωση, σκόπιμο είναι να γίνει μια εισαγωγή στην επιστήμη που μελετά την άρθρωση και τα όργανα που την παράγουν. Η Φωνητική είναι η επιστήμη που μελετά τους φθόγγους και την παραγωγή τους από τα αρθρωτικά όργανα και η

Φωνολογία εξετάζει τους φθόγγους από μια πιο λειτουργική σκοπιά, δηλαδή τη σχέση αυτών των φθόγγων με αφηρημένες έννοιες και άλλες αντιστοιχίες στη γλώσσα και τη λεκτική επικοινωνία (Nespor, 1999).

Με τον όρο άρθρωση αναφερόμαστε σε ολόκληρο τον κινητικό μηχανισμό της ομιλίας, στον οποίο εμπεριέχεται η διαδικασία του σχεδιασμού και της εκτέλεσης ακολουθιών, δηλαδή αλληλεξαρτημένων κινήσεων, οι οποίες καταλήγουν στην κατάκτηση της ομιλίας. Για να προσδιορίσουμε την άρθρωση θα πρέπει πρώτα να καταλάβουμε και να εξετάσουμε υπό αυτό το πρίσμα, πως η μάθηση των δεξιοτήτων άρθρωσης αποτελεί μία αναπτυξιακή διαδικασία, που περιλαμβάνει την σταδιακή απόκτηση της ικανότητας να κινεί κανείς τους αρθρωτές με ένα συγκεκριμένο και ταχύ τρόπο. Έτσι, το να μάθει κάποιος να αρθρώνει συλλαβές είναι ένα συγκεκριμένο μέρος της εκμάθησης της κίνησης στην ομιλία (Nespor, 1999).

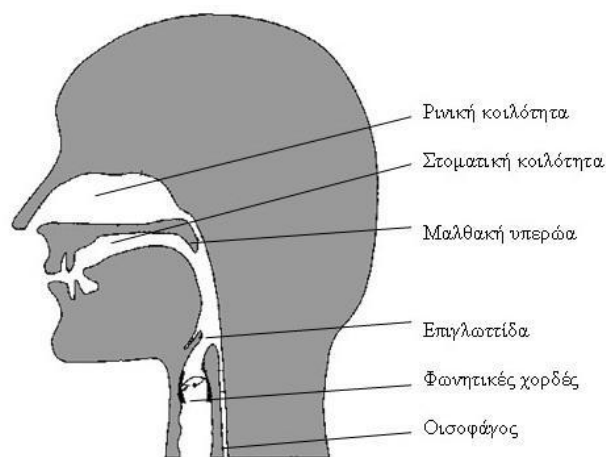
Τα παιδιά μεγαλώνοντας αποκτούν ολοένα και περισσότερες και πιο πολύπλοκες κινητικές ικανότητες, που τους επιτρέπουν την κατάκτηση της ομιλίας και την περαιτέρω εξέλιξή της. Κατ' αυτόν τον τρόπο, αναπτύσσουν, επίσης, και τις δεξιότητες άρθρωσης. Για παράδειγμα, δεν αναμένουμε το ίδιο επίπεδο ικανοτήτων άρθρωσης από ένα δίχρονο παιδί και ένα παιδί επτά ετών. Επίσης, θα πρέπει να κατανοήσουμε πως τυχόν λάθη στην άρθρωση πηγάζουν τις περισσότερες φορές από συσχετιζόμενες περιφερειακές διαταραχές αυτών των αρθρωτικών διαδικασιών. Επομένως, οι περιφερειακές κινητικές διαδικασίες που χρειάζονται για την άρθρωση, έχουν κατά πάσα πιθανότητα υποστεί κάποια βλάβη. Οι κεντρικές γλωσσικές ικανότητες του ατόμου παραμένουν άθικτες. Έτσι, λοιπόν, η άρθρωση αποτελεί μια συγκεκριμένη, σταδιακή ανάπτυξη κινητικών δεξιοτήτων που περιλαμβάνει κυρίως περιφερειακές κινητικές διεργασίες (Nespor, 1999).

Η παραγωγή και άρθρωση φωνηέντων λαμβάνει χώρα ήδη από το πρώτο έτος της ζωής, και συγκεκριμένα από τον δέκατο μήνα, και ολοκληρώνεται περίπου στο τρίτο έτος της ηλικίας. Η σειρά εμφάνισης των συμφώνων ακολουθεί παγκόσμια ομοιομορφία, καθώς τα στιγμικά, τα ρινικά και τα υγρά σύμφωνα παράγονται προγενέστερα από τα τριβόμενα, τα προστριβόμενα σύμφωνα και τα συμφωνικά συμπλέγματα. Η κατάκτηση των φωνημάτων και των συμφωνικών συμπλεγμάτων για τις περισσότερες γλώσσες ολοκληρώνεται στην ηλικία των 7-8 ετών (Nespor, 2001).

Η πρώτη γλωσσική δεξιότητα που αναπτύσσουν τα παιδιά είναι η διάκριση και η προφορά φωνημάτων (περί τα 4 έτη). Κατά τα επόμενα έτη, ακολουθεί η κατάκτηση πιο σύνθετων δεξιοτήτων, που αφορούν την ανάλυση των λέξεων (για παράδειγμα τα παιδιά είναι σε θέση να αναγνωρίζουν τα κοινά φωνήματα σε διαφορετικές λέξεις, ή είναι σε

θέση να αντικαθιστούν ένα φώνημα στην αρχή, τη μέση ή το τέλος της λέξης και έτσι να παράγουν μία νέα). Σταδιακά μπορούν να αναγνωρίζουν ότι τα φωνήματα μπορούν να διαγραφούν, να αντικατασταθούν και να παράγουν νέες λέξεις (Ruscello, 2008).

Οι απαραίτητες δομές για την άρθρωση και την παραγωγή της ομιλίας βρίσκονται στην υπεργλωττιδική περιοχή και περιλαμβάνουν τα χείλη, τη φαρυγγική περιοχή, η οποία βρίσκεται στα όρια της υπερώας και των κοπτήρων της άνω γνάθου, τη σκληρή υπερώα, τη μαλακή υπερώα, τη στοματική κοιλότητα, τη ρινική κοιλότητα, τη φαρυγγική κοιλότητα και την τραχεία. Οι φθόγγοι και η άρθρωση των διάφορων φωνημάτων γίνεται με τη βοήθεια των αρθρωτών, με τα αρθρωτικά όργανα του συστήματος ομιλίας, τα οποία, καθώς κινούνται, αλλάζουν το σχήμα της στοματοφαρυγγικής κοιλότητας, καθώς και τη φορά διέλευσης του αέρα προς τη στοματική κοιλότητα, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται αντηχήσεις που αντιστοιχούν στους διάφορους φθόγγους (Nespor, 1999).

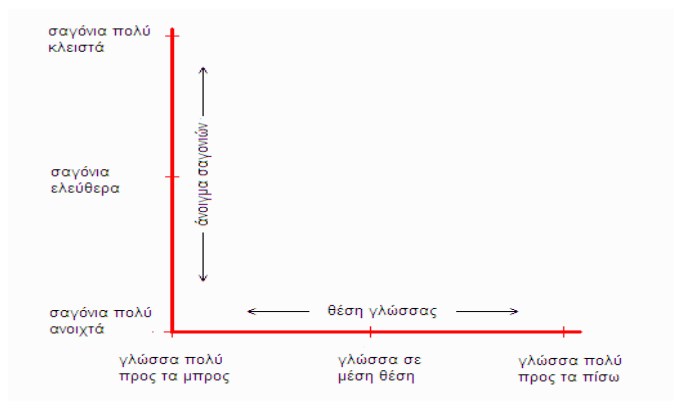

Εικόνα 1. Η φυσιολογία του προφορικού λόγου¹

Πιο συγκεκριμένα, τα φωνήματα διακρίνονται σε φωνήεντα και σύμφωνα. Τα φωνήεντα αποτελούν τους φθόγγους, που παράγονται από την ελεύθερη εξαγωγή του αέρα από τους πνεύμονες, θέτοντας σε παλμική κίνηση τις φωνητικές χορδές και χωρίς να υπάρχει κάποιο εμπόδιο στα φωνητικά όργανα. Υπάρχουν τρεις διαστάσεις κατηγοριοποίησης των φωνηέντων, ανάλογα με τη φωνητική οδό που ακολουθούν. Κατά την πρώτη διάσταση έχουμε τα ανοιχτά, τα ενδιάμεσα (ημιανοιχτά και ημίκλειστα), και τα

¹<http://www.toergastiritoulougou.gr/%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%BF%CE%B8%CE%B5%CF%81%CE%B1%CF%80%CE%B5%CE%AF%CE%B1/%CE%B7%CF%86%CF%85%CF%83%CE%B9%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%AF%CE%B1%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%86%CE%BF%CF%81%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%8D%CE%BB%CF%8C%CE%B3%CE%BF%CF%85> (προσπελάστηκε στις 17/05/2018).

κλειστά. Για παράδειγμα το /a/ είναι ένα ανοιχτό φώνημα. Κατά τη δεύτερη διάσταση μιλάμε για τα πρόσθια, κεντρικά και οπίσθια και με βάση την τρίτη κατηγορία έχουμε τα στρογγυλά και μη στρογγυλά (Γαβριηλίδου, 2003).

Εικόνα 2. Δύο από τις διαστάσεις του χώρου των φωνηέντων²

Τα σύμφωνα, από την άλλη, είναι οι φθόγγοι που παράγονται όταν δημιουργείται κάποιος φραγμός στη ροή του αέρα, κατά την εκπνοή και σε κάποιες περιπτώσεις κατά την εισπνοή, από κάποιο όργανο του φωνητικού μηχανισμού. Τα σύμφωνα διακρίνονται σε κατηγορίες με βάση δύο κύρια χαρακτηριστικά, που είναι ο τόπος και ο τρόπος άρθρωσης. Για παράδειγμα το /r/, το οποίο μελετήθηκε και στη συγκεκριμένη εργασία, αποτελεί παλλόμενο, καθώς η ροή του αέρα διακόπτεται και αποκαθίσταται περιοδικά με παλμική, αλλά και σταφυλική, δεδομένου ότι το πίσω μέρος της γλώσσας αγγίζει τη σταφυλή.

Τα σύμφωνα της Ν.Ε.								
ΤΡΟΠΟΣ ΑΡΘΡΩΣΗΣ		διχειλικά	χειλοδοντ	μεσοδοντ	οδοντ	συριζ	ουραν	υπεροικά
Στιγμασία	άηχα	p			t		c	k
	ηχηρά	b			d		j	g
Εξασκολ.	άηχα		f	θ		s	ς	χ
	ηχηρά		v	δ		z	j	γ
ένρινα		m			n			
υγρά	πλευρικά				l			
	παλλόμενα				r			

Εικόνα 3. Τα σύμφωνα της Νέας Ελληνικής με βάση τον τόπο και τον τρόπο άρθρωσης³

² http://www.foundalis.com/dep/ling/L2_gr.htm (προσπελάστηκε στις 17/05/2018).

³ <https://www.google.com.tr/search?biw=1366&bih=662&tbm=isch&sa=1&ei=fZX9WqHOJYqQsAGdmYygBA&q=%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%B7+%CF%83%CF%85%CE%B>

Έτσι, λοιπόν, όταν η άρθρωση ενός ατόμου αποκλίνει σημαντικά από τον κανόνα, τότε μπορούμε να μιλάμε για «άρθρωτική διαταραχή». Η συγκεκριμένη διαταραχή αναφέρεται στις δυσκολίες των κινητικών πτυχών που έχουν να κάνουν με την παραγωγή του λόγου. Οι διαταραχές στην άρθρωση ταξινομούνται με βάση την ηλικία, το επίπεδο ανάπτυξης και τις ιδιαίτερες ανάγκες (Καμπανάρου, 2007).

Παρακάτω θα διερευνήσουμε τη συμβολή του τραγουδιού στη βελτίωση της ικανότητας της άρθρωσης του παιδιού και την εξέλιξη του λόγου του.

1.2 Μουσική και Λόγος

Στο παρόν κεφάλαιο θα γίνει αναφορά στις έρευνες που αφορούν τη σχέση μουσικής και άρθρωσης και τη συμβολή του τραγουδιού στη βελτίωση της δεξιότητας της άρθρωσης. Σύμφωνα με μελέτες, τόσο από τον χώρο της Ψυχολογίας, όσο και από τον χώρο της Παιδαγωγικής, ο άνθρωπος από τη βρεφική ηλικία αντιλαμβάνεται τη μουσική και μπορεί να πειραματιστεί με τη φωνή και φυσικά να εξερευνήσει τη μουσική που ηχεί στο άμεσο περιβάλλον του. Έτσι, λοιπόν, κατανοούμε πως η ένταξη της μουσικής στη ζωή μας, ως ένα από τα βασικά μέσα μάθησης και μύησης στη μουσική, είναι πολύ εύκολη και έχει μεγάλη αξία (Σέργη, 1992· 1982).

Πιο αναλυτικά, η ανάπτυξη των μουσικών δεξιοτήτων ξεκινάει από πολύ νωρίς, ήδη κατά την περίοδο της κύησης. Το έμβρυο είναι σε θέση να αντιληφθεί ήχους και ηχητικά ερεθίσματα. Με τη γέννηση αποκτάμε φωνητικές πλέον δεξιότητες, οι οποίες σταδιακά εξελίσσονται, δηλαδή από την αρχική, θεμελιώδη φώνηση, εξελίσσουμε μια σταθερή φωνητική ροή, συλλαβισμό και τελικά μελωδική και αρμονική άρθρωση και μελωδία. Μάλιστα, ήδη από τα πρώτα στάδια ανάπτυξης η στάση μας απέναντι στη μουσική είναι περισσότερο ενεργητική παρά παθητική. Η άρθρωση και η παραγωγή ήχου αποτελούν ένα από τα πρώτα μέσα επικοινωνίας με τον έξω κόσμο, αποτελούν μορφή έκφρασης συναισθημάτων, ικανοποίησης ή δυσαρέσκειας. Έτσι, λοιπόν, κατανοούμε πόσο βασική και σημαντική είναι η χρήση της μουσικής για τη συνολική ανάπτυξη και εξέλιξη του ανθρώπου (Αδαμοπούλου & Δούμα, 2016).

Έχει αποδειχθεί, ότι τα παιδιά, τα οποία μαθαίνουν να παίζουν ένα μουσικό όργανο, έχουν καλύτερη άρθρωση και καλύτερη επίδοση στις γλωσσικές δεξιότητες.

[C%CF%86%CF%89%CE%BD%CF%89%CE%BD&oq=%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%B7+%CF%83%CF%85%CE%BC%CF%86%CF%89%CE%BD%CF%89%CE%BD&gs_l=img.3...22350.27762.0.28644.35.15.0.0.0.0.0.0...0...1c.1.64.img..35.0.0.0...0.LJAI-8XyJ38#imgdii=Jr_RWP69QkVKHM:&imgsrc=9zEeP-QwCEsEdM](https://www.researchgate.net/publication/322350276_The_Effects_of_Music_Therapy_on_Speech_Development_in_Children_with_Autism_Spectrum_Disorders) (προσπελάστηκε στις 17/05/2018).

Ακόμα και άτομα, τα οποία έχουν υποστεί κάποιας μορφής βλάβη στον εγκέφαλο ή έναν τραυματισμό με απώλεια μνήμης, μπορούν να ανακτήσουν μέρος της απώλειας της μνήμης τους μαθαίνοντας ένα μουσικό όργανο (Αδαμοπούλου & Δούμα, 2016).

Θα λέγαμε ότι το τραγούδι είναι ένα χρήσιμο εκπαιδευτικό εργαλείο για τη διδασκαλία της γλώσσας σε όλα τα επίπεδα (φωνητική-φωνολογία, πραγματολογία κ.ά.). Εντάσσοντάς το οργανωμένα στην καθημερινή πρακτική, προκύπτουν οφέλη σε πολλούς τομείς. Πιο συγκεκριμένα: στην ανάγνωση, στην απόκτηση φωνολογικής ενημερότητας, στην ενίσχυση της μνήμης, στην ανάπτυξη του λεξιλογίου, στην κατανόηση, στη βελτίωση της προφοράς, στην εκμάθηση της γραμματικής και στην παραγωγή προφορικού και γραπτού λόγου (Telemachou, 2005).

Πρακτικές, όπως το τραγούδι, αλλά και άλλες εναλλακτικές μορφές διδασκαλίας της γλώσσας, πρέπει να υιοθετούνται από τους εκπαιδευτικούς, μιας και είναι πιθανότερο να κεντρίσουν το ενδιαφέρον των μαθητών και να συντελέσουν στη βελτίωση των επιδόσεών τους. Η μουσική έχει τη δυνατότητα να δημιουργήσει ένα θετικό μαθησιακό κλίμα στην τάξη, όπου τα παιδιά μπορούν να προοδεύσουν ακαδημαϊκά, κοινωνικά και συναισθηματικά. Δίνοντας την ευκαιρία στα παιδιά να συμμετέχουν σε οργανωμένες μουσικές δραστηριότητες, όπως το τραγούδι, θέτουμε τις βάσεις για την εξέλιξη του μαθητή (Καρτασίδου, 2004).

1.2.1 Η μουσική ως μέσο εξέλιξης της άρθρωσης

Η μουσική φαίνεται να συνδέεται σημαντικά με την ενίσχυση των προφορικών και λεκτικών δεξιοτήτων. Έρευνες έχουν δείξει πως βρέφη και παιδιά, τα οποία έρχονται σε επαφή με οποιοδήποτε μουσικό ερέθισμα από πολύ νωρίς, έχουν πολύ πιο ενισχυμένη οπτικοακουστική επεξεργασία εγκεφάλου και είναι λιγότερο ευαίσθητοι σε ανεπαίσθητα ερεθίσματα και αλλαγές. Μάλιστα, φαίνεται πως τα μουσικά ερεθίσματα είναι πολύ πιο προσιτά και προσφιλή στα παιδιά σε σχέση με τα καθαρά λεκτικά και ενισχύουν σημαντικά τα αισθητήρια κυκλώματα του εγκεφάλου, τα οποία διαμορφώνουν τη δεξιότητα για γνωστική και αυτοματοποιημένη επεξεργασία (Καρτασίδου, 2004· Λαμπριανίδου, 2006).

Η επαφή με τη μουσική ενισχύει, επίσης, τη δεξιότητα αλλά και τους μηχανισμούς της κωδικοποίησης, που είναι απαραίτητοι για τη σωστή ομιλία και άρθρωση. Οι μηχανισμοί κωδικοποίησης, που ενισχύονται μέσα από την επαφή με τη μουσική, βοηθούν σημαντικά στην κωδικοποίηση του τόνου και της τονικότητας της φωνής, αλλά και στην

αναγνώριση της ταυτότητας του ομιλητή, την ενισχυμένη μεταγραφή του ηχοχρώματος και των χρονικών σήμαντρων, που είναι κοινά τόσο στη μουσική όσο και στην ομιλία (Καρτασίδου, 2004).

Τα φωνήματα της γλώσσας μπορούν να παραλληλιστούν με τις μουσικές νότες, δεδομένου πως, μέσω της μουσικής, μαθαίνουμε να διακρίνουμε τους ήχους και στη συνέχεια αυτά τα φωνήματα τα μεταγράφουμε σε γραφήματα. Έτσι, το μουσικό και το γλωσσικό σύστημα προσδιορίζουν την αντίληψη και την αναπαραγωγή της μουσικής και του λόγου αντίστοιχα. Τα κοινά σημεία μεταξύ μουσικής και λόγου υπήρξαν η αφορμή για τη διεξαγωγή πολλών σχετικών ερευνών, που θα εξετάσουμε στο επόμενο υποκεφάλαιο (Hurwitz, 1975).

Πολλές έρευνες κατέληξαν στο γεγονός πως η μουσική ενισχύει τη νευρωνική επεξεργασία του ήχου, η οποία επηρεάζει σημαντικά την άρθρωση, όπως και όλες τις γλωσσικές δεξιότητες. Πιο συγκεκριμένα, η μουσική εκπαίδευση βελτιώνει κατά πολύ την ακουστική αντίληψη και τη φωνολογική επίγνωση των φθόγγων και των φωνητικών συμπλεγμάτων και με τον τρόπο αυτό επιτυγχάνεται καλύτερη κατάκτηση της δεξιότητας της άρθρωσης και της εκφοράς των φωνημάτων και των διάφορων φθογγικών συμπλεγμάτων. Η φωνολογική επίγνωση μέσω της μουσικής ενισχύει πάρα πολύ την τονικότητα και το ρυθμό κατά την προφορά και άρθρωση (Καρτασίδου & Στάμου, 2006).

Η Horn (2009) μετά από μουσικό πρόγραμμα παρέμβασης που εφάρμοσε σε μαθητές β' γυμνασίου, παρατήρησε σημαντική βελτίωση σε όλους τους τομείς της φωνολογικής επίγνωσης, δηλαδή στη φωνημική σύνθεση-διάκριση, την επισήμανση της ομοιοκαταληξίας κ.ά. Επίσης, παρατήρησε μεγάλη βελτίωση στην ικανότητα της γλωσσικής μνήμης, με αποτέλεσμα τη βελτίωση της αναγνωστικής ικανότητας, της γραφής, αλλά και του εμπλουτισμού του λεξιλογίου. Η έρευνά της κάλυψε ένα ολόκληρο σχέδιο διδασκαλίας βασισμένο στο τραγούδι, προτείνοντας μάλιστα και μια καινούργια στρατηγική διδασκαλίας για την άσκηση στις αντιστοιχίες γραφημάτων-φωνημάτων (για παράδειγμα “a” and-dad-bat “d” dad-under-lid-doll “o” cot-on-not-no “t” pat-fat-tap-top).

Επίσης, έχουν διεξαχθεί έρευνες αναφορικά με την επιρροή της μουσικής σε όλα τα επίπεδα ανάπτυξης του παιδιού (φωνολογικό, λεξιλογικό, πραγματολογικό, επικοινωνιακό, κοινωνικό κ.ά.). Στο παρόν, ωστόσο, κεφάλαιο, επιλέγουμε να αναφερθούμε μόνο σε αυτές που επικεντρώνονται στην εκπαίδευση και βελτίωση της ιδιαίτερης δεξιότητας της άρθρωσης. Επιλέγουμε, μάλιστα, να επικεντρωθούμε σε όσο το δυνατόν νεότερες και πιο πρόσφατες έρευνες.

Από τους πρώτους ο Hurwitz (1975) ερευνήσε το βαθμό κατά τον οποίο η μουσική εκπαίδευση θα μπορούσε να βελτιώσει τις ικανότητες προφοράς και ανάγνωσης παιδιών πρώτης δημοτικού. Πρακτικά, τα παιδιά άκουγαν για επτά συνεχόμενους μήνες λαϊκά, παραδοσιακά τραγούδια και στη συνέχεια εκτελούσαν δραστηριότητες που είχαν να κάνουν με τη ρυθμική έκφραση και την τονικότητα στην προφορά. Μετά την ολοκλήρωση του πειράματος τα παιδιά εμφάνισαν καλύτερες επιδόσεις στην προφορά δύσκολων φωνητικών συμπλεγμάτων, αλλά και στην ανάγνωση περίπλοκων συντακτικών δομών. Ακόμα, η τονικότητα στην προφορά τους βελτιώθηκε σημαντικά.

Εξαιρετικά σημαντική υπήρξε η έρευνα της Kraus (2007), η οποία εξηγεί πώς μέσω της οπτικοακουστικής διδασκαλίας, ενισχύεται η δεξιότητα για γνωστική επεξεργασία. Ιδιαίτερα μάλιστα σε ό,τι αφορά τη μουσική, απέδειξε ότι η μουσική διδασκαλία επηρεάζει σημαντικά την αυτοματοποιημένη κατανόηση και επεξεργασία των φθόγγων, βοηθώντας έτσι στην ομιλία και την ανάγνωση. Ακόμη, έδειξε πως ο αριθμός των ετών που εξασκείται κάποιος στη μουσική σχετίζεται σημαντικά με την ενίσχυση των μηχανισμών κωδικοποίησης των ήχων και φθόγγων, που είναι απαραίτητοι για τη σωστή ομιλία και άρθρωση.

Στη συνέχεια, οι Gaab et al (2005) απέδειξαν πως η επαφή με τη μουσική και πολύ περισσότερο η μουσική εκπαίδευση βελτιώνει την ακουστική αντίληψη και την ακουστική επεξεργασία, δηλαδή την ικανότητα του εγκεφάλου να ξεχωρίζει τους διαφορετικούς φθόγγους και ήχους. Παρατήρησαν, επίσης, πως η μουσική ενισχύει τις ακουστικές δεξιότητες και τη φωνολογική επίγνωση που είναι απαραίτητη για την κατάκτηση σχεδόν όλων των γλωσσικών δεξιοτήτων. Στο ίδιο πνεύμα κινείται και η έρευνα των Habib et al (2016), οι οποίοι μελέτησαν την αποτελεσματικότητα της μεθόδου της μουσικής παρέμβασης, η οποία περιελάμβανε παράλληλα οπτικές, ακουστικές, κιναισθητικές και κινητικές δραστηριότητες, σε παιδιά με δυσλεξία και συγκεκριμένα σε κέντρο γλωσσικής αποκατάστασης. Η στατιστική ανάλυση των αποτελεσμάτων έδειξε σημαντικές βελτιώσεις, κυρίως στο στάδιο της φωνολογικής επίγνωσης, ακόμα και στην αναγνώριση των ψευδολέξεων.

Οι Habib et al (2016) διαπίστωσαν πως οι μουσικές, ρυθμικές δραστηριότητες σχετίζονται άμεσα με τις φωνολογικές δεξιότητες, μελετώντας παιδιά, τα οποία έλαβαν περισσότερη μουσική εκπαίδευση κατά τη διάρκεια του νηπιαγωγείου. Τα παιδιά στο τέλος του σχολικού έτους έδειξαν περισσότερη φωνολογική επίγνωση σε σχέση με τα παιδιά που δεν έλαβαν καθόλου μουσική εκπαίδευση ή που έλαβαν λιγότερη. Κατέληξαν στο γεγονός πως οι μουσικοί ήχοι σχετίζονται άμεσα με τους γλωσσικούς ήχους, έτσι, εάν

οι μαθητές μέσω της μουσικής εκπαίδευσης είναι σε θέση να κατανοήσουν τις διαφορές και τη δομή των μουσικών ήχων, μπορούν να το καταφέρουν αντίστοιχα και για τους γλωσσικούς ήχους, δηλαδή τα φωνήματα.

Έχει αποδειχθεί πως η επαφή με τη μουσική και η μουσική εκπαίδευση ενισχύει δεξιότητες που σχετίζονται με την κατανόηση ρυθμικών, κυρίως, εννοιών (για παράδειγμα δυνατό-σιγανό, υψηλό-χαμηλό, αργό-γρήγορο κ.ά.), οι οποίοι είναι απαραίτητοι για τη σωστή φωνολογική εκφορά και ομιλία (Moritz et al, 2013).

Από πολλούς ερευνητές προτείνονται συγκεκριμένες εκπαιδευτικές στρατηγικές, προσεγγίσεις και σχέδια διδασκαλίας πάνω στα οποία στηρίζονται τα οφέλη της μουσικής εκπαίδευσης, όχι μόνο για τη φωνολογική επίγνωση, αλλά και για την εκπαίδευση της δεξιότητας της αντιστοιχίας φωνημάτων-γραφημάτων και της φωνολογικής μνήμης (Wetherick, 2014).

Φυσικά, οι έρευνες σχετικά με τα οφέλη της μουσικής εκπαίδευσης δεν περιορίζονται μόνο στο φωνολογικό επίπεδο. Πολλές είναι οι έρευνες για την επίδραση της μουσικής εκπαίδευσης στην απόκτηση κοινωνικών δεξιοτήτων (π.χ. αυτοπειθαρχία, συνεργασία, ένταξη κ.ά.) αλλά και στη γραφή, στην ανάγνωση, στο λεξιλόγιο και την πραγματολογική χρήση της γλώσσας. Χαρακτηριστικές είναι οι έρευνες σε παιδιά πρώτης σχολικής ηλικίας (έξι έως εννιά ετών), οι οποίες απέδειξαν ότι η μουσική εκπαίδευση συμβάλλει, όχι μόνο στην φωνητική και αναγνωστική ευχέρεια των μαθητών, αλλά γενικότερα στην ακαδημαϊκή τους βελτίωση, όπως και στη βελτίωση της συγκέντρωσης, της προσοχής και της ευχέρειας για κοινωνική ένταξη (Corrigall & Trainor, 2013).

Ιδιαίτερα πρωτοποριακή υπήρξε η έρευνα των Kao & Oxford (2014), οι οποίοι αξιοποιώντας τα μουσικά κίνητρα των μαθητών για ένα συγκεκριμένο είδος μουσικής (hip-hop) απέδειξαν πως η διδασκαλία, η οποία στηρίζεται σε αυτού του είδους τις δραστηριότητες, κρίνεται εξαιρετικά αποτελεσματική για την εκμάθηση της γλώσσας αλλά και για τη διατήρηση και έξαρση των ενδιαφερόντων και των ατομικών κινήτρων των μαθητών.

Ας μην ξεχνάμε και ανάλογες έρευνες που έγιναν σε παιδιά με ειδικές μαθησιακές δυσκολίες, οι οποίες καταδεικνύουν για ακόμη μία φορά τα οφέλη της μουσικής εκπαίδευσης. Χαρακτηριστική είναι η έρευνα του Wetherick (2014), ο οποίος εφαρμόζοντας μουσικοθεραπευτικές συνεδρίες σε παιδιά με γλωσσικές διαταραχές σε τμήμα ειδικής αγωγής έδειξε πως τα παιδιά μετά το πέρας των συνεδριών αύξησαν τη γλωσσική και κοινωνική τους αλληλεπίδραση. Παρόμοια είναι η έρευνα των Hashemian & Mohammadi (Habib et al, 2016), οι οποίοι εφάρμοσαν ανάλογα μουσικοθεραπευτικά

προγράμματα σε παιδιά με νοητική υστέρηση και έδειξαν πως πολύ σύντομα (συνήθως μετά τις πέντε-επτά συνεδρίες) τα παιδιά σημείωσαν σημαντική βελτίωση στη συμπεριφορά και τις κοινωνικές και επικοινωνιακές τους δεξιότητες.

Όλες οι έρευνες που αναφέρθηκαν παραπάνω συμφωνούν ότι υπάρχει μεγάλη ανάγκη για περαιτέρω έρευνα. Η συσχέτιση γλώσσας και μουσικής είναι πολύ στενή, καθώς η μουσική και η χρήση της στη γλωσσική, και όχι μόνο, εκπαίδευση αποδεικνύεται ιδιαίτερα σημαντική και επιτυχημένη. Η μουσική αποτελεί ένα ισχυρό εργαλείο, που από τη μια δίνει τα κατάλληλα κίνητρα στους μαθητές, αλλά και τα μέσα στον εκπαιδευτικό για να επιτύχει δημιουργικά τους στόχους του. Αυτό αποτέλεσε το θέμα της πιλοτικής εφαρμογής της διπλωματικής αυτής εργασίας, όπως αναλύεται στο επόμενο κεφάλαιο. Προηγουμένως, ωστόσο, κρίνεται σκόπιμο να γίνει μια αναφορά στη συμβολή του τραγουδιού τόσο στη συναισθηματική όσο και την κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού.

1.3 Η συμβολή της μουσικής στη συναισθηματική και κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού

Η μουσική και το τραγούδι δεν συμβάλλουν μόνο στη γνωστική ανάπτυξη του ατόμου, αλλά το βοηθούν ολόπλευρα. Η ενασχόληση με τη μουσική αποτελεί ένα σημαντικό εργαλείο που προσφέρει εφόδια και ερεθίσματα για την ανάπτυξη και εξέλιξη διαφορετικών πλευρών του ατόμου. Καταρχάς, η ενασχόληση με τη μουσική βοηθά σημαντικά στη συναισθηματική εξέλιξη του παιδιού. Το παιδί αποκτώντας γνώσεις και εξελίσσοντας κλίσεις και ταλέντα που πιθανώς σχετίζονται με τη μουσική αποκτά αυτοπεποίθηση, σιγουριά για τον εαυτό του και τις ικανότητές του. Είναι παραγωγικό και νιώθει αkéραιο με τον εαυτό του. Αντιλαμβάνεται, επίσης, πολύ καλύτερα τη θέση του στο σύνολο και την κοινωνία, κατανοώντας την προσωπικότητά του και ορίζοντας, έτσι, και την προσωπική και ιδιαίτερη ταυτότητά του στον κόσμο (Delalande, 2016· Delfrati, 2008).

Η ενασχόληση και η πρώιμη επαφή με τη μουσική βοηθά το παιδί στην ανάπτυξη της δημιουργικότητάς του και της αισθητικής του. Μέσα από τα μουσικά βιώματα τα παιδιά αντιλαμβάνονται την αξία της δημιουργικής έκφρασης και μάλιστα παρακινούνται για ανάλογη έκφραση. Μαθαίνουν να αναζητούν καλλιτεχνικούς και αισθητικούς τρόπους έκφρασης και επικοινωνίας. Αναπτύσσουν τη φαντασία τους και ενισχύεται η τάση τους για ανακάλυψη, περαιτέρω διερεύνηση και περιπέτεια. Αντιλαμβάνονται την έννοια του αυτοσχεδιασμού και παρακινούνται να ενεργούν παρόμοια. Μαθαίνουν να δίνουν σημασία στις λεπτομέρειες και να αναπτύσσουν το κριτικό τους πνεύμα (Delalande, 2001).

Ειδική αναφορά θα πρέπει να κάνουμε και στον όρο της επικοινωνιακής μουσικότητας. Ο άνθρωπος, αν όχι από τη γέννησή του, από πάρα πολύ νωρίς έχει την ικανότητα για κατανόηση και παραγωγή μουσικών ήχων. Ο άνθρωπος χαρακτηρίζεται από την έμφυτη ικανότητα να ανταποκρίνεται στη μουσική και να παρουσιάζει ενδιαφέρον για αυτή και τα είδη της από πολύ νωρίς. Η έμφυτη αυτή ικανότητα δεν σχετίζεται αποκλειστικά με το ταλέντο ή τη μουσική κλίση, αλλά με την ικανότητα να ανταποκρίνεται στους μουσικούς ήχους θετικά. Αυτή η έμφυτη μουσικότητα υπάρχει σε άλλους, ακόμα και παιδιά με αυτισμό, για παράδειγμα, παρατηρούνται να ανταποκρίνονται θετικά στα μουσικά ερεθίσματα και να αντιδρούν (Malloch· Trevarthen, 2009).

Ο Trevarthen (Oasi· Raglio, 2016) αναφορικά με την επικοινωνιακή μουσικότητα υποστηρίζει πως τα βρέφη χαρακτηρίζονται από μια εγγενή ικανότητα να είναι σε θέση να επικοινωνούν και να συνδιαλέγονται με αμοιβαίο τρόπο από πολύ νωρίς. Υποστηρίζει μάλιστα πως η ικανότητα της επικοινωνιακής μουσικότητας αποτελεί τη βάση της μουσικότητας και της μουσικής έκφρασης για τον άνθρωπο. Αυτή η ικανότητα πηγάζει από τον λεγόμενο *εγγενή κινητήριο παλμό*, ο οποίος είναι υπεύθυνος για την ενεργοποίηση των κινήσεων, της εκδήλωσης των συναισθημάτων, των προθέσεων και της καλλιτεχνικής και αισθητικής έκφρασης. Έτσι λοιπόν, ο άνθρωπος έχει την ικανότητα από πολύ νωρίς, όχι μόνο να είναι σε θέση να αντιλαμβάνεται μηνύματα μέσα από τη μουσική, αλλά σταδιακά να μπορεί να εκφράζεται κάνοντας χρήση ποικίλων καλλιτεχνικών μέσων, π.χ. μουσική.

Ακόμη, το παιδί, μέσω της μουσικής αυτονομείται και παράλληλα αντιλαμβάνεται πολύ καλύτερα και το περιβάλλον του (σχολείο, οικογένεια και κοινωνία). Μαθαίνει να συμβιώνει και να συνεργάζεται. Ακόμα, αποτελέσματα ερευνών έχουν δείξει ότι, μέσω της μουσικής, το παιδί μαθαίνει να συνεργάζεται και μετά από καιρό αναζητά το ίδιο να βρίσκεται μέσα σε ομάδα και να επιτελεί ρόλους με κοινή κατεύθυνση και στόχο.

Το παιδί είναι πιο ενεργητικό και αντιλαμβάνεται ότι μέρος αυτής της ενέργειας μπορεί να το επενδύσει στην ομάδα και σε έναν κοινό, ομαδικό στόχο. Ακόμα, αντιλαμβάνεται βασικές κοινωνικές έννοιες, όπως η ιεραρχία και η επιτέλεση ρόλων, η υπευθυνότητα και το αίσθημα της υποχρέωσης απέναντι στο σύνολο. Το παιδί, ανάλογα με τον χώρο, τον χρόνο και τις ευκαιρίες που του δίνονται, αναπτύσσει πρωτοβουλίες, επινοεί ιδέες και προσπαθεί να τις εφαρμόσει, κατανοώντας την αξία της συμμετοχής και της συνύπαρξης στην ομάδα (Hodges, 2005).

Τέλος, ιδιαίτερης σημασίας είναι η συμβολή της μουσικής στη δημιουργία διαπροσωπικών σχέσεων, οι οποίες βοηθούν στη βαθμιαία και αρμονική ένταξή του στην κοινωνική ζωή και φυσικά, τα παιδιά αναπτύσσουν πρωτοβουλίες ελεύθερα, αβίαστα, εντός ενός οργανωμένου περιβάλλοντος (βλέπε σχολική τάξη) και μαθαίνουν να συνηθίζουν στην αμφίδρομη και διαδραστική σχέση ατόμου και ομάδας ή κοινωνίας. Εκτιμούν την αξία της ομάδας και της συνύπαρξης σε αυτή και κατανοούν από πολύ νωρίς τη σημασία της ομαδικότητας, τόσο για τη δική τους προσωπική ανάπτυξη, όσο και για την ομαλή λειτουργία του συνόλου μέσα στο οποίο δρουν και ανήκουν.

Φυσικά, δεν θα πρέπει να ξεχνάμε πως η διδακτική της μουσικής οφείλει να προσαρμόζεται στα σύγχρονα δεδομένα και στις σημερινές ανάγκες. Οφείλει να ακολουθεί και να προωθεί τα πρότυπα που επικρατούν σε μία πολυπολιτισμική και πολυγλωσσική κοινωνία, όπου οι διαφορές γεφυρώνονται και γίνεται προσπάθεια, μέσω της παιδείας, να σμικρυνθούν (Hodges, 2005).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

2. Σκοπός της έρευνας

Με την παρούσα έρευνα προσπαθήσαμε να μελετήσουμε τη συμβολή του τραγουδιού στην ανάπτυξη των γλωσσικών δεξιοτήτων (Νικολόπουλος κ.ά., 2008) και ειδικότερα στην ανάπτυξη της δεξιότητας της άρθρωσης και στην εξάσκηση και πιθανή βελτίωσή της σε παιδιά πρώτης σχολικής ηλικίας. Έχουν επιλεγεί οχτώ τραγούδια⁴ πάνω στα οποία σχεδιάστηκαν δραστηριότητες και μέσω της συμμετοχικής παρατήρησης και των αναστοχαστικών ημερολογίων που τηρήθηκαν, προσπαθήσαμε να διερευνήσουμε τους τρόπους με τους οποίους μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την κατάκτηση, αλλά και περαιτέρω εξέλιξη και εξάσκηση των γλωσσικών δεξιοτήτων των παιδιών, με ιδιαίτερη έμφαση στη δεξιότητα της άρθρωσης (Καμπανάρου, 2007).

Η έρευνα διεξήχθη σε τμήμα μουσικοπαιδαγωγικής εκπαίδευσης παιδιών έξι-επτά ετών σε Κέντρο Δημιουργικής Απασχόλησης σε πόλη της περιφέρειας. Η παρέμβασή μας γινόταν κάθε Δευτέρα για μία διδακτική ώρα (διάρκεια 60') για οχτώ εβδομάδες (περίπου για δύο μήνες). Συνολικά σχεδιάστηκαν οχτώ διδασκαλίες, όμως πραγματοποιήθηκαν οι εφτά, κατά τις οποίες διδάχθηκαν εφτά επιλεγμένα τραγούδια της Μαρίζας Κωχ. Στις τελευταίες συναντήσεις επαναλήφθηκαν τρία τραγούδια, στα οποία τα παιδιά είχαν δείξει μεγαλύτερο ενδιαφέρον. Ο αριθμός των επιλεγμένων τραγουδιών συνάδει με το χρονικό διάστημα, το οποίο ως εκπαιδευτικός-ερευνήτρια είχα στη διάθεσή μου και διακοπή της παρούσας έρευνας οφείλεται σε προσωπικούς μου λόγους, οι οποίοι αναφέρονται παρακάτω.

Τα φωνήματα που δουλέψαμε ήταν τα εξής: /α/, /ε/, /ο/, /ου/, /ι/, /σ/, /ν/, /φ/, /ψ/, /ρ/, /π/, /β/. Η επιλογή των φωνημάτων έγινε κατά βάση λόγω της κατηγοριοποίησης των τραγουδιών, όπως αυτή δημιουργήθηκε από την ομάδα του Ιόνιου Πανεπιστημίου⁵. Τα περισσότερα αφορούν το α' και β' επίπεδο δυσκολίας. Σε συζήτηση με τη

⁴Βλ. Κεφάλαιο 3.1: Επιλεγμένα τραγούδια, σελ. 37.

⁵Υπό συγγραφή μεταδομένα του ψηφιακού αποθετηρίου και της διαδραστικής πλατφόρμας για τη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας και μουσικής μέσα από τα τραγούδια της Μαρίζας Κωχ: "Εγώ πατρίδα γνώρισα μέσ' από τα τραγούδια" (επιστημονική υπεύθυνη: Ζωή Διονυσίου, Συγγραφή μεταδεδομένων: Ζωή Διονυσίου, Μαίη Κοκκίδου και Έφη Πανταζή)

μουσικοπαιδαγωγό της τάξης αναφέρθηκε πως τα παιδιά δεν παρουσίαζαν γλωσσικές διαταραχές, οπότε δεν πρόκειται για θεραπευτική παρέμβαση. Βασικός στόχος ήταν η καλή εκφορά και η σωστή τοποθέτηση των φωνημάτων, σε συνδυασμό με τη διαφραγματική αναπνοή. Ωστόσο, κατά τη διεξαγωγή της έρευνας εντοπίστηκαν κάποιες δυσκολίες κατά την εκφορά συγκεκριμένων φωνημάτων από τους μαθητές, γεγονός που αποτέλεσε προτροπή προς τους γονείς για περαιτέρω διερεύνηση.

Το πρόγραμμα της διδακτικής παρέμβασης περιελάμβανε:

- την καλλιέργεια της αντίληψης-αποκωδικοποίησης συγκεκριμένων φωνημάτων και της φωνολογικής επίγνωσης,
- τη βελτίωση της άρθρωσης συγκεκριμένων φωνημάτων, τόσο στην ανάγνωση όσο και στο τραγούδι,
- τη βελτίωση της διαφραγματικής αναπνοής και της σωστής στάσης σώματος, όπως και της άρθρωσης στο τραγούδι σε συνδυασμό με κινήσεις,
- τη βελτίωση της τονικότητας, του ρυθμού και των μουσικών γνώσεων (κλίμακες, τριημιτόνιο, σολφέζ, χρήση μουσικών οργάνων),
- την καλλιέργεια της φαντασίας και την ευαισθητοποίηση σε γνώσεις πάνω σε εκπαιδευτικά θέματα (π.χ. κύκλος του νερού).

Τα παραπάνω κατά σειρά επιτεύχθηκαν με τις εξής διαδικασίες:

- αναγνώριση φωνημάτων σε ποιήματα, τραγούδια, φράσεις,
- εκφορά των φωνημάτων μεμονωμένα με τη βοήθεια των κινήσεων και τη χρήση καθρέφτη, αλλά και εκφορά των φωνημάτων μέσα στο τραγούδι και στα ποιήματα,
- ασκήσεις για διαφραγματική αναπνοή, δίνοντας έμφαση στις σωστές αναπνοές ανάμεσα σε λέξεις ή στίχους και στη στάση του σώματος την ώρα που τραγουδάμε, ακόμη και όταν μιλάμε,
- διδασκαλία του εκάστοτε τραγουδιού με κινήσεις και χορό,
- ασκήσεις σολφέζ, διαστημάτων, χρήση του πιάνου και κρουστών οργάνων, ασκήσεις ρυθμού με παλαμάκια, βηματισμό, παύσεις,
- παιχνίδια, αναπαράσταση, ηχοϊστορίες, ρίμες, δημιουργία παραμυθιών,
- βίντεο με τη χρήση Η/Υ και φωτογραφικό υλικό.

Πιο αναλυτικά, στόχος στην παρέμβασή μου ήταν οι μαθητές να εμπλέκονται ενεργά στη διαδικασία και να αξιοποιείται δημιουργικά η οποιαδήποτε προϋπάρχουσα γνώση και εμπειρία. Η γνώση αποκτιέται μέσα από εξερεύνηση και πειραματισμό. Ακόμα,

οι γνώσεις παρουσιάζονται από τον εκπαιδευτικό σταδιακά και με τις μορφές που αναλογούν σε κάθε ηλικιακή ομάδα και στάδιο ανάπτυξης (Χρυσοστόμου, 2006).

Το βασικότερο μοντέλο διδασκαλίας που εφαρμόστηκε στην παρέμβασή μας ήταν η διαφοροποιημένη διδασκαλία, κατά την οποία στη σχολική τάξη επικρατεί ένα κλίμα ανοιχτής επικοινωνίας και η εκπαίδευση έχει χαρακτήρα έντονα ανθρωποκεντρικό. Κέντρο της διαδικασίας είναι ο μαθητής και όχι το πρόγραμμα και η ύλη. Η πορεία και στρατηγική που ακολουθήσαμε έχει ως εξής: δίνεται αρχικά μία οδηγία, μια αποστολή προς τους μαθητές. Η ανάθεση της οδηγίας μπορεί να γίνει είτε λεκτικά είτε με μη λεκτικούς τρόπους (ερεθίσματα). Στα μεν μοντέλα λεκτικής επικοινωνίας γίνεται χρήση του προφορικού λόγου μέσα στην τάξη (για παράδειγμα ειδικά λεξιλόγια σχετικά με τη μουσική, αυτοσχέδια λεξιλόγια κ.ά.). Οι δε στρατηγικές μη λεκτικής επικοινωνίας περιλαμβάνουν τεχνικές και διαδικασίες, κατά τις οποίες ο δάσκαλος προτιμά να χειρίζεται απευθείας τη μουσική ή άλλους τρόπους (συλλαβές, ψιθύρους, τονικότητα φωνής, επιφωνήματα, κινήσεις κ.ά.) προκειμένου να δημιουργήσει εμπειρίες και να εμπνεύσει τους μαθητές του (Cox, 2002).

Στη συνέχεια, οι μαθητές αντιδρούν στο ερέθισμα και αλληλεπιδρούν μεταξύ τους και με τον δάσκαλο με σκοπό την κατάκτηση της γνώσης. Ο δάσκαλος, σε αυτό το στάδιο, οφείλει να λειτουργεί περισσότερο συντονιστικά και υποστηρικτικά, αφήνοντας τον μαθητή να φτάσει μόνος του και δημιουργικά στη γνώση. Τέλος, ο δάσκαλος αξιολογεί τον μαθητή και την εξέλιξή του, την επιτυχία ή μη της μεθόδου και της εκπαιδευτικής διαδικασίας και προσφέρει συνεχή ανατροφοδότηση με σκοπό τη βελτίωση και συνεχή εξέλιξη (Cox, 2002).

Γενικότερα, θα λέγαμε πως η αποτελεσματικότερη μέθοδος και τεχνική διδασκαλίας είναι εκείνη που ευνοεί την αλληλεπίδραση και την επικοινωνία στην τάξη, παρέχει συνεχή ανατροφοδότηση και βοηθά τους μαθητές στην επίτευξη των στόχων τους. Υπάρχει ανάγκη η διδασκαλία της μουσικής να γίνεται με βάση την εμπειρία, το βίωμα να γίνεται με τρόπο ευχάριστο και δημιουργικό και να συνδυάζεται με πολλές και διαφορετικές θεματικές (διαθεματικός χαρακτήρας). Κεντρικός και βασικός στόχος δεν είναι η κατάρτιση μουσικών, αλλά η μουσική και αισθητική καλλιέργεια των παιδιών (Χρυσοστόμου, 2006).

Η Διαθεματικότητα είναι επίσης πολύ σημαντική, ιδιαίτερα στη σύνταξη των προγραμμάτων διδασκαλίας και των αναλυτικών προγραμμάτων. Αφορά στη σύνδεση γνώσεων που προέρχονται από ξεχωριστούς και διαφορετικούς επιστημονικούς κλάδους, με στόχο να συνδεθούν οι συχνά αποσπασματικές γνώσεις από διάφορα μαθήματα και

έτσι, να κατανοηθεί η σφαιρικότητα της γνώσης. Αναφορικά με τη μουσική εκπαίδευση, η διαθεματική προσέγγισή της φέρει πολλά θετικά και προωθείται σημαντικά από τα σημερινά αναλυτικά προγράμματα. Η επίδρασή της φαίνεται να έχει θετική επίδραση στην ανάπτυξη της κοινωνικοποίησης και της δημιουργικής τους έκφρασης. Οι διαφορετικές θεματικές με τις οποίες η μουσική συνδέεται και συνδυάζεται είναι ο χορός, η κίνηση, η θεατρική έκφραση και η λογοτεχνία, χωρίς οι παραπάνω να αποκλείουν και άλλους θεματικούς, επιστημονικούς συνδυασμούς (Edwards κ.ά., 2001).

2.1 Ερευνητικά Ερωτήματα

Τα ερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν στην παρούσα έρευνα ήταν τα εξής:

1. *Με ποιον τρόπο μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε τα συγκεκριμένα τραγούδια της Μαρίζας Κωχ, με στόχο την ανάπτυξη των γλωσσικών δεξιοτήτων σε παιδιά πρώτης σχολικής ηλικίας;*

Σε πρώτο στάδιο επιλέχθηκαν οχτώ τραγούδια της Μ. Κωχ, πάνω στα οποία σχεδιάστηκαν μουσικό-γλωσσικές δραστηριότητες. Μέσω των δραστηριοτήτων προσπαθήσαμε να καταγράψουμε την εξέλιξη των μαθητών αναφορικά με την ανάπτυξη αλλά και εξάσκηση των γλωσσικών δεξιοτήτων. Τονίζεται και πάλι πως η έρευνα είναι αρκετά εξατομικευμένη, δεδομένου πως μελετήθηκε η συμβολή των συγκεκριμένων τραγουδιών που επιλέξαμε, σε συνάρτηση με τις ιδιαίτερες ανάγκες και προτιμήσεις των παιδιών της τάξης, την οποία μελετήσαμε. Φυσικά, κάθε εκπαιδευτικός μπορεί να σχεδιάσει το δικό του υλικό, το οποίο θα εξυπηρετεί τις ιδιαίτερες ανάγκες των μαθητών της δικής του τάξης.

2. *Κατά πόσο τα τραγούδια που επιλέχθηκαν βοήθησαν στη βελτίωση της δεξιότητας της άρθρωσης;*

Αφού καταγράψαμε την πορεία των μαθητών μας, αξιολογήσαμε τόσο τις δραστηριότητες, όσο και την καταλληλότητα των τραγουδιών που επιλέχθηκαν. Ελέγχθηκε ο τρόπος με τον οποίο οι συγκεκριμένες δραστηριότητες βοήθησαν στην ανάπτυξη της δεξιότητας της άρθρωσης και στη συμβολική βελτίωσή της. Καταγράψαμε τις φωνητικές αρθρώσεις που κατακτιούνται με επιτυχία, όπως και εκείνες που βελτιώνονται, αλλά και αυτές που συνεχίζουν να απαιτούν βελτίωση και επιπλέον εξάσκηση.

2.1.1 Συλλογή Δεδομένων

Η παρούσα έρευνα έχει κατά κύριο λόγο τον χαρακτήρα της έρευνας δράσης.

Έρευνα δράσης

Η έρευνα δράσης κρίνεται η καταλληλότερη για τη συγκεκριμένη περίπτωση, εφόσον έτσι μπορούμε να ελέγξουμε την πρακτική που θέλουμε να εφαρμόσουμε, να αξιολογήσουμε την αποτελεσματικότητά της και να επιφέρουμε στο τέλος αλλαγές, βελτιώσεις ή τροποποιήσεις (Cohen & Manion, 1994· 2008). Ο χαρακτήρας της δράσης θα είναι συμμετοχικός (εφόσον ο εκπαιδευτικός είναι παράλληλα και ερευνητής) και υπάρχει στενή διάδραση μεταξύ θεωρίας, δράσης και έρευνας. Πιο συγκεκριμένα, η εκπαιδευτική διαδικασία δεν αντιμετωπίζεται ως κάτι άσχετο από τη θεωρία ούτε και από την έρευνα. Η προσέγγιση της έρευνας δράσης έχει ολιστικό και ενιαίο χαρακτήρα. Άλλωστε η διαδικασία της διδασκαλίας είναι μια περίπλοκη διαδικασία που εμπλέκει ποικίλους φορείς, επιστήμες και προσεγγίσεις δράσης (Σέρρη, 1992). Η έρευνα δράσης μας είναι έντονα στοχαστική, εφόσον τελικός σκοπός μας είναι η αξιολόγηση της δράσης, ο αναστοχασμός ως προς την καταλληλότητά της και η πιθανή βελτίωσή της (Cohen & Manion, 1994· 2008).

Στην έρευνα δράσης, η διδασκαλία δεν είναι αποτέλεσμα εφαρμογής μιας συγκεκριμένης θεωρίας και προσέγγισης. Με βάση την παρατήρηση και τον κριτικό στοχασμό, ο εκπαιδευτικός κρίνει την πορεία της διαδικασίας και κάνει τις απαραίτητες αλλαγές. Ο εκπαιδευτικός διερευνά διαλεκτικά τις επιλογές του και προχωρά με βάση τις ανάγκες και τις εξελίξεις που προκύπτουν. Η έρευνα δράσης δεν αποτελεί μία γραμμική μεθοδολογική διαδικασία, αλλά μια ανοικτή, κυκλική διαδικασία, κατά την οποία κάθε κύκλος οδηγεί στον επόμενο, που θα σημάνει επαναπροσδιορισμό του σχεδίου και νέα στρατηγική δράσης (Cohen & Manion, 2008). Έτσι, και στην παρούσα έρευνα ο σχεδιασμός του διδακτικού υλικού (δραστηριότητες) δίνει τη θέση του στην εφαρμογή του, η οποία αποτελεί μια καινούργια φάση που απαιτεί επανατροφοδότηση, αναστοχασμό και δημιουργική εξέλιξη, με στόχο πάντα την ικανοποίηση των γλωσσικών δεξιοτήτων των μαθητών και τη βελτίωση της ιδιαίτερης δεξιότητας της άρθρωσης.

Στην έρευνα δράσης, η αφόρμηση για την έρευνα γίνεται από την καθημερινή ζωή και τις δραστηριότητες της καθημερινότητας. Διαπραγματεύεται την κοινωνική αλληλεπίδραση, δίνει νόημα στις κοινωνικές δομές και ταξινομεί τις οποιεσδήποτε αλλαγές και αναθεωρήσεις (Scott & Usher, 2011). Όπως ακριβώς και στην παρούσα έρευνα, στόχος μας ήταν να καταγράψουμε τις τροποποιήσεις και βελτιώσεις στην άρθρωση, μέσα από την εφαρμογή του προτεινόμενου διδακτικού υλικού. Η έρευνα

δράσης θα λέγαμε πως κρίνεται αναγκαία στην περίπτωση μας, αφού έτσι μπορούμε να εφαρμόσουμε τις επιλογές μας (επιλεγμένα τραγούδια και δραστηριότητες σχεδιάσαμε) και μπορούμε να αντιληφθούμε άμεσα την καταλληλότητα των επιλογών μας και φυσικά να επιφέρουμε πιθανές αλλαγές ή βελτιώσεις το ίδιο άμεσα, με σκοπό τη συνολική βελτίωση της εκπαιδευτικής διαδικασίας.

Αντιλαμβανόμαστε πως ο ρόλος του εκπαιδευτικού στην έρευνα δράσης είναι και πρέπει να είναι έντονα ενεργός. Πρέπει να κατέχει, όχι μόνο τις απαιτούμενες γνώσεις, αλλά να είναι καταρτισμένος και να έχει παιδαγωγική και διδακτική ωριμότητα, ώστε να μπορεί να δρα άμεσα και καινοτόμα (Αυγητίδου, 2005). Επίσης, οφείλει να βρίσκεται πάντα σε ετοιμότητα, να αναγνωρίζει άμεσα τις συνθήκες εργασίας και να κατανοεί βαθιά τις ανάγκες και τις ιδιαιτερότητες των μαθητών του, έτσι ώστε να σχεδιάζει προγράμματα και υλικά που θα συμβάλλουν στη συνολική βελτίωση και εξέλιξη της τάξης του (Μάγος & Παναγοπούλου, 2008).

Η έρευνα δράσης θεωρείται πως έχει τη δυνατότητα να επιφέρει μεγάλες αλλαγές στη διαδικασία της μάθησης, καθώς μπορεί και μετασχηματίζει τη γνώση, της δίνει περιεχόμενο, μορφή αλλά και συγκεκριμένο και σαφή σκοπό. Είναι εκείνη η διαδικασία που βοηθά τους εκπαιδευτικούς να κατανοούν σε βάθος τις πράξεις τους και να γνωρίζουν με ξεκάθαρο τρόπο πώς και γιατί ενεργούν, βάσει ποιων αξιών/αρχών δρουν και ποια είναι τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα της δράσης τους. Ακόμη, κανείς δεν αποκλείεται από τη διαδικασία της δράσης και δεν τίθενται κριτήρια ούτε προϋποθέσεις συμμετοχής. Αντίθετα, είναι μια διαδικασία ανοικτή προς όλους, με διαφάνεια και δημοκρατική φιλοσοφία (Μάγος & Παναγοπούλου, 2008).

Η έρευνα δράσης αποτελεί μία θαυμάσια μέθοδο για την αυτοβελτίωση του ίδιου του εκπαιδευτικού, για την αξιολόγηση των τεχνικών διδασκαλίας που εφαρμόζει, των διδακτικών μέσων που χρησιμοποιεί, όπως και των προγραμμάτων που σχεδιάζει (Μπαγάκης, 1993). Έτσι, και στην παρούσα έρευνα, μετά τον σχεδιασμό και την εφαρμογή των δραστηριοτήτων, εξετάστηκε στοχαστικά και κριτικά η καταλληλότητα των δραστηριοτήτων, αναφορικά με τους αρχικούς μας στόχους. Στην περίπτωση που καταγράψαμε περιπτώσεις, κατά τις οποίες οι δραστηριότητές μας δεν βοηθούν στη βελτίωση της άρθρωσης των μαθητών μας, φροντίσαμε να προβούμε άμεσα σε διορθωτικές αλλαγές και αναθεωρήσεις του υλικού αλλά και των στρατηγικών μας (Αυγητίδου, 2005).

Στην παρούσα έρευνα μελετήθηκαν επτά παιδιά (έξι κορίτσια και ένα αγόρι) πρώτης σχολικής ηλικίας, έξι-επτά ετών (α' δημοτικού), τα οποία φοιτούν σε τμήμα μουσικοκινητικής εκπαίδευσης στην πόλη των Ιωαννίνων, στο οποίο εργάστηκα εθελοντικά, ως δασκάλα και ερευνήτρια.

Το συγκεκριμένο τμήμα επιλέχθηκε ανάμεσα σε δύο τμήματα, ένα με παιδιά προσχολικής ηλικίας και παιδιά πρώτης σχολικής ηλικίας. Πριν αποφασιστεί το δείγμα των ερευνητικών υποκειμένων (μαθητών) πραγματοποιήθηκε πιλοτική εφαρμογή της ίδιας δραστηριότητας και στα δύο τμήματα μέσα στην ίδια ημέρα. Φυσικά, έγιναν όλες οι κατάλληλες προσαρμογές, ώστε η δραστηριότητα να ανταποκρίνεται στο ηλικιακό και αναπτυξιακό επίπεδο της κάθε τάξης. Έτσι, μετά την ολοκλήρωση της διδασκαλίας της δραστηριότητας και μέσω της παρατήρησης της καταλληλότητας της εφαρμογής της, οι μαθητές του δεύτερου τμήματος (τα παιδιά πρώτης σχολικής ηλικίας) φάνηκε να ανταποκρίνονται καλύτερα, δεδομένου ότι έχουν ήδη κατακτήσει τη δεξιότητα της άρθρωσης, γνωρίζουν καλά τα φωνήματα και είναι πολύ πιο εξοικειωμένα με δραστηριότητες που την εμπλέκουν και την εξασκούν (Τούτιος, 2006· Κονιτοπούλου & Κονιτοπούλου, 2017). Έτσι λοιπόν αποφασίστηκε η έρευνα να διεξαχθεί στο τμήμα των παιδιών ηλικίας 6-7 ετών.

Ερευνητικές τεχνικές συλλογής δεδομένων

Οι ερευνητικές μέθοδοι που χρησιμοποιήσαμε για τη συλλογή και την ανάλυση των δεδομένων μας είναι δύο: η *συμμετοχική παρατήρηση* και το *αναστοχαστικό ημερολόγιο*. Η συμμετοχική παρατήρηση κρίνεται πολύ χρήσιμη στην περίπτωση που επιθυμούμε να μελετήσουμε ένα κλειστό και περιορισμένο περιβάλλον (π.χ. σχολική τάξη) και επιτρέπει στον ερευνητή να εισέλθει σε χώρους, στους οποίους ενδέχεται να μην γινόταν δεκτός, αν έμπαινε μόνο με την ιδιότητα του ερευνητή. Επιπλέον, αναφορικά με την εκπαιδευτική διαδικασία, η συμμετοχική παρατήρηση είναι από τους πλέον καταλληλότερους τρόπους μελέτης, δεδομένου ότι τις περισσότερες φορές ο ερευνητής έχει παράλληλα και την ιδιότητα του δασκάλου (όπως στην περίπτωσή μας) (Cohen & Manion, 1994· 2008).

Η συμμετοχική παρατήρηση επιτρέπει τη βαθιά κατανόηση των (λεκτικών ή και μη λεκτικών) συμπεριφορών, στάσεων και πρακτικών μιας κλειστής ομάδας. Η καταγραφή των δεδομένων στη συμμετοχική παρατήρηση γίνεται, κυρίως, μέσω σημειωματάρων που κρατά ο ερευνητής, στα οποία προσπαθεί να είναι όσο πιο λεπτομερής και εξαντλητικός γίνεται (Ανδριώτης, 2003· Γιαλαμάς, 2009).

Στην παρούσα έρευνα, όπως ήδη αναφέρθηκε, προσπαθήσαμε να δούμε πώς δραστηριότητες που βασίζονται στα τραγούδια της Μαρίζας Κωχ μπορούν να συμβάλλουν στην κατάκτηση των γλωσσικών δεξιοτήτων που αντιστοιχούν στο αναπτυξιακό επίπεδο των μαθητών μας (πρώτη σχολική ηλικία), με έμφαση στη δεξιότητα της άρθρωσης. Παράλληλα με τη διδασκαλία, προσπαθήσαμε να καταγράψουμε όλες τις παρατηρήσεις μας στο ερευνητικό σημειωματάριο.

Το δεύτερο ερευνητικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε είναι το αναστοχαστικό ημερολόγιο. Συγκεκριμένα, το δικό μας αναστοχαστικό ημερολόγιο είναι ένα διδακτικό ημερολόγιο, κατά το πρότυπο της Δασκαλάκη (2008). Τα διδακτικά ημερολόγια είναι ιδιαίτερα χρήσιμα κατά την εκπαιδευτική διαδικασία, καθώς επιτρέπουν την καταγραφή παρατηρήσεων και τον εντοπισμό ζητημάτων που απαιτούν την προσοχή του εκπαιδευτικού. Είναι απλά και εύκολα στη χρήση και την εφαρμογή τους, δεν επιτρέπουν την παρεμβολή εξωτερικών παραγόντων και δίνουν την ευκαιρία στον εκπαιδευτικό-ερευνητή να συσχετίζει τις σκέψεις του και τις θεωρήσεις που έχει ήδη κάνει (Καμπανάρου, 2007· Μαντζάρης, 2004).

Τα ερωτήματα που τέθηκαν στα αναστοχαστικά ημερολόγια, που χρησιμοποιήθηκαν, αφορούσαν τόσο τη διδασκαλία, την πορεία της και το πλαίσιο δράσης, όσο και τους μαθητές και φυσικά την ίδια την εκπαιδευτικό-ερευνήτρια.

Ερωτήματα που αφορούσαν την πορεία του μαθήματος ήταν τα εξής: 1. α) Ποιες δραστηριότητες πραγματοποιήθηκαν στο μάθημα; β) Ποια ήταν τα βήματα που ακολουθήθηκαν από την έναρξη έως την ολοκλήρωση του μαθήματος; Να σημειωθεί πως τα ερωτήματα αυτά απαντώνται άμεσα στα αναλυτικά πλάνα διδασκαλιών μου, που παρουσιάζονται στο Παράρτημα.

Στη συνέχεια, τα ερωτήματα που αφορούν τη διδασκαλία έχουν ως εξής: 1. Ποιοι ήταν οι στόχοι; 2. Ποιο το γνωστικό αντικείμενο; 3. Επιτεύχθηκαν οι αρχικοί στόχοι; 4. Ποια τα μέσα, τα υλικά και οι τεχνικές που χρησιμοποιήθηκαν; 5. Συνέβη κάτι ασυνήθιστο ή μη προβλεπόμενο; 5.1 Αν ναι, πώς αντιμετωπίστηκε; 6. Ποια σημεία της διδασκαλίας ήταν πιο επιτυχημένα και ποια λιγότερο; 7. Θα άλλαζα κάτι ως δασκάλα στις επιλογές μου; 7.1 Αν ναι, τι θα άλλαζα;

Έπειτα, τα ερωτήματα που αφορούσαν τους μαθητές είναι: 1. Η διδασκαλία έγινε προς όλους μαθητές; 2. Οι μαθητές συμμετείχαν ενεργά στο μάθημα; 3. Σε τι ανταποκρίθηκαν καλύτερα και σε τι λιγότερο καλά;

Τα ερωτήματα προς την ίδια την εκπαιδευτικό-ερευνήτρια ήταν: 1. Ποια είναι τα δυνατά μου σημεία και ποιες οι αδυναμίες μου; 2. Από πού αντλώ έμπνευση για το

σχεδιασμό του υλικού μου; 3. Πώς αξιολογώ τη διδασκαλία μου ως προς τους στόχους της έρευνας; 4. Σε ποια σημεία η διδασκαλία ανταποκρίθηκε στον αρχικό σχεδιασμό; 4.1. Ποια σημεία χρειάζονται βελτίωση;

Τα παραπάνω ερωτήματα τέθηκαν σε απάντηση μετά από την ολοκλήρωση της κάθε διδασκαλίας, οπότε γινόταν επανέλεγχος και αξιολόγηση τόσο των προσεγγίσεων όσο και των υλικών και μέσων, προκειμένου να ελεγχθεί η αποτελεσματικότητά τους και να γίνουν άμεσα τυχόν αλλαγές.

2.1.2 Επεξεργασία και Ανάλυση Δεδομένων

Εφόσον προχωρήσαμε σε μία μελέτη δράσης, τα αποτελέσματα της έρευνάς μας, όπως και η ανάλυση, είναι ποιοτικά και όχι ποσοτικά. Δηλαδή, επεξεργαστήκαμε τα δεδομένα κριτικά και στοχαστικά. Η ποιοτική ανάλυση δεδομένων επιλέγεται πιο συχνά και θεωρείται προτιμότερη, όταν επιδιώκεται η μελέτη στάσεων και συμπεριφορών. Στόχος της ποιοτικής διερεύνησης δεν αποτελεί απλά η περιγραφή μιας στάσης ή μιας συμπεριφοράς αλλά η κατανόηση. Κύριο χαρακτηριστικό της ποιοτικής προσέγγισης στην επεξεργασία και ανάλυση δεδομένων είναι το μικρό δείγμα συμμετεχόντων (Ανδριώτης, 2003· Γιαλαμάς, 2009).

Έτσι λοιπόν συγκεντρώσαμε όλες τις αντιδράσεις-απαντήσεις στις δραστηριότητες, που εφαρμόστηκαν στους μαθητές μας και, στη συνέχεια, ελέγξαμε κατά πόσο επιτεύχθηκε η επιδιωκόμενη κατάκτηση της αντίστοιχης γλωσσικής δεξιότητας ή όχι. Καταγράψαμε ακριβώς την αντίστοιχη γλωσσική ικανότητα που κατακτιέται με κάθε δραστηριότητα και συγκεντρώσαμε όλες εκείνες τις αρθρώσεις φωνημάτων που δέχθηκαν κάποια βελτίωση.

2.2 Εγκυρότητα και Αξιοπιστία

Ο ερευνητής οφείλει να ελέγχει την τήρηση των δεοντολογικών κανόνων καθ' όλη τη διάρκεια της έρευνας, δεδομένου ότι ενδέχεται να προκύψουν παρεκκλίσεις ή αλλαγές που δεν έχει αρχικά προβλέψει. Έτσι, και στη δική μας έρευνα, ο εκπαιδευτικός πρέπει να είναι πάντα σε επαγρύπνηση και ετοιμότητα να ελέγχει το έργο και την πορεία της έρευνάς του (Dickson-Swift et al, 2007).

Επίσης, εφόσον στην περίπτωσή μας ο ρόλος του ερευνητή είναι συμμετοχικός, θα πρέπει να είναι πάντα σε θέση να διακρίνει τα αποτελέσματα της έρευνας με αντικειμενική σκοπιά, περιορίζοντας την υποκειμενικότητα. Ακόμα και αν τα τελικά αποτελέσματα

διαψεύσουν τις αρχικές μας υποθέσεις, οφείλουμε να σεβαστούμε τα τελικά αποτελέσματα και να τα καταγράψουμε με αντικειμενικότητα (Dickson-Swift et al, 2007). Σε τέτοια περίπτωση οφείλουμε να προβούμε άμεσα σε αναθεωρήσεις και αλλαγές, προκειμένου να επιτύχουμε τη μέγιστη δυνατή βελτίωση στη γλωσσική ανάπτυξη των μαθητών μας αλλά και στη δημιουργική διαμόρφωση της εκπαιδευτικής διαδικασίας,

2.3 Ερευνητική Δεοντολογία

Αρχικά, οφείλουμε να διευκρινίσουμε πως οποιαδήποτε προσωπικά δεδομένα θα πρέπει να διαχειρίζονται υπεύθυνα και με τη μέγιστη ηθική και δεοντολογική ωριμότητα. Στην έρευνά μας οφείλουμε να μη φέρουμε ποτέ τους μαθητές μας σε δύσκολη θέση, να μην τους αναγκάσουμε να δράσουν (σε περίπτωση που δεν το επιθυμούν) και να αντιλαμβανόμαστε πότε θέλουν να σταματήσουν ή να προχωρήσουν σε κάποια άλλη δραστηριότητα. Όπως αναφέρθηκε ήδη, φροντίσαμε να τηρηθούν όλοι οι κανόνες ερευνητικής ηθικής και δεοντολογίας (Dickson-Swift et al, 2007).

Ένας ακόμη παράγοντας που λάβαμε υπόψη μας σχετίζεται με την άδεια των γονέων των παιδιών να επιτρέψουν την εφαρμογή και διεξαγωγή της έρευνας στα παιδιά τους. Και εδώ, όμως, φροντίσαμε να εξηγήσουμε ξεκάθαρα και με σεβασμό ότι τηρούνται όλοι οι απαραίτητοι κανόνες ηθικής και ότι η έρευνα διεξάγεται με σκοπό τη βελτίωση των ίδιων των παιδιών. Φροντίσαμε μάλιστα να πάρουμε την έγγραφη συγκατάθεσή τους⁶, μέσα στην οποία καταγράφονται με λεπτομέρειες οι διαδικασίες που ακολουθήσαμε, με στόχο την πλήρη και απόλυτη διαφάνεια των πράξεών μας. Φυσικά, στην περίπτωση που κάποιος γονέας αρνείται, οφείλουμε απόλυτα να σεβαστούμε μια τέτοια απόφαση και να προχωρήσουμε στην αναζήτηση άλλων ερευνητικών υποκειμένων (Dickson-Swift et al, 2007). Ωστόσο, δε χρειάστηκε στην παρούσα έρευνα, καθώς οι γονείς δέχτηκαν ομόφωνα τη διεξαγωγή της.

Στην ποιοτική έρευνα, όπως στην περίπτωσή μας, η επαφή και η σχέση που αναπτύσσεται ανάμεσα στον ερευνητή και στους συμμετέχοντες είναι άμεση και συνήθως ο ερευνητής εμπλέκεται ενεργά στην κοινωνική ζωή των υποκειμένων. Έτσι και ο εκπαιδευτικός-ερευνητής, στην έρευνά μας εμπλέκεται στενά με τους μαθητές και παρακολουθεί από κοντά την εξέλιξη των κοινωνικών τους δεξιοτήτων και του ρόλου τους στην ομάδα-τάξη.

⁶ Βλ. Παράρτημα: Φόρμα συναίνεσης γονέων-Επιστολή, σελ.96.

Πάνω από όλα και, ιδιαίτερα στην περίπτωση που τα ερευνητικά μας υποκείμενα είναι παιδιά, ο εκπαιδευτικός-ερευνητής οφείλει να διασφαλίζει καθ' όλη τη διάρκεια της έρευνας την προστασία των ερευνητικών υποκειμένων από οποιονδήποτε εσωτερικό ή εξωτερικό παράγοντα απειλής. Ακόμη, όλα τα δεδομένα που συλλέξαμε μέσω των ημερολογίων, της παρατήρησης και των δραστηριοτήτων που εφαρμόστηκαν πρέπει να παραμένουν εμπιστευτικά και δε θα πρέπει σε καμία περίπτωση να παραποιούνται ούτε να διορθώνονται. Εδώ, επανέρχεται για ακόμη μία φορά η υπευθυνότητα του ερευνητή και η υποχρέωσή του για αντικειμενικότητα και επαγγελματισμό.

2.3.1 Επιφυλάξεις και Περιορισμοί

Ένας πιθανός περιορισμός που θα μπορούσε να είχε προκύψει σχετίζεται με τη συνεργασία των παιδιών και με τη διάθεσή τους να ασχοληθούν με τα συγκεκριμένα τραγούδια. Αν και φροντίσαμε να σχεδιάσουμε δραστηριότητες που ανταποκρίνονται στις ανάγκες και τις μουσικές προτιμήσεις των μαθητών μας, ωστόσο υπήρχαν στιγμές που ο ψυχολογικός παράγοντας των παιδιών άλλαξε κατά πολύ την πορεία της διδασκαλίας, και σαφώς καταγράφηκε ως παρατήρηση.

Επιπλέον παράγοντες που θα μπορούσαν να επηρεάσουν τη διεξαγωγή της έρευνας είναι ο χρόνος αλλά και ο χώρος που έχουμε στη διάθεσή μας. Κατά τη διάρκεια των δύο περίπου μηνών, μπορέσαμε τόσο να σχεδιάσουμε τις δραστηριότητες όσο και να τις εφαρμόσουμε και να συλλέξουμε τα δεδομένα μας. Ως προς το χώρο, η διδασκαλία και η δημιουργική απασχόληση των παιδιών λαμβάνει χώρα σε κέντρο δημιουργικής απασχόλησης, το οποίο παρέχει όλο τον απαραίτητο υλικοτεχνικό εξοπλισμό (για παράδειγμα cd player, σύνδεση σε ιντερνέτ, υπολογιστής, μουσικά όργανα κ.ά.) Πρόκειται για ένα περιβάλλον καθαρό και ήρεμο, μέσα στο οποίο τα παιδιά νιώθουν άνετα και η διδακτική διαδικασία διευκολύνεται σημαντικά.

2.4 Συμπληρωματική δράση

Η συγκεκριμένη δράση δεν περιλαμβάνεται στα πλαίσια της έρευνας, ωστόσο πιστεύω πως αξίζει να αναφερθεί στο σημείο αυτό. Οι διδασκαλίες που σχεδιάστηκαν ήταν οχτώ, όμως η τελευταία δεν εφαρμόστηκε λόγω της έκτακτης διακοπής της έρευνας, όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά σε επόμενο κεφάλαιο. Η αιτία της έκτακτης αυτής διακοπής ήταν η τοποθέτησή μου σε δημοτικό σχολείο του νομού Ηλείας ως αναπληρώτρια δασκάλα τμήματος στη Ζώνη Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας (ΖΕΠ). Μετά την

προσαρμογή μου στην σχολική πραγματικότητα και έχοντας γνωρίσει τους Ρομά μαθητές μου, οι περισσότεροι εκ των οποίων δυσκολεύονταν αρκετά στην εκμάθηση του ελληνικού αλφαβήτου, αποφάσισα να εφαρμόσω κάποιες από τις παρακάτω δραστηριότητες κάνοντας, φυσικά τις απαραίτητες τροποποιήσεις. Τα αποτελέσματα ήταν πολύ ενθαρρυντικά και οι μουσικο-γλωσσικές δραστηριότητες σε συνδυασμό με τις αντίστοιχες κινήσεις των φωνημάτων βοήθησαν, τόσο στην εκμάθηση των γραμμάτων, όσο και στη βελτίωση της άρθρωσης των αναλφάβητων μαθητών. Χαρακτηρίζω τη δράση αυτή ως τον επίλογο της προηγούμενης διαδικασίας, έναν επίλογο τόσο διαφορετικό και πολύ ενδιαφέροντα παράλληλα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

3. Σχεδιασμός μουσικο-γλωσσικών δραστηριοτήτων

Ο σχεδιασμός των διδακτικών δραστηριοτήτων επέλεξα να ακολουθεί τις αρχές της ταξινομίας της μάθησης, έτσι όπως προτάθηκε από τον Bloom (1956). Αρχικά, έγινε χρήση της προϋπάρχουσας γνώσης και εμπειρίας, με στόχο φυσικά την απόκτηση νέων γνώσεων και εμπειριών. Όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο, προσπάθησα να σχεδιάσω ένα υλικό πλούσιο και ενδιαφέρον, το οποίο θα ανταποκρίνεται στις ανάγκες, τα ενδιαφέροντα και τις κλίσεις των μαθητών και θα εξυπηρετεί τους στόχους που έθεσα ως εκπαιδευτικός για τη διδασκαλία μου. Επιπλέον, προσπάθησα οι στόχοι της κάθε διδασκαλίας να είναι εφικτοί και η διάρκεια των δραστηριοτήτων να μην ξεπερνά τη διδακτική ώρα που είχα στη διάθεσή μου.

Επίσης, σχεδίασα έτσι το μαθησιακό υλικό, ώστε να είναι ανοιχτό και προσβάσιμο προς όλους τους μαθητές, χωρίς να αποκλείει κανέναν από τη διαδικασία της μάθησης. Για το λόγο αυτό, κάτω από κάποιες δραστηριότητες προτείνω και έναν εναλλακτικό τρόπο, ακολουθώντας ένα καθολικό σχέδιο διδασκαλίας και μάθησης, το οποίο επιτρέπει την άμεση πρόσβαση στην πληροφορία και γνώση και βασίζεται σε υλικά και μέσα που μπορούν να χρησιμοποιηθούν από όλους. Με τον καθολικό σχεδιασμό της μάθησης, οι τροποποιήσεις για τους μαθητές ενσωματώνονται στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα και δεν προστίθενται αργότερα, όταν προκύψει κάποια ανάγκη (Κουρμπέτης, 2006).

Κατά τον σχεδιασμό των δραστηριοτήτων μου βασική μου επιδίωξη ήταν η ένταξη αυτών μέσα σε ένα θεματικό πλαίσιο (π.χ. κύκλος νερού) -δίνοντας έτσι διαθεματικό χαρακτήρα στις δραστηριότητές μου-, το οποίο θα είχε αρχή-μέση-τέλος, θεωρώντας πως με αυτόν τον τρόπο θα διευκόλυνα τον συντονισμό και τη συγκέντρωση των μαθητών. Επιπλέον στόχος μου ήταν τόσο οι διδασκαλίες μου, όσο και οι δραστηριότητες ανά διδασκαλία να συνδέονται με κάποιον τρόπο, να έχουν συνέχεια και ροή. Δηλαδή, προσπάθησα να συνδυάσω το βασικό θέμα των τραγουδιών που επέλεξα (π.χ. «το αεράκι» και «το φουρφούρι») αλλά και τα φωνήματα που επρόκειτο να δουλευτόύν (π.χ. /π/, /β/, /φ/). Ως έμπνευση για το σχεδιασμό των δραστηριοτήτων μου στάθηκαν οι συζητήσεις και

οι προτάσεις συναδέλφων εκπαιδευτικών, βιβλία με δραστηριότητες για παιδιά και διδασκαλίες εκπαιδευτικών διαδικτυακά.

Πιο αναλυτικά, η διδασκαλία μου τις περισσότερες φορές ξεκινούσε με μια εισαγωγική δραστηριότητα, η οποία άλλοτε στόχευε την πρόκληση του ενδιαφέροντος των μαθητών και άλλοτε αποτελούσε μια άσκηση διαφραγματικής αναπνοής (ή και τα δύο). Στη συνέχεια, ακολουθούσαν οι δραστηριότητες που σχετίζονται με την εκφορά των φωνημάτων που θα δουλεύονταν στην εκάστοτε διδασκαλία. Οι δραστηριότητες αυτές αφορούν τη σωστή τοποθέτηση των φωνημάτων στη στοματική κοιλότητα, τη σωστή θέση της γλώσσας και το σχήμα των χειλίων με τη χρήση ενός καθρέφτη και τον συνδυασμό των παραπάνω με τη σωστή στάση του σώματος και τη διαφραγματική αναπνοή. Για τη σωστή τοποθέτηση των φωνημάτων πρότεινα στους μαθητές μου και μια κίνηση με τα χέρια, η οποία στην ουσία αντιστοιχεί στη θέση ή την κίνηση του αέρα κατά την εκφορά. Τις κινήσεις των φωνημάτων τις χρησιμοποίησα καθ' όλη τη διεξαγωγή της έρευνας, τόσο στις δραστηριότητες εκφοράς, όσο και στη διδασκαλία των τραγουδιών. Στο σημείο αυτό να αναφέρω πως οι οδηγίες για όλα τα παραπάνω, οι οποίες γίνονταν κατά βάση προφορικά, οι ασκήσεις ψευδολέξεων και οι αντίστοιχες κινήσεις των φωνημάτων που υπάρχουν στις εικόνες των αναλυτικών πλάνων όλων των διδασκαλιών μου, περιέχονται στο έντυπο υλικό και DVD, το οποίο μας παρείχαν κατά τη διάρκεια του σεμιναρίου της λογοθεραπεύτριας Dore Blom με θέμα «Παιδική Δυσαρθρία/Αναπτυξιακή Λεκτική Δυσπραξία & SIMATA (signs make talk)», που πραγματοποιήθηκε στη Θεσσαλονίκη (Σαλαμίνο 3), το Σαββατοκύριακο 20 & 21 Ιουνίου 2015⁷.

Στη συνέχεια, ακολουθούσαν οι δραστηριότητες που αφορούσαν τη διδασκαλία του τραγουδιού, οι οποίες ήταν πολλών ειδών. Χαρακτηριστικά εγώ και οι μαθητές μου χρησιμοποιήσαμε τη ρυθμική απαγγελία, το τραγούδι, τα κρουστά σώματος, το παίξιμο μουσικών οργάνων, τον αυτοσχεδιασμό και τη δημιουργία, τη μουσική ακρόαση κ.ά. Φυσικά, οι παραπάνω δραστηριότητες χρησιμοποιήθηκαν και συνδυαστικά. Στόχος των δραστηριοτήτων αυτών ήταν η ανάλυση, η κατανόηση και η εκμάθηση των επιλεγμένων τραγουδιών σε συνδυασμό με τη σωστή εκφορά των φωνημάτων.

Για το τέλος της διδασκαλίας μου σχεδίασα δραστηριότητες που περιελάμβαναν ένα θέμα προς συζήτηση ή μια κατασκευή ή αφορούσαν την ανάκληση προηγούμενης γνώσης, αποσκοπώντας με τον τρόπο αυτό στην αξιολόγηση και ανατροφοδότηση της εκπαιδευτικής μου διαδικασίας. Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί πως στο σχεδιασμό

⁷ https://www.diepistimoniko.gr/p/dore-blom-simata_27.html (προσπελάστηκε στις 15/7/2018).

των τελευταίων διδασκαλιών χρειάστηκε κάποιες φορές να επιλέξω συγκεκριμένους στίχους των τραγουδιών και να αλλάξω τον τόνο στη μελωδία, για να αντιμετωπίσω τις δυσκολίες των μαθητών.

Πριν προχωρήσω στην περιγραφή των δραστηριοτήτων μου, κρίνεται σκόπιμο να αναφερθούν τα ονόματα των επιλεγμένων τραγουδιών, καθώς και οι λόγοι που με οδήγησαν στην επιλογή αυτή.

3.1 Επιλεγμένα Τραγούδια

Τα τραγούδια που επέλεξα, όπως προαναφέρθηκε, ήταν οχτώ και αντιστοιχούν στις οχτώ διδασκαλίες που πραγματοποίησα σε διάστημα δύο μηνών. Ο αριθμός των τραγουδιών και κατ' επέκταση ο αριθμός των διδασκαλιών συνάδει με το χρονικό διάστημα που είχα προβλέψει για τη διεξαγωγή της έρευνάς μου.

Πριν από τον σχεδιασμό των διδασκαλιών μου, προηγήθηκε μια επεξεργασία του υλικού που είχα στη διάθεσή μου, αλλά και των προτιμήσεων των παιδιών της τάξης, στην οποία επρόκειτο να διεξαχθεί η έρευνα. Μετά από μελέτη και ανάλυση, τόσο όλων των παιδικών τραγουδιών της Μ. Κωχ, όσο και του κατηγοριοποιημένου υλικού, που καταγράφηκε από την ομάδα του Ιόνιου Πανεπιστημίου, κατέληξα στα εξής⁸:

1. Άρες μάρες κουκουνάρες
2. Η σταγόνα
3. Το ρολόι του παππού μου
4. Το αεράκι
5. Βλέπω
6. Το φουρφούρι
7. Η ποντικίνα
8. Τα ψίχουλα

Πριν καταλήξω στη συγκεκριμένη επιλογή, έλαβα υπόψη μου το ηλικιακό και γνωστικό επίπεδο των μαθητών μου, τα φωνήματα που επρόκειτο να επεξεργαστούν και την απλότητα στη μελωδία, το ρυθμό και τους στίχους του κάθε τραγουδιού. Επιπλέον λόγοι που με οδήγησαν στην παραπάνω επιλογή των τραγουδιών ήταν οι προτιμήσεις των παιδιών, καθώς επρόκειτο για ένα τμήμα με το οποίο είχα συνεργαστεί στο παρελθόν, όπως και οι προϋπάρχουσες μουσικές τους γνώσεις, εφόσον τα παιδιά φοιτούν σε τμήμα μουσικοπαιδαγωγικής εκπαίδευσης.

⁸Βλ. Παράρτημα: Παρτιτούρες Επιλεγμένων Τραγουδιών, σελ. 105.

Το πρώτο τραγούδι πάνω στο οποίο σχεδιάστηκαν δραστηριότητες για την πρώτη μου διδασκαλία επιλέχθηκε για την απλότητα της μελωδίας και του ρυθμού. Ωστόσο, δε προέβλεψα την επεξεργασία των φωνημάτων και τη σειρά αυτών για όλες μου τις διδασκαλίες. Με τη λήξη, λοιπόν, της πρώτης διδασκαλίας σκέφτηκα πως οι επόμενες πρέπει να έχουν ροή και διαβαθμισμένα επίπεδα δυσκολίας. Για το λόγο αυτό, στη δεύτερη διδασκαλία μου επέλεξα ένα τραγούδι στο οποίο θα δουλεύαμε το φώνημα /α/, στην πορεία θα ακολουθούσε η εξάσκηση σε όλα τα φωνήεντα και στη συνέχεια στα μονά και διπλά σύμφωνα. Παρόλα αυτά, μετά την ολοκλήρωση της έρευνας, την ανάλυση των αποτελεσμάτων μου και τον αναστοχασμό μου, θα άλλαζα τη σειρά των τραγουδιών με την οποία πραγματοποίησα τις διδασκαλίες μου, σε περίπτωση που μου δινόταν η ευκαιρία να κάνω εκ νέου τη συγκεκριμένη έρευνα.

Στο Παράρτημα παρουσιάζω τις παρτιτούρες των οχτώ παραπάνω τραγουδιών. Ωστόσο, όπως προανέφερα, οι παρτιτούρες δε χρησιμοποιήθηκαν στο μάθημα από τα παιδιά, παρά μόνο από τον εκπαιδευτικό.

Μετά από την παραπάνω διαδικασία, σχεδίασα έναν οδηγό διδασκαλιών⁹, ο οποίος περιελάμβανε τις προβλεπόμενες ημερομηνίες των διδασκαλιών, τα επιλεγμένα τραγούδια, τους στόχους και τα ονόματα των δραστηριοτήτων. Ο οδηγός αυτός δεχόταν συχνά αλλαγές και προσθαφαιρέσεις κατά τη διάρκεια της διεξαγωγής της έρευνας και στο παράρτημα σας παρουσιάζω την τελική του μορφή. Με βάση αυτόν το οδηγό, για κάθε διδασκαλία μου σχεδίασα ένα πλάνο¹⁰, στο οποίο περιγράφεται αναλυτικά ολόκληρη η διαδικασία που επρόκειτο να ακολουθήσω. Παρακάτω ακολουθεί η περιγραφή των δραστηριοτήτων μου σε κάθε διδασκαλία, καθώς και η αξιολόγηση αυτών.

3.2 Περιγραφή δραστηριοτήτων

Σε αυτό το κεφάλαιο παρουσιάζεται η περιγραφή-ανάλυση και αξιολόγηση των δραστηριοτήτων μου ξεχωριστά ανά διδασκαλία, όπως προέκυψε από τις σημειώσεις με τη μορφή αναστοχαστικού ημερολογίου και τις παρατηρήσεις μου.

Πρώτη διδασκαλία

Για την πρώτη διδασκαλία που πραγματοποιήθηκε στις 26 Φεβρουαρίου 2018 και το τραγούδι «Άρες, μάρες, κουκουνάρες» σχεδιάστηκαν έξι δραστηριότητες, τα ονόματα των οποίων σχετίζονται με το περιεχόμενό τους. Η πρώτη λειτουργεί ως άσκηση

⁹Βλ. Παράρτημα: Πίνακας 1, σελ. 99.

¹⁰Βλ. Παράρτημα: Πλάνα Διδασκαλιών, σελ. 64.

διαφραγματικής αναπνοής, η δεύτερη είναι μια δραστηριότητα εκφοράς, η τρίτη, η τέταρτη και η πέμπτη αφορούν τη διδασκαλία του τραγουδιού και η έκτη είναι μια δραστηριότητα γλωσσική-ρυθμική.

1^η Δραστηριότητα: «Το μπαλόνι»

Η πρώτη δραστηριότητα είναι μία άσκηση για τη διαφραγματική αναπνοή. Κατά τη διάρκειά της, οι μαθητές έδειχναν πως πρόκειται για μια απλή διαδικασία και για αυτόν το λόγο τη χαρακτηρίζω πετυχημένη. Άλλωστε, πιστεύω πως για τα περισσότερα παιδιά αυτής της ηλικίας, η διαδικασία της διαφραγματικής αναπνοής λειτουργεί αυτόματα.

2^η Δραστηριότητα: «Νιώθω το /ρ/ και το /σ/»

Πρόκειται για μια γλωσσική άσκηση ή άσκηση εκφοράς κατά την οποία εντοπίστηκαν δυσκολίες από δύο μαθητές. Κατά τη διάρκειά της προσπαθήσαμε να επαναλάβουμε συλλαβές και ψευδολέξεις που εμπεριέχουν τα συγκεκριμένα φωνήματα κοιτώντας τον εαυτό μας στον καθρέφτη. Η χρήση του έπαιξε πολύ σημαντικό ρόλο κατά τη διεξαγωγή αυτού του είδους των δραστηριοτήτων και σε αυτή οφείλεται η επιτυχία της συγκεκριμένης δραστηριότητας. Κατά τη μίμηση μιας κίνησης τα παιδιά δεν έχουν την πλήρη εικόνα του εαυτού τους εκείνη την στιγμή. Ωστόσο, κοιτώντας τον εαυτό τους στον καθρέφτη αποτύπωναν την εικόνα τους και μπορούσαν με ευκολία να διορθώσουν το σχήμα των χειλιών τους και την τοποθέτηση της γλώσσας.

3^η Δραστηριότητα: «Ο κύριος Σολ»

Ακολουθεί η δραστηριότητα της διδασκαλίας του τραγουδιού, η οποία είχε πολύ μεγάλη επιτυχία, όχι τόσο στη βελτίωση της άρθρωσης αλλά κυρίως στην άμεση απομνημόνευση των στίχων και της μελωδίας. Φυσικά αυτό, κατά τη γνώμη μου, είναι πολύ σημαντικό, καθώς θεωρώ πως οι μαθητές μπορούν να εστιάσουν περισσότερο στην άρθρωσή τους, όταν γνωρίζουν καλά τους στίχους και τη μελωδία ενός τραγουδιού.

4^η Δραστηριότητα: «Άρες, μάρες, κουκουνάρες»

Η δραστηριότητα αυτή είναι στην ουσία ένα μπέρδεμα παραμυθιών, το οποίο πραγματοποιείται κυκλικά από όλους τους μαθητές. Στο τέλος της φράσης κάθε ομιλητή τα παιδιά τραγουδούν μόνο τους δύο πρώτους στίχους του τραγουδιού «Άρες, μάρες, κουκουνάρες» χτυπώντας παλαμάκια. Η δραστηριότητα αυτή κρίνεται πετυχημένη, καθώς διαπίστωσα πως υπήρχε διαφορά στην άρθρωση των μαθητών, γεγονός που κατά τη γνώμη μου έγκειται στο γεγονός ότι γνώριζαν εξ αρχής πως δε χρειάζεται να τραγουδήσουν ολόκληρο το τραγούδι και ήταν πιο χαλαροί.

5^η Δραστηριότητα: «Πραματευτάδες στη λαϊκή αγορά»

Πρόκειται για μία δραστηριότητα που έχει ως στόχο την κατανόηση και επεξεργασία των στίχων του τραγουδιού και τη δημιουργία μιας ηχοεικόναςπραματευτάδων στη λαϊκή αγορά. Η συγκεκριμένη δραστηριότητα δεν είχε μεγάλη επιτυχία, καθώς οι μαθητές ξέφυγαν από τα όρια, με αποτέλεσμα η διάρκειά της να μην ξεπερνά τα πέντε λεπτά.

6^η Δραστηριότητα: «Ο Πλουμιστός»

Το όνομα αυτής της δραστηριότητας οφείλεται στο ομώνυμο παιδικό τραγούδι, κατά το οποίο οι μαθητές είχαν ως στόχο την εύρεση λέξεων με αρχικά γράμματα το /ρ/ και το /σ/ και τον συγχρονισμό τους σε ρυθμό 2/4. Οι παραπάνω στόχοι επιτεύχθηκαν, παρόλο που οι μαθητές δεν κατάφεραν να εστιάσουν στην άρθρωσή τους, γεγονός που κατά τη γνώμη μου οφείλεται στην ένταση και το ρυθμό του τραγουδιού που τους συνεπήρε.

Δεύτερη διδασκαλία

Για τη δεύτερη διδασκαλία που πραγματοποιήθηκε στις 5 Μαρτίου 2018 και το τραγούδι «Η σταγόνα» σχεδιάστηκαν έξι δραστηριότητες, τα ονόματα των οποίων σχετίζονται με το περιεχόμενό τους. Η πρώτη είναι μια εισαγωγική δραστηριότητα, η δεύτερη είναι μια δραστηριότητα γλωσσική-εκφοράς, η οποία αφορά τη διδασκαλία του τραγουδιού, η τρίτη και η τέταρτη είναι δραστηριότητες γνωστικού περιεχομένου, ενώ η πέμπτη και η έκτη είναι μουσικοκινητικές.

1^η Δραστηριότητα: «Πιτσιλιές στο τζάμι»

Η δραστηριότητα αυτή πραγματοποιήθηκε ως εισαγωγή στο θέμα της συγκεκριμένης διδασκαλίας που είναι «ο κύκλος του νερού» και έχει ως στόχο την πρόκληση ενδιαφέροντος των μαθητών. Πρόκειται για μια πετυχημένη δραστηριότητα ίσως λόγω των συγκυριών, καθώς οι μαθητές παρατήρησαν πραγματικές πιτσιλιές στα τζάμια της αίθουσας.

2^η Δραστηριότητα: «Ο σταγονούλης και η σταλίτσα»

Πρόκειται για μια δραστηριότητα γλωσσική-εκφοράς. Στην ουσία είναι η διδασκαλία του τραγουδιού μέσα σε ένα πλαίσιο με διαθεματική προσέγγιση (Γλώσσα-Μουσική- Μελέτη Περιβάλλοντος) που δημιουργήθηκε για τον σκοπό αυτό. Στην αναγνώριση και τοποθέτηση του φωνήματος /α/ δεν υπήρξε καμία δυσκολία, καθώς όλοι οι μαθητές γνώριζαν το γράμμα /α/. Ωστόσο, υπήρξε δυσκολία στην εκμάθηση των κινήσεων σε συνδυασμό με την εκμάθηση των στίχων του τραγουδιού. Οι μαθητές κοιτούσαν κάπως προβληματισμένοι και οι τρεις από αυτούς δεν προσπάθησαν ούτε να

δοκιμάσουν τα βήματα της χορογραφίας. Ακόμη και αυτοί που το δοκίμασαν και έδειχναν να το διασκεδάζουν δεν μπορούσαν να το συνδυάσουν με την εκφορά. Η δραστηριότητα αυτή διήρκεσε παραπάνω από όσο υπολόγιζα. Κατά τη γνώμη μου, είναι μια πολύ καλοδουλεμένη και καλά οργανωμένη δραστηριότητα με φάσεις και επίπεδα, όμως μεγάλη και κουραστική στη συγκεκριμένη περίπτωση. Η διδασκαλία αυτή θα έπρεπε να περιλαμβάνει μόνο αυτή τη δραστηριότητα και καμία άλλη. Ίσως η ανάγκη για συμπερίληψη κι άλλων δραστηριοτήτων λειτούργησε πειστικά στα παιδιά. Στο τελευταίο μέρος της ένιωσα πως οι μαθητές μου χαλάρωσαν, κι αυτό γιατί το «Ποταμάκι» του Ζ. Παπαντωνίου τους ήταν ήδη γνωστό.

3^η Δραστηριότητα: «Ένα βήμα παραπέρα»

Ο στόχος αυτής της δραστηριότητας είναι να μάθουν οι μαθητές τους όρους της Φυσικής (εξάτμιση, συμπύκνωση κ.τ.λ.) και να πραγματοποιήσουν μια συζήτηση σχετικά με τα ποτάμια, τη λίμνη, τα γεφύρια της περιοχής τους, αλλά και τους μύθους για το νερό. Ωστόσο, δεν πραγματοποιήθηκε λόγω έλλειψης χρόνου.

4^η Δραστηριότητα: «Πείραμα»

Το πείραμα με το νερό (βροχή) και το βαμβάκι (σύννεφο) πραγματοποιήθηκε βιαστικά λόγω έλλειψης χρόνου. Ωστόσο, τα παιδιά έδειξαν ενδιαφέρον και επανέλαβαν πρόθυμα τη διαδικασία σε σύντομο χρονικό διάστημα.

5^η Δραστηριότητα: «Βροχή- σύννεφα- λάσπες»

Πρόκειται για μια μουσικοκινητική δραστηριότητα με μεγάλο ενδιαφέρον και επιτυχία. Η αντίδραση των μαθητών και στα τρία μου χτυπήματα στο ταμπουρίνο (πολλοί και γρήγοροι χτύποι για τη βροχή, ένας χτύπος για το σύννεφο και πολύ αργοί χτύποι για τις λάσπες) ήταν πολύ συντονισμένη.

6^η Δραστηριότητα: «Τα συναισθήματα της βροχής»

Πρόκειται για μια δραστηριότητα που στοχεύει στη δημιουργία μιας ηχοϊστορίας, η οποία περιγράφει τα 'συναισθήματα' της βροχής (χαρά, λύπη, θυμό, γαλήνη κ.ά.). Θα τη χαρακτηρίζα επιτυχημένη, αν και οφείλω να ομολογήσω πως τα παιδιά είχαν κουραστεί αρκετά, γιατί από την αρχή του μαθήματος ήταν σε εγρήγορση. Η επιτυχία της οφείλεται στην εισαγωγή ηχητικού οργάνου από την υπεύθυνη του τμήματος. Η πρωτοβουλία της αυτή να χρησιμοποιήσει το όργανο που παράγει τον ήχο της αστραπής δημιουργώντας διακυμάνσεις στον ήχο προκάλεσε την έκπληξη των παιδιών. Το αποτέλεσμα ήταν πολύ όμορφο και υπάρχει φωτογραφικό υλικό. Ωστόσο, δυστυχώς δεν καταφέραμε να την ηχογραφήσουμε. Η πιο όμορφη στιγμή για μένα στη διδασκαλία αυτή και αξίζει να αναφερθεί, είναι εκείνη κατά την οποία δύο μαθήτρες σιγοψιθυρίζουν τους στίχους του

τραγουδιού «Μια σταγόνα κι άλλη μια, πέσαν απ' τη λεμονιά» όσο μαζεύουν τα πράγματά τους για να αποχωρήσουν. Σε αυτήν ακριβώς την στιγμή έγκειται, κατά τη γνώμη μου, η επιτυχία όλης της δεύτερης διδασκαλίας.

Τρίτη διδασκαλία

Για την τρίτη διδασκαλία που πραγματοποιήθηκε στις 12 Μαρτίου 2018 και το τραγούδι «Το ρολόι του παππού μου» σχεδιάστηκαν πέντε δραστηριότητες, τα ονόματα των οποίων σχετίζονται με το περιεχόμενό τους. Η πρώτη είναι εισαγωγική, η δεύτερη είναι μια γλωσσική δραστηριότητα, η τρίτη είναι δραστηριότητα εκφοράς και αφορά τη διδασκαλία του τραγουδιού, ενώ η τέταρτη και η πέμπτη είναι μουσικοκινητικές.

1^η Δραστηριότητα: «Τι ώρα είναι;»

Η πρώτη δραστηριότητα είναι εισαγωγική και κυρίως διαγνωστική, ώστε να διερευνήσω τις γνώσεις των μαθητών και να διαπιστώσω αν και πόσοι από αυτούς γνωρίζουν την ώρα.

2^η Δραστηριότητα: «Μία και μισή»

Ακόμη μία καλά οργανωμένη και πετυχημένη δραστηριότητα με φάσεις και γραπτές οδηγίες, κατά την οποία οι μαθητές κλήθηκαν να αναγνωρίσουν τα φωνήματα /ο/ και /ου/ στους στίχους του επιλεγμένου τραγουδιού.

3^η Δραστηριότητα: «Τέσσερις και τέταρτο»

Πρόκειται για μία δραστηριότητα εκφοράς των δύο φωνημάτων πάνω στο τραγούδι «το ρολόι του παππού μου» με τη χρήση μπαγκέτων για την εξάσκηση του ρυθμού, η οποία είχε ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Παρατηρούσα πώς άλλαζε ο ήχος τους, καθώς άλλαζε το σχήμα των χειλιών τους. Παρόλο που τα παιδιά δεν κατάφεραν να μάθουν όλους τους στίχους, η άρθρωση όσο και ο ήχος της φωνής τους σταδιακά βελτιώνονταν όσο τραγουδούσαν.

4^η Δραστηριότητα: «Εννιά ακριβώς»

Πρόκειται για μία μουσικοκινητική δραστηριότητα, κατά την οποία οι μαθητές κλήθηκαν να σχεδιάσουν με το σώμα τους ένα ρολόι το οποίο κινείται σε ρυθμό 2/4 και 4/4. Θα την χαρακτήριζα πετυχημένη, λόγω της συνολικής συμμετοχής και του άμεσου συντονισμού των μαθητών.

5^η Δραστηριότητα: «Έξι παρά πέντε»

Αυτή η δραστηριότητα-δραματοποίηση του τραγουδιού προϋποθέτει συνδυασμό ρυθμού, κίνησης και τραγουδιού. Οι μαθητές κλήθηκαν να παίζουν μια θεατρική παράσταση, κατά την οποία ενάλλασσαν τους ρόλους της νοικοκυράς, του ρομπότ και του

ξεκούρδιστου ρολογιού, ενώ παράλληλα τραγουδούσαν. Η δραματοποίηση είχε μεγάλο ενδιαφέρον, καθώς κάποιοι ρόλοι ήταν πιο οικείοι για κάποια παιδιά, με αποτέλεσμα να εκφράζουν με μεγαλύτερη ευκολία τα στοιχεία της προσωπικότητάς τους, δημιουργώντας ένα ευχάριστο κλίμα στην αίθουσα.

Τέταρτη διδασκαλία

Για την τέταρτη διδασκαλία που πραγματοποιήθηκε στις 19 Μαρτίου 2018 και το τραγούδι «Το αεράκι» σχεδιάστηκαν πέντε δραστηριότητες, τα ονόματα των οποίων σχετίζονται με το περιεχόμενό τους. Η πρώτη είναι δραστηριότητα ανάκλησης προηγούμενης γνώσης, η δεύτερη αφορά στη διδασκαλία του τραγουδιού, η τρίτη στη δραματοποίησή του, η τέταρτη είναι μια γλωσσική δραστηριότητα και η πέμπτη είναι μουσικοκινητική.

1^η Δραστηριότητα: «Η σειρά»

Στόχος αυτής της δραστηριότητας είναι η βελτίωση της ακουστικής αντίληψης των μαθητών και η επανάληψη προηγούμενης διαδικασίας. Για ακόμη μία φορά η εκφορά των φωνημάτων /ι/ και /ε/ με τη χρήση καθρέφτη έχει μεγάλο ενδιαφέρον, καθώς αλλάζει σχήμα η στοματική κοιλότητα.

2^η Δραστηριότητα: «Το αεράκι»

Πρόκειται για τη βασική δραστηριότητα της διδασκαλίας του τραγουδιού, η οποία λειτουργεί ως συνέχεια της προηγούμενης. Ο ήχος της σειράς σε διάστημα πέμπτης καθαρό διευκολύνει τα παιδιά να κατανοήσουν αμέσως τη μελωδία του τραγουδιού. Η δραστηριότητα αυτή κρίνεται πετυχημένη, καθώς έχει αλλάξει τόσο η άρθρωσή των μαθητών στην εκφορά των φωνημάτων /ι/ και /ε/, όσο και ο συνολικός ήχος την ώρα που τραγουδούν ομαδικά.

3^η Δραστηριότητα: «Παλιός κινηματογράφος»

Η δραστηριότητα αυτή αφορά τη δραματοποίηση του τραγουδιού εμπνευσμένη από τον παλιό ελληνικό κινηματογράφο και θα τη χαρακτηρίζα εν μέρει πετυχημένη. Τα παιδιά κλήθηκαν να πρωταγωνιστήσουν σε ταινία της δεκαετίας του '60 χορεύοντας συρτάκι, ενόσω τραγουδούν τους στίχους του τραγουδιού «το αεράκι». Οι οδηγίες που αφορούσαν τη 'σκηνοθεσία' φάνηκαν να δυσκολεύουν τους μαθητές, γεγονός που με οδήγησε στην απλοποίησή τους. Ωστόσο, το αποτέλεσμα παρέμεινε το ίδιο όμορφο, κατά την προσωπική μου εκτίμηση.

4^η Δραστηριότητα: «Let's get it rap»

Η δραστηριότητα αυτή αποτελεί συνέχεια της προηγούμενης, καθώς μεταφερόμαστε από το παλιό στο νέο και κινούμαστε σε ρυθμούς ραπ. Οι μαθητές κλήθηκαν να δημιουργήσουν τις δικές τους ρίμες σε οχτασύλλαβα δίστιχα, τα οποία σχηματίζουν ομοιοκαταληξία στα φωνήματα /ε/ και /ι/, κάτι που τους δυσκόλεψε αρκετά. Για το λόγο αυτό επέλεξα να συνεχίσω τη δραστηριότητα χωρίς να ορίσω την κατάληξη των λέξεων, με αποτέλεσμα οι μαθητές να αρχίσουν να εκφράζουν ελεύθερα τις σκέψεις τους και τελικά να επιτευχθεί εν μέρει ο στόχος της δραστηριότητας.

5^η Δραστηριότητα: «Ηχοεικόνα»

Σε αυτή τη δραστηριότητα οι μαθητές κλήθηκαν να δημιουργήσουν την ηχοεικόνα ενός μικρού δάσους, το οποίο βρίσκεται στην πλαγιά ενός βουνού και πάλλεται από σφοδρούς ανέμους. Η επιτυχία και αυτής της δραστηριότητας με οδήγησε στη διαπίστωση πως το ενδιαφέρον των μαθητών του συγκεκριμένου τμήματος είναι μεγαλύτερο στις δραστηριότητες που αφορούν την αναπαράσταση πραγματικών ή φανταστικών ηχοτοπίων.

Πέμπτη διδασκαλία

Για την πέμπτη διδασκαλία που πραγματοποιήθηκε στις 26 Μαρτίου 2018 και το τραγούδι «Το φουρφούρι» σχεδιάστηκαν τέσσερις δραστηριότητες, τα ονόματα των οποίων σχετίζονται με το περιεχόμενό τους. Η πρώτη είναι μια άσκηση διαφραγματικής αναπνοής, η δεύτερη αφορά τη διδασκαλία του τραγουδιού, ενώ η τρίτη και η τέταρτη είναι δραστηριότητες γνωστικού περιεχομένου.

1^η Δραστηριότητα: «Το κερί»

Η δραστηριότητα αυτή είναι κατά βάση μια άσκηση διαφραγματικής αναπνοής και εκφοράς του φωνήματος /φ/, η οποία κρίνεται αρκετά πετυχημένη. Κατά τη διάρκειά της, μαθητές κρατούν ένα πραγματικό κερί, του οποίου η φλόγα πρέπει να παραμείνει αναμμένη όσο τη φυσούν, προσπαθώντας με αυτόν τον τρόπο να διαχειριστούν τον αέρα κατά την εκπνοή τους.

2^η Δραστηριότητα: «Το φουρφούρι»

Πρόκειται για τη διδασκαλία του τραγουδιού με ρυθμό και χρήση κρουστών ρυθμικών οργάνων, η οποία δεν είχε τόσο μεγάλη επιτυχία. Αυτό που θυμάμαι έντονα από αυτή τη δραστηριότητα είναι τα λόγια μιας μαθήτριας, όταν ξεκίνησα να παίζω τη μελωδία στο πιάνο. Είπε χαρακτηριστικά: «Κυρία, γιατί μαθαίνουμε συνέχεια λυπημένα τραγούδια;». Και πραγματικά, εκείνη ακριβώς τη στιγμή, διαπίστωσα πως κάποιες μελωδίες στα αυτιά των παιδιών μοιάζουν λυπημένες, παρόλο που κάποιες από αυτές είναι

γραμμένες σε μείζονα κλίμακα. Ίσως, αυτό να οφείλεται στις αλλοιώσεις της μελωδίας, τις οποίες συναντήσαμε συχνά στα επιλεγμένα τραγούδια.

3^η Δραστηριότητα: «Ωρα για μουσική»

Στην ουσία η δραστηριότητα αυτή είναι ένα μικρό μάθημα μουσικής, καθώς αναφερόμαστε σε όρους, όπως: μείζονες-ελάσσονες κλίμακες, τόνος-ημιτόνιο και τριημιτόνιο. Η δραστηριότητα αυτή δεν ήταν τόσο πετυχημένη, καθώς τέτοιες αναφορές δεν έδειχναν να ενδιαφέρουν όλους τους μαθητές.

4^η Δραστηριότητα: «Το δικό μας αιολικό πάρκο»

Πρόκειται για μια δραστηριότητα κατά την οποία οι μαθητές κλήθηκαν να κατασκευάσουν το δικό τους φουρφούρι. Η συγκεκριμένη είχε τη μεγαλύτερη επιτυχία συγκριτικά με όλες τις δραστηριότητες της συγκεκριμένης διδασκαλίας, καθώς προκάλεσε το ενδιαφέρον των μαθητών, οι οποίοι έδειχναν πρόθυμοι και ευδιάθετοι.

Έκτη διδασκαλία

Για την έκτη διδασκαλία που πραγματοποιήθηκε στις 16 Απριλίου 2018 και το τραγούδι «Βλέπω» σχεδιάστηκαν πέντε δραστηριότητες, τα ονόματα των οποίων σχετίζονται με το περιεχόμενό τους. Η πρώτη αφορά στην ανάκληση προηγούμενου μαθήματος, η δεύτερη είναι μια άσκηση εκφοράς, η τρίτη και η τέταρτη αφορούν τη διδασκαλία του τραγουδιού και η πέμπτη είναι μια δραστηριότητα γνωστικού περιεχομένου.

1^η Δραστηριότητα: «Ας θυμηθούμε τα παλιά»

Αυτή είναι μια δραστηριότητα ανάκλησης του προηγούμενου μαθήματος, κατά την οποία η βοήθειά μου προς τους μαθητές ήταν μεγάλη. Θυμήθηκαν την άσκηση με το κερί, τον τρόπο εκφοράς του φωνήματος /φ/ με την αντίστοιχη κίνηση και τα φουρφούρια που κατασκευάσαμε, όχι όμως τη μελωδία και τους στίχους, γεγονός που κατά τη γνώμη μου οφείλεται στο ότι οι μαθητές δεν έδειξαν μεγάλο ενδιαφέρον και δυσκολεύτηκαν στην εκμάθηση του προηγούμενου τραγουδιού με τίτλο «το φουρφούρι».

2^η Δραστηριότητα: «Σεισμικές δονήσεις»

Πρόκειται για μια δραστηριότητα εκφοράς του φωνήματος /β/, κατά την οποία δεν υπήρξε ιδιαίτερη δυσκολία.

3^η Δραστηριότητα: «Ντάρι, Ντάρι»

Ο στόχος αυτής της δραστηριότητας ήταν να υπενθυμίσω τη μελωδία του παραδοσιακού τραγουδιού στους μαθητές, ώστε να τη χρησιμοποιήσω στην επόμενη δραστηριότητα. Ωστόσο, περιορίστηκα στην ανάγνωση των στίχων, με σκοπό οι μαθητές

να εντοπίσουν τις ομοιότητες και τις διαφορές με το τραγούδι «Βλέπω» για την καλύτερη κατανόησή του.

4^η Δραστηριότητα: «Βλέπω»

Είναι η βασική δραστηριότητα της διδασκαλίας του τραγουδιού, η οποία δεν είχε μεγάλη επιτυχία. Στην εκφορά του φωνήματος /β/ κατά την ανάγνωση των στίχων τα παιδιά δε δυσκολεύτηκαν και η άρθρωσή τους ήταν βελτιωμένη. Ωστόσο, έδειχναν απρόθυμοι να συνεργαστούν και δυσκολεύτηκαν αρκετά με τη μελωδία, όχι τονικά αλλά στην απομνημόνευσή της.

5^η Δραστηριότητα: «Ο ψαράς και το χρυσόψαρο»

Κατά τη δραστηριότητα αυτή οι μαθητές άκουσαν την ηχογραφημένη ιστορία «του ψαρά και του χρυσόψαρου», η οποία αποτέλεσε το έναυσμα στη δημιουργία προφορικών φανταστικών ιστοριών με τη χρήση καρτών με δύο μόνο εικόνες. Με την ολοκλήρωση της συγκεκριμένης διδασκαλίας διαπίστωσα πως μόνο η τελευταία δραστηριότητα ολοκληρώθηκε επιτυχώς.

Έβδομη διδασκαλία

Για την έβδομη διδασκαλία που πραγματοποιήθηκε στις 23 Απριλίου 2018 και το τραγούδι «Η ποντικίνα» σχεδιάστηκαν οχτώ δραστηριότητες, τα ονόματα των οποίων σχετίζονται με το περιεχόμενό τους. Η πρώτη είναι μια εισαγωγική δραστηριότητα, η δεύτερη, η τρίτη και η τέταρτη αφορούν τη διδασκαλία του τραγουδιού, η πέμπτη και η έβδομη είναι δραστηριότητες γλωσσικές-εκφοράς, η έκτη είναι μια δραστηριότητα γνωστικού περιεχομένου και η όγδοη αφορά στην ανάκληση προηγούμενων γνώσεων.

1^η Δραστηριότητα: «Πυροτεχνήματα»

Πρόκειται για μια πολύ ενδιαφέρουσα εισαγωγική δραστηριότητα, η οποία έχει ως στόχο την πρόκληση του ενδιαφέροντος των μαθητών. Τα παιδιά ενθουσιάστηκαν με τον ήχο των πυροτεχνημάτων και κατά την εκφορά του φωνήματος /π/ δεν υπήρξαν ιδιαίτερες δυσκολίες.

2^η Δραστηριότητα: «Στου Μανώλη την ταβέρνα»

Αυτή είναι μια δραστηριότητα εκφοράς του φωνήματος /π/ στους στίχους του παιδικού τραγουδιού «στου Μανώλη την ταβέρνα». Τόσο η άρθρωσή των μαθητών, όσο και ο συνολικός ήχος των φωνών τους ήταν διαφορετικός και βελτιωμένος, γεγονός που κατά τη γνώμη μου οφείλεται στη μη ύπαρξη άγχους της εκμάθησης των στίχων.

3^η Δραστηριότητα: «Η ποντικίνα»

Πρόκειται για τη δραστηριότητα της διδασκαλίας του τραγουδιού, η οποία στοχεύει στη βελτίωση της εκφοράς των φωνημάτων /π/ και /ν/ και στην εξάσκησή των παιδιών σε ρυθμό 3/4. Οι μαθητές κλήθηκαν να χορέψουν βαλς και το πραγματοποίησαν με μεγάλη επιτυχία. Σε αυτό το σημείο, θα ήθελα να αναφέρω πως αποφάσισα να επιλέξω συγκεκριμένους στίχους του τραγουδιού, με αποτέλεσμα τα παιδιά να καταφέρουν, αφού κατανοήσουν τη μελωδία, να εστιάσουν περισσότερο στην άρθρωσή τους. Σε αυτή μου την επιλογή θεωρώ πως οφείλεται η επιτυχία της συγκεκριμένης δραστηριότητας.

4^η Δραστηριότητα: «Ομοιότητες και διαφορές»

Σε αυτή τη δραστηριότητα οι μαθητές κλήθηκαν να εντοπίσουν τις ομοιότητες και τις διαφορές των δύο παραπάνω τραγουδιών με στόχο την καλύτερη κατανόηση του διδασκόμενου. Πρόκειται για μια απλή δραστηριότητα, η οποία πραγματοποιήθηκε επιτυχώς.

5^η Δραστηριότητα: «Πες το με φράσεις»

Ακολουθεί μια πολύ ενδιαφέρουσα δραστηριότητα γνωστικού χαρακτήρα, κατά την οποία κάθε μαθητής περιγράφει στο διπλανό του μια λέξη με αρχικά γράμματα /π/ και /ν/ και εκείνος πρέπει όχι μόνο να την αναγνωρίσει αλλά και να την εκφέρει σωστά. Οι μαθητές κατάλαβαν αμέσως τη διαδικασία και έδειχναν ιδιαίτερα συγκεντρωμένοι, παρόλο που δυσκολεύτηκαν στην περιγραφή των λέξεων.

6^η Δραστηριότητα: «Το συμβούλιο των ποντικών»

Η δραστηριότητα αυτή, κατά βάση, είναι μια συζήτηση γύρω από τον παραπάνω μύθο του Αισώπου και το ηθικό του δίδαγμα, η οποία φάνηκε πολύ ενδιαφέρουσα στους μαθητές, καθώς απαντούσαν με μεγάλη σοβαρότητα.

7^η Δραστηριότητα: «Kwenkhos»

Με τη συγκεκριμένη δραστηριότητα επεδίωκα να ‘ξεσηκώσω’ τους μαθητές μου. Επρόκειτο να τους μάθω ένα αφρικάνικο τραγούδι, με το οποίο είμαι συναισθηματικά δεμένη. Το τραγούδι αυτό το διδάχθηκα κατά τη διάρκεια της Θερινής Ακαδημίας που πραγματοποιήθηκε στην πόλη της Κέρκυρας τον Ιούλιο του 2017 στην κατεύθυνση της «Διεύθυνσης Ορχήστρας» από τη μαέστρο D’ Oreen Rao. Θεωρώ πως είναι το ιδανικό τραγούδι για τη βελτίωση της άρθρωσης όλων των φωνημάτων που δουλεύτηκαν στην παρούσα έρευνα και το αποτέλεσμα επιβεβαίωσε την άποψή μου.

8^η Δραστηριότητα: «Θυμάσαι;»

Η δραστηριότητα αυτή έχει ως στόχο την ανάκληση των προηγούμενων τραγουδιών που διδαχθήκαμε σε συνδυασμό με την επανάληψη της εκφοράς των φωνημάτων. Με τη συγκεκριμένη δραστηριότητα στόχευα σε μια ανακεφαλαίωση των

διδασκαλιών μου, μια αποτίμηση αυτών και είμαι πολύ χαρούμενη που κατάφερα να την πραγματοποιήσω. Παρατήρησα, λοιπόν, πως οι μαθητές θυμήθηκαν τον τρόπο εκφοράς των φωνημάτων και τις κινήσεις τους, διόρθωναν αμέσως την στάση του σώματός τους, μόλις τους συμβούλευα με νοήματα και έδιναν προσοχή και στην αναπνοή τους. Επίσης, θυμήθηκαν πολύ γρήγορα την αντιστοίχιση φωνημάτων-τραγουδιών και τα εξής τραγούδια: «Άρες, μάρες, κουκουνάρες», «Η σταγόνα» και «Το αεράκι». Δυσκολεύτηκαν αρκετά στο τραγούδι «Το ρολόι του παππού μου», ενώ τα άλλα τρία (Βλέπω, Φουρφούρι και Ποντικίνα, που μόλις είχαμε διδαχθεί) τα θυμήθηκαν με τη δική μου βοήθεια. Η δυσκολία τους αυτή έγκειται κατά τη γνώμη μου τόσο στη μελωδία και τους στίχους των προαναφερθέντων τραγουδιών, όσο και στην ψυχολογία και τη διάθεση των μαθητών κατά την ημέρα της διδασκαλίας τους.

Όγδοη διδασκαλία

Για την όγδοη διδασκαλία και το τραγούδι «Τα ψίχουλα» σχεδιάστηκαν τέσσερις δραστηριότητες, τα ονόματα των οποίων σχετίζονται με το περιεχόμενό τους. Η πρώτη είναι μια άσκηση ρυθμική-εκφοράς και αφορά στη διδασκαλία του τραγουδιού, η δεύτερη και η τέταρτη είναι μια δραστηριότητες γνωστικού περιεχομένου, ενώ η τρίτη είναι μουσικοκινητική.

Η συγκεκριμένη διδασκαλία σχεδιάστηκε, ωστόσο, δεν εφαρμόστηκε λόγω της έκτακτης διακοπής της έρευνάς μου. Κρίνω, σε αυτό το σημείο, προτιμότερο να μεταβείτε κατευθείαν στο παράρτημα και την αναλυτική περιγραφή των δραστηριοτήτων της όγδοης διδασκαλίας, καθώς δεν έχω να κάνω κάποιο σχόλιο ή παρατήρηση.

3.3 Δυσκολίες (κατά την εφαρμογή)

Σε αυτό το υποκεφάλαιο θα περιγράψω τους προβληματισμούς και τις δυσκολίες που αντιμετώπισα κατά την εφαρμογή των δραστηριοτήτων μου, όπως προκύπτουν από τις απαντήσεις που έθεσα αρχικά στο αναστοχαστικό μου ημερολόγιο και αφορούν τα ερωτήματα προς την ίδια την εκπαιδευτικό-ερευνήτρια, τα οποία απαντήθηκαν στο τέλος κάθε διδασκαλίας.

Η βασικότερη δυσκολία που αντιμετώπισα σε όλες τις διδασκαλίες ήταν η διαχείριση του χρόνου και, όπως αποδείχτηκε, η απειρία μου ως προς αυτό έφερε αρνητικά αποτελέσματα στη ψυχολογία των μαθητών, καθώς σε αρκετές περιπτώσεις τους πίεζα ασυνείδητα και τους μετέδιδα το άγχος μου. Για τον λόγο αυτό, όπως φαίνεται και στα

πλάνα των διδασκαλιών, στις τελευταίες συναντήσεις απλοποίησα και μείωσα τον αριθμό των δραστηριοτήτων, όπως και τις απαιτήσεις μου.

Επίσης, δε προέβλεψα αρχικά τη δυσκολία στο συνδυασμό των ρόλων που θα είχα στην αίθουσα, δηλαδή κατά την εκπαιδευτική διαδικασία έπρεπε να είμαι δασκάλα, ερευνήτρια, μουσικός-πιανίστρια, παρατηρητής, συντονιστής και φωτογράφος. Οπότε, όσο προχωρούσαν οι διδασκαλίες, άρχισα μεν να το συνηθίζω, αλλά ομολογώ πως δεν τα κατάφερα στο έπακρο. Επιπλέον, ένας βασικός παράγοντας ήταν και η ψυχολογία και η διάθεση, τόσο των μαθητών, όσο και η δική μου, ο οποίος επηρέασε την όλη διαδικασία και έπαιξε σημαντικό ρόλο και στην αποτελεσματικότητά της.

Τα παραπάνω είχαν ως συνέπεια να μην πραγματοποιηθούν κάποιες δραστηριότητες και η τροποποίηση της πορείας της διδασκαλίας μου να είναι αναπόφευκτη. Επίσης, υπήρχαν στιγμές αδυναμίας, κατά τις οποίες προβληματίστηκα και δίστασα να συνεχίσω ή να δώσω μια απάντηση στα ερωτήματα των μαθητών, παρόλο που ήμουν καλά οργανωμένη και έτοιμη. Πιστεύω πως αν είχα την ευκαιρία να πραγματοποιήσω εκ νέου την έρευνα αυτή, θα προχωρούσα σε πολλές αλλαγές και βελτιώσεις.

Παρακάτω ακολουθούν τα αποτελέσματα της έρευνας συνολικά για κάθε διδασκαλία.

3.4 Αποτελέσματα έρευνας

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, οι οχτώ διδασκαλίες εφαρμόστηκαν σε τμήμα μουσικοκινητικής εκπαίδευσης παιδιών ηλικίας έξι ετών (α' δημοτικού), το οποίο αποτελείται από έξι κορίτσια και ένα αγόρι. Αξίζει να αναφερθεί στο σημείο αυτό πως η υπεύθυνη του τμήματος ήταν παρούσα κατά τη διάρκεια της διεξαγωγής της έρευνάς μου, και το αναφέρω, διότι η παρουσία της σε κάποιες περιπτώσεις έπαιξε πολύ σημαντικό ρόλο. Επίσης, αξίζει να αναφερθεί πως τις συναντήσεις μας παρακολουθούσαν φοιτητές του τμήματος Προσχολικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων στα πλαίσια της πρακτικής τους άσκησης. Παρόλο που δεν υπήρχαν παρεμβάσεις από μέρους τους, η παρουσία τους ήταν βοηθητική για μένα, καθώς τις περισσότερες φορές έπαιρναν το ρόλο του φωτογράφου.

Παρακάτω θα παρουσιάσω τα αποτελέσματα της έρευνας, που προέκυψαν μέσω της περιγραφικής ανάλυσης των δεδομένων ανά δραστηριότητα. Για τη συλλογή των απαιτούμενων πληροφοριών στάθηκαν χρήσιμα τα ερευνητικά μου εργαλεία. Η

συστηματική καταγραφή των παρατηρήσεων για κάθε δραστηριότητα ξεχωριστά σε συνδυασμό με εκείνη των σημειώσεων με τη μορφή αναστοχαστικού ημερολογίου στο τέλος κάθε διδασκαλίας, βοήθησαν σημαντικά στη διαμόρφωση μιας πιο ολοκληρωμένης εικόνας σχετικά με τις διδακτικές προσεγγίσεις και τη διερεύνηση των υποθέσεων.

Έτσι, λοιπόν, η πρώτη διδασκαλία, παρά το άγχος μου, είχε μεγάλο ενδιαφέρον, καθώς κάποιοι μαθητές βελτίωσαν την άρθρωσή τους κατά την εκφορά των δύο φωνημάτων /ρ/ και /σ/, ενώ άλλοι αντιμετώπισαν δυσκολίες. Αν και στην αρχή δεν αντιλήφθηκα κάποια διαφορά στην άρθρωσή τους, στη δραστηριότητα με το μπέρδεμα των παραμυθιών και στην επανάληψη των δύο μόνο στίχων η διαφορά ήταν μεγάλη. Ο στίχος «Άρες, μάρες, κουκουνάρες, αγγουράκια κι αγκινάρες» θα μπορούσε να είναι ιδανική φράση για όποιον θέλει να εξασκηθεί στην εκφορά των δύο φωνημάτων, ιδιαίτερα του /ρ/. Οι μαθητές γενικά έδειχναν να το διασκεδάζουν, ανταπεξήλθαν σε ό,τι τους ζητήθηκε, συμμετείχαν ενεργά στις ρυθμικές ασκήσεις και έδιναν προσοχή στις αναπνοές τους. Η επιλογή του συγκεκριμένου τραγουδιού για τη βελτίωση της εκφοράς των δύο φωνημάτων ήταν η πιο κατάλληλη, και σε συνδυασμό με τις μουσικο-γλωσσικές δραστηριότητες που σχεδιάστηκαν, καθώς και τον τρόπο διδασκαλίας τους τα αποτελέσματα ήταν τα επιθυμητά.

Κατά τη δεύτερη διδασκαλία διαπίστωσα πως, όχι μόνο βελτιώθηκε η άρθρωση των μαθητών κατά την εκφορά των προηγούμενων φωνημάτων, αλλά άλλαζε και ο συνολικός τους ήχος στο ομαδικό τραγούδι. Θεωρώ πως ο τρόπος διδασκαλίας των δραστηριοτήτων ήταν πετυχημένος και η επιτυχία του αυτή οφείλεται κατά τη γνώμη μου στον τρόπο σχεδιασμού των δραστηριοτήτων, οι οποίες είχαν θεματικό πλαίσιο με αρχή-μέση-τέλος, όπως αναφέρεται σε προηγούμενο κεφάλαιο. Όσον αφορά την επιλογή του τραγουδιού για τη βελτίωση της εκφοράς του φωνήματος /α/ διαπίστωσα πως εν μέρει κρίθηκε κατάλληλη, καθώς μέσα στο τραγούδι επαναλαμβάνεται συχνά το γράμμα /α/, ιδιαίτερα στον πρώτο στίχο που είναι κοφτός (staccato) και το σημείο αυτό απαιτεί σωστή τοποθέτηση του φωνήματος και διαφραγματική αναπνοή. Ωστόσο, υποθέτω πως οι συγκεκριμένες δραστηριότητες και ο τρόπος διδασκαλίας τους σε άλλο τραγούδι θα απέφεραν τα ανάλογα αποτελέσματα.

Η επόμενη ήταν ακόμη μία οργανωμένη, κατά τη γνώμη μου, διδασκαλία. Η άρθρωση των παιδιών είχε βελτιωθεί σημαντικά και αυτό φάνηκε ήδη κατά την ανάγνωση του πρώτου ποιήματος. Οι μαθητές είχαν ρόλο εκφωνητή, γεγονός που βοήθησε στη συγκέντρωση και τον συντονισμό τους. Η αλλαγή του τόνου, επίσης, άλλαξε πολύ την πορεία της διδασκαλίας και στη δραματοποίηση οι μαθητές ήταν πρόθυμοι να

συνεργαστούν μέχρι τελευταία στιγμή. Η επιλογή του τραγουδιού (με μια προσαρμογή του τόνου) για τη συγκεκριμένη διδασκαλία ήταν η κατάλληλη, καθώς οι εναλλαγές των στίχων που περιλαμβάνουν τα φωνήματα /ο/ και /ου/ είναι συχνές και απαιτούν τη σωστή τοποθέτησή τους.

Η διδασκαλία του τραγουδιού «Το αεράκι» ήταν από τις πιο ενδιαφέρουσες. Αρχικά, βοήθησε πολύ το παράδειγμα με τον ήχο της σειρήνας που είχε ως στόχο την απομνημόνευση της μελωδίας, μιας μελωδίας δύσκολης, κατά τη γνώμη μου, για παιδιά αυτής ηλικίας. Επίσης, κατά τη δραματοποίηση του τραγουδιού οι μαθητές έδειχναν τον ενθουσιασμό τους και τα κατάφεραν σχετικά καλά. Οι εναλλαγές των φωνημάτων /α/, /ε/, /ο/, /ου/ και /ι/ είναι συχνές και σε αυτό το τραγούδι, με αποτέλεσμα τη βελτίωση της άρθρωσης των παιδιών. Διαφορά υπήρχε και στον ήχο του συνόλου των μαθητών από διδασκαλία σε διδασκαλία.

Η πέμπτη διδασκαλία δεν είχε πολύ μεγάλη επιτυχία. Εξαρχής η μελωδία του τραγουδιού δεν τους άρεσε, γεγονός που προκάλεσε αρνητική ατμόσφαιρα καθ' όλη τη διάρκεια των δραστηριοτήτων, εκτός εκείνης με την κατασκευή, κατά την οποία άλλαξε η διάθεσή τους. Ωστόσο, θεωρώ, πως το συγκεκριμένο τραγούδι κρίνεται κατάλληλο για την εξάσκηση της εκφοράς του φωνήματος /φ/, καθώς οι στίχοι του περιλαμβάνουν συχνά το φώνημα /φ/, το οποίο εναλλάσσεται με το φώνημα /β/, ειδικά για όποιον δυσκολεύεται κατά τη διάκρισή τους.

Για την έκτη διδασκαλία ισχύει περίπου ό,τι και για την προηγούμενη. Ίσως να φταίει το γεγονός ότι τους υποδέχτηκα με το φουρφούρι (κατασκευή της προηγούμενης διδασκαλίας) και αυτό τους προκατέβαλε αρνητικά. Ωστόσο, η άρθρωσή τους είχε διαφορά τόσο στην εκφορά του φωνήματος /φ/, όσο και σε εκείνη όλων των προηγούμενων φωνημάτων, τουλάχιστον στους στίχους που κατάφεραν να θυμηθούν. Η μελωδία του τραγουδιού «Βλέπω» δεν τους άρεσε, όμως, κατά την εκφορά των στίχων, οι φωνές τους ήταν διαφορετικές και ενωμένες. Για την επιλογή του συγκεκριμένου τραγουδιού δεν είμαι απολύτως σίγουρη, διότι το φώνημα /β/ επαναλαμβάνεται λίγες φορές στους στίχους και η μορφή στην οποία εμφανίζεται είναι όμοια (π.χ. βλ-). Για τον λόγο αυτόν υποθέτω πως η εξάσκηση στην εκφορά του φωνήματος /β/ ενδεχομένως να απέφερε καλύτερα αποτελέσματα σε άλλο τραγούδι.

Η επόμενη διδακτική προσέγγιση είχε καλύτερα αποτελέσματα από τις δύο προηγούμενες και πιστεύω πως αυτό εν μέρει οφείλεται στην εισαγωγή (ήχος από πυροτεχνήματα), η οποία είχε μεγάλο αντίκτυπο στην ψυχολογία των μαθητών. Οι ικανότητές τους στο χορό ήταν βελτιωμένες καθώς και η άρθρωση των φωνημάτων /π/ και

/v/. Επιπλέον, τα αποτελέσματα του αφρικάνικου τραγουδιού στη βελτίωση της άρθρωσης ξεπέρασαν τις προσδοκίες μου. Όσον αφορά το παιχνίδι ανάκλησης προηγούμενων τραγουδιών με τη χρήση καρτών είχε περίπου την κατάληξη που περίμενα, με βάση τις παρατηρήσεις μου από τις προηγούμενες διδασκαλίες. Ωστόσο, οφείλω να ομολογήσω πως τόσο η άρθρωση, όσο και η ενότητα του συνολικού ήχου, ήταν σημαντικά βελτιωμένες, γεγονός που με χαροποίησε ιδιαίτερα. Πιστεύω, όμως, πως και για αυτή τη διδασκαλία η επιλογή ενός άλλου τραγουδιού ίσως κρίνεται καταλληλότερη.

Για την όγδοη και τελευταία μου διδασκαλία δεν μπορώ να έχω άποψη, καθώς σχεδίασα μεν τις δραστηριότητες, όμως, δεν τις εφάρμοσα, λόγω της έκτακτης διακοπής της έρευνας. Ωστόσο, έχοντας φτάσει στο τέλος των διδασκαλιών μπορώ να προβλέψω πως και οι δραστηριότητες θα είχαν μεγάλο ενδιαφέρον, αλλά και η επιλογή του τραγουδιού για τη βελτίωση της εκφοράς του διπλού σύμφωνου /ψ/ θα κρινόταν κατάλληλη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

4. Συμπεράσματα

Συνοπτικά, η κατάκτηση του προφορικού λόγου αποτελεί μια φυσική και εγγενή ικανότητα με την οποία είναι προικισμένος κάθε άνθρωπος. Το άτομο, ήδη από τα πρώτα χρόνια της ζωής, είναι ικανό να αρθρώνει φθόγγους και σταδιακά όλο και πιο πολύπλοκα φωνητικά σύνολα και έτσι, να παράγει πλήρη και ολοκληρωμένο λόγο. Η δεξιότητα της άρθρωσης αποτελεί κατηγορία της γλωσσικής δεξιότητας της παραγωγής προφορικού λόγου. Πιο συγκεκριμένα, με τον όρο άρθρωση αναφερόμαστε σε ολόκληρο τον κινητικό μηχανισμό της ομιλίας, στον οποίο εμπεριέχεται η διαδικασία του σχεδιασμού και της εκτέλεσης ακολουθιών, οι οποίες καταλήγουν στην κατάκτηση και παραγωγή της ομιλίας και του προφορικού λόγου. Γενικά, στις περισσότερες γλώσσες, πρώτα γίνεται η κατάκτηση των φωνηέντων και έπειτα των συμφώνων. Η συμβολή της μουσικής και του τραγουδιού στην κατάκτηση αλλά και στη βελτίωση της άρθρωσης είναι πολύ σημαντική. Την αξία της μαρτυρούν οι πολλές σχετικές έρευνες που έχουν διεξαχθεί. Γενικότερα, η πρώιμη ενασχόληση με τη μουσική ωφελεί το άτομο όχι μόνο σε γλωσσικό επίπεδο αλλά το βοηθά στην ολόπλευρη ανάπτυξή του. Συγκεκριμένα σε σχέση με την άρθρωση, έρευνες έχουν δείξει πως τα μουσικά ερεθίσματα ενισχύουν σημαντικά τα αισθητήρια κυκλώματα του εγκεφάλου, τα οποία διαμορφώνουν τη δεξιότητα για γνωστική και αυτοματοποιημένη παραγωγή λόγου. Φυσικά, ιδιαίτερη σημαντική είναι η συμβολή της μουσικής και σε περιπτώσεις καταγραφής, εντοπισμού και θεραπείας ειδικών αναγκών.

Λαμβάνοντας, λοιπόν, υπόψη όλα τα παραπάνω μπορεί κανείς να οδηγηθεί στα εξής συμπεράσματα, τα οποία στην ουσία δίνουν τις απαντήσεις των ερευνητικών ερωτημάτων που τέθηκαν στην αρχή:

1. *Με ποιον τρόπο μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε τα συγκεκριμένα τραγούδια της Μαρίζας Κωχ, με στόχο την ανάπτυξη των γλωσσικών δεξιοτήτων σε παιδιά πρώτης σχολικής ηλικίας;*

Οι τρόποι με τους οποίους μπορεί κανείς να χρησιμοποιήσει τα συγκεκριμένα τραγούδια της Μ Κωχ είναι πάρα πολλοί, καθώς πρόκειται για τραγούδια με πλούσιο λεξιλόγιο και μεγάλο ενδιαφέρον στη μελωδία και το ρυθμό. Ως εκπαιδευτικός-ερευνήτρια του συγκεκριμένου τμήματος, σχεδίασα τις δραστηριότητές μου δίνοντας έμφαση στην εκφορά των φωνημάτων, στη βελτίωση της άρθρωσης και στο συνδυασμό τραγουδιού, ρυθμικού συντονισμού και διαφραγματικής αναπνοής. Επέλεξα να χρησιμοποιήσω μία μέθοδο λογοθεραπευτικής παρέμβασης, χωρίς να υπάρχει κάποια γλωσσική διαταραχή, που τελικά αποδείχτηκε πολύ χρήσιμη και αποτελεσματική. Ωστόσο, ο καθένας, με βάση το υλικό του, τις ιδέες του και τη δυναμική του τμήματός του, μπορεί να πραγματοποιήσει το δικό του σχεδιασμό και πλάνο.

Με την ολοκλήρωση της έρευνας διαπίστωσα πως κάποιες από τις δραστηριότητες που εφάρμοσα ήταν ουσιώδεις και χρήσιμες, ενώ κάποιες άλλες λιγότερο επιτυχημένες και όχι τόσο αποτελεσματικές, όπως προκύπτει μέσα από την ανάλυση-αξιολόγησή τους. Όσον αφορά στον τρόπο διδασκαλίας μου μέσω των δραστηριοτήτων αυτών, θεωρώ πως κρίνεται πετυχημένος, ωστόσο χρήζει αλλαγές και βελτιώσεις σε πολλά σημεία.

2. *Κατά πόσο τα τραγούδια που επιλέχθηκαν βοήθησαν στην ανάπτυξη της δεξιότητας της άρθρωσης αλλά και στη γενικότερη εξάσκηση και βελτίωση της δεξιότητας της άρθρωσης;*

Κάποια από τα τραγούδια κρίθηκαν κατάλληλα και η επιτυχία της διδασκαλίας ήταν μεγάλη, ενώ κάποια λιγότερο, όπως αναφέρονται αναλυτικά στα αποτελέσματα της έρευνας. Ωστόσο, η καταλληλότητα των επιλεγμένων τραγουδιών δεν μπορεί να κριθεί μόνο από τη διεξαγωγή της παρούσας έρευνας, καθώς οι παράγοντες που επηρέασαν τις διδασκαλίες μου ήταν πολλοί.

Στο σημείο αυτό, κρίνεται σκόπιμο να αναφερθεί για ακόμη μία φορά, ότι όλα τα παραπάνω αφορούν το συγκεκριμένο τμήμα μαθητών και δε θα μπορούσαν να θεωρηθούν γενικεύσιμα. Ωστόσο, το γεγονός αυτό δε μετριάζει τη σπουδαιότητα των διαπιστώσεων, με τη βοήθεια των οποίων προχώρησα στην επαναξιολόγηση των διδασκαλιών και στην αυτοκριτική μου ως εκπαιδευτικός, ώστε να δημιουργήσω μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα του θέματος και να παρουσιάσω, έτσι, τις προτάσεις μου για μελλοντική διεξαγωγή της έρευνας από μεριάς μου ή από οποιονδήποτε άλλον ενδιαφερόμενο.

4.1 Προτάσεις

Η συγκεκριμένη έρευνα μπορεί να αποτελέσει αφορμή για επιπλέον μελλοντική έρευνα. Αρχικά, κατά τη γνώμη μου, προτείνεται η εφαρμογή των συγκεκριμένων ή ανάλογων μουσικο-γλωσσικών δραστηριοτήτων σε παιδιά Α΄ Δημοτικού να πραγματοποιηθεί κατά τους πρώτους μήνες του σχολικού έτους και κατά την εκμάθηση των γραμμάτων-φωνημάτων από τους μαθητές. Επιπλέον, η έρευνα αυτή θα είχε μεγάλο ενδιαφέρον σε αναλφάβητους μαθητές, των οποίων η μητρική γλώσσα είναι άλλη και όχι η ελληνική, όπως διαπιστώθηκε από τις διδασκαλίες μου ως εκπαιδευτικός τμήματος υποδοχής (Ζ.Ε.Π.).

Επίσης, η διεξαγωγή της συγκεκριμένης έρευνας θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί σε μαθητές, οι οποίοι παρουσιάζουν κάποια ήπιας μορφής αρθρωτική/φωνολογική διαταραχή, λόγω έλλειψης κινητικότητας των μυών της γλώσσας, καθώς και κάποια διαταραχή μέγιστου βαθμού δυσαρθρίας. Ακόμη, θα μπορούσε να εφαρμοστεί σε παιδιά, τα οποία εμφανίζουν κάποια μορφή μαθησιακών δυσκολιών, π.χ. δυσλεξία.

Ένας ακόμη τομέας στον οποίο έχουν ήδη γίνει έρευνες, αλλά σίγουρα θα μπορούσαν να εμπλουτιστούν σε περισσότερο βάθος, είναι πώς το τραγούδι και οι μουσικές δραστηριότητες μπορούν να βοηθήσουν και να συμβάλλουν στην ολόπλευρη ανάπτυξη παιδιών, τα οποία παρουσιάζουν καθυστέρηση στην ανάπτυξη του λόγου ή κάποια πιο σοβαρή διαταραχή, όπως ο αυτισμός ή η νοητική υστέρηση ή κάποια μορφή αναπηρίας. π.χ. τύφλωση ή βαρηκοΐα/κώφωση. Θα ήταν πολύ ενδιαφέρον να δούμε την επίδραση της μουσικής σε διαφορετικές περιπτώσεις ποικίλων αναγκών. Ωστόσο, στις διαταραχές αυτές μεγάλη σημασία έχει πρώτα η διάγνωση και η βαθιά κατανόηση των αναγκών του παιδιού, όπως και ο προσεκτικός σχεδιασμός του εκπαιδευτικού υλικού και προγράμματος.

Η επίδραση του τραγουδιού και της μουσικής έχει σημαντική αξία σε όλα τα στάδια ανάπτυξης της ζωής του ανθρώπου, αλλά και σε όλους του τομείς ανάπτυξης (π.χ. κινητικός, συναισθηματικός, κοινωνικός κ.ά.). Μία ακόμη μελέτη μεγάλου ενδιαφέροντος θα ήταν να εξετάσουμε πώς η μουσική και το τραγούδι συμβάλλουν στην ευαισθητοποίηση του παιδιού (του νηπίου είτε του εφήβου) πάνω σε διάφορα κοινωνικά θέματα (π.χ. κοινωνικά προβλήματα, περιβάλλον, ανθρώπινες σχέσεις κ.ά.) ή πώς η επαφή με τη μουσική βοηθά σε προβλήματα συμπεριφοράς. Αξία θα είχε να μελετήσουμε πώς μέσω των δραστηριοτήτων μουσικής και των συγκεκριμένων τραγουδιών τα παιδιά κοινωνικοποιούνται, γίνονται υπεύθυνα και μαθαίνουν να αυτοπροσδιορίζονται και να δρουν σε σύνολα και ομάδες.

Επίσης, μια ακόμη πρόταση θα μπορούσε να είναι η μελέτη σχετικά με το πώς τα συγκεκριμένα τραγούδια βοηθούν στην κατάκτηση και βελτίωση και άλλων γνωστικών δεξιοτήτων πέραν της άρθρωσης, για παράδειγμα, θα μπορούσαμε να σχεδιάσουμε ανάλογες δραστηριότητες με σκοπό τη βελτίωση της δεξιότητας της ανάγνωσης ή ακόμα και για τον εμπλουτισμό του λεξιλογίου. Ήδη γίνεται παιδαγωγική αξιοποίηση με δραστηριότητες για την κατανόηση και παραγωγή του προφορικού και γραπτού λόγου από την Ευσταθία Πανταζή.

Τέλος, ο διαθεματικός χαρακτήρας της μουσικής εκπαίδευσης θα μπορούσε να μελετηθεί σε πιο πρακτικό επίπεδο, σχεδιάζοντας συνδυαστικές δραστηριότητες που εμπλέκουν πολλές, διαφορετικές θεματικές ή ακόμα και διαφορετικές επιστήμες. Έτσι, εκτός από τις πιο κλασικές συνδυαστικές δραστηριότητες μουσικής που συναντάμε (π.χ. μουσική-γλώσσα ή μουσική-κίνηση), θα μπορούσαμε να μελετήσουμε πώς η μουσική λειτουργεί υποβοηθητικά στη διδασκαλία, π.χ. των φυσικών επιστημών κ.ά. Ήδη στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση η μουσική συνδέεται με τη μελέτη περιβάλλοντος.

Βιβλιογραφία

- Ανδριώτης, Κ. (2003). *Ποσοτική έρευνα και ανάλυση δεδομένων με τη χρήση του SPSS 11.5*. Αθήνα: Κλειδάριθμος.
- Αυγητίδου, Σ. (2005). Η έρευνα δράσης ως μέθοδος επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών στην έρευνα: ένα παράδειγμα. *Παιδαγωγική Επιθεώρηση*, 39, 39-56.
- Γαβριηλίδου, Ζ. (2003). *Φωνητική συνειδητοποίηση και διόρθωση παιδιών προσχολικής ηλικίας*. Αθήνα: Εκδόσεις Τυπωθήτω- Γιώργος Δαρδανός.
- Γιαλαμάς, Β. (2009). *Στατιστικές τεχνικές και εφαρμογές στις επιστήμες της αγωγής*. Αθήνα: Επίκεντρο.
- Cohen, L. & Manion, L. (1994). *Μεθοδολογία της εκπαιδευτικής έρευνας*. Λονδίνο και Νέα Υόρκη: Εκδόσεις Μεταίχμιο.
- Cohen, L., Manion, L., Morrison, K. (2008). *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Δασκαλάκη, Μ. (2008). *Ο ρόλος των τραγουδιών στο Μάθημα των Γερμανικών στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση*. Μεταπτυχιακή Εργασία. Θεσσαλονίκη: Τμήμα Γερμανικής Γλώσσας και Φιλολογίας, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Δούμα, Ε.& Αδαμοπούλου, Μ. (2016). Η επίδραση της μουσικής αγωγής σε παιδιά προσχολικής ηλικίας με Διαταραχή Ελλειμματικής Προσοχής – Υπερκινητικότητα (ΔΕΠ-Υ): Μελέτη περίπτωσης – Μια παιδαγωγική αντιμετώπιση. Στα (επιμ.) Πρακτικά ‘Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης’ : 273-285.
- Edwards, C., Gandini, L. & Forman, G. (2001). Reggio Emilia: *Οι χίλιες γλώσσες των παιδιών προσχολικής ηλικίας* (μετάφραση: Βεργιοπούλου, Α., επιμέλεια: Κουτσοβάνου, Ε.). Αθήνα: Πατάκης.
- Θεοδότου, Ε. (2014). *Όταν παίζω μαθαίνω... και καλύτερα καταλαβαίνω. Διασκεδαστικές Δραστηριότητες για την Προσχολική Αγωγή*. Αθήνα: Δέλτα Εκδοτική
- Καμπανάρου, Μ. (2007). *Διαγνωστικά Θέματα Λογοθεραπείας*. Αθήνα. Εκδόσεις Έλλην.
- Καρτασίδου & Λ. Στάμου (Επιμ.). (2006). *Μουσική Παιδαγωγική, Μουσική Εκπαίδευση στην Ειδική Αγωγή, Μουσικοθεραπεία. Σύγχρονες Τάσεις και Προοπτικές*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας.

- Καρτασίδου, Λ. (2004). *Μάθηση μέσω κίνησης: θεωρητικές προσεγγίσεις και εκπαιδευτικές εφαρμογές της ψυχοκινητικής στην Ειδική Παιδαγωγική*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας.
- Καρτασίδου, Λ. (2004). *Μουσική Εκπαίδευση στην Ειδική Παιδαγωγική*. Αθήνα: Εκδόσεις Τυπωθήτω – Γ. Δαρδανός.
- Κονιτοπούλου Α., Κονιτοπούλου Β. (2017). «Τραγούδι και αναγνωστική ικανότητα. Το τραγούδι στα σχολικά εγχειρίδια της Γλώσσας της Α' τάξης Δημοτικού»: 3ο Διεθνές Συνέδριο για την Προώθηση της Εκπαιδευτικής Καινοτομίας, Λάρισα, 13-15 Οκτωβρίου 2017.
- Κουρμπέτης, Β., (2006). Καθολικός σχεδιασμός και νέα βιβλία, στο *Επιμορφωτικό Υλικό Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, Επιμόρφωση σχολικών συμβούλων και εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας και Προσχολικής Εκπαίδευσης στο ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ*, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Αθήνα.
- Λαμπριανίδου, Χρ. (2006). Η ακουστικό-ψυχο-φωνολογία και η εφαρμογή της στη μουσική παιδεία και επικοινωνία» στο Καρτασίδου & Λ. Στάμου (Επιμ.). (2006). *Μουσική Παιδαγωγική, Μουσική Εκπαίδευση στην Ειδική Αγωγή, Μουσικοθεραπεία. Σύγχρονες Τάσεις και Προοπτικές*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας, 14-24.
- Μάγος, Κ. & Παναγοπούλου, Π. (2008). Δρω ερευνώντας και ερευνώ δρώντας: Η έρευνα δράσης στην εκπαίδευση εκπαιδευτών. Στα Ψηφιακά Πρακτικά του 3ου Διεθνούς Συνεδρίου της Επιστημονικής Ένωσης Εκπαίδευσης Ενηλίκων με τίτλο: «Εκπαίδευση και Επαγγελματοποίηση Εκπαιδευτών Ενηλίκων» (CD – ROM).
- Μαντζάρης, Γ. (2004). *Επιστημονική έρευνα. Συγγραφή-Διαμόρφωση-Παρουσίαση επιστημονικών εργασιών*. Θεσσαλονίκη: Ματθαιάδης – Παπαγεωργιάδης.
- Μανωλίτσης, Γ. (2000). Επιδράσεις της δομής της λέξης στις μεταφωνολογικές ικανότητες των παιδιών της προσχολικής ηλικίας. *Παιδαγωγικός Λόγος*, 2, 9-29.
- Ματσαγγούρας, Η. (1999). *Θεωρία και πράξη της διδασκαλίας*. Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρη.
- Μπαγάκης, Γ. (1993). “Τι Είναι η Έρευνα Δράσης και ποια η Αναγκαιότητά της Σήμερα στην Εκπαίδευση”, *Εκπαιδευτική Κοινότητα*, 20, 36-40.
- Nespor, M. (1999). *Φωνολογία*. Αθήνα: Πατάκης.

- Νικολόπουλος, Δ. κ.ά. (2008). *Γλωσσική Ανάπτυξη και Διαταραχές*. Αθήνα: εκδόσεις Τόπος.
- Παπαναστασίου, Κ. (1996). *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας*. Λευκωσία: Αυτό- έκδοση.
- Σαλβαράς, Γ., (2000). *Γλωσσική διδασκαλία για όλους τους μαθητές – διδακτικές δεξιότητες επεξεργασίας κειμένου και παραγωγής γραπτού λόγου*. Αθήνα.
- Σέργη, Α. (1982). *Δημιουργική Μουσική Αγωγή για τα παιδιά μας*. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg.
- Σέργη, Α. (1992). *Οι Εκπαίδευση στις Τέχνες: Τάσεις στην Ευρωπαϊκή και Κυπριακή Εκπαίδευση*. Κυπριακή Παιδαγωγική Επιθεώρηση. Τόμος 2ος, 83-92.
- Τάφα, Ε. (2001). Η ανάπτυξη της ανάγνωσης και της γραφής στα παιδιά της προσχολικής ηλικίας: Ο ρόλος των παιδαγωγών, *Σύγχρονο Νηπιαγωγείο* 21, 12-20.
- Τούτιος, Α. (2006). Επεξεργασία και αναγνώριση φωνής και ομιλίας: Διερεύνηση της χρήσης στοχαστικών μεθόδων για την εξαγωγή φωνητικών υπό-φθογγικών χαρακτηριστικών από το σήμα ομιλίας. Διδακτορική Διατριβή. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Τσοπάνογλου, Α. (2010). *Μεθοδολογία της επιστημονικής έρευνας και εφαρμογής της στην αξιολόγηση της γλωσσικής κατάρτισης*. Θεσσαλονίκη: Ζήτη.
- Χαραλαμπίδης, Α. & Χατζησαββίδης, Σ. (1997). *Η διδασκαλία της λειτουργικής χρήσης της γλώσσας: Θεωρία και πρακτική εφαρμογή*. Θεσσαλονίκη: Κώδικας.
- Χρυσοστόμου, Σ. (2006). *Η Μουσική στην Εκπαίδευση: το Δίλημμα της Διεπιστημονικότητας*. Αθήνα: Παπαρηγορίου – Νάκας.
- Ψαρρού, Μ. & Ζαφειρόπουλος, Κ. (2001). *Επιστημονική έρευνα. Θεωρία και εφαρμογές στις κοινωνικές επιστήμες*. Αθήνα: Τυπωθήτω- Δαρδανός.
- Bintz, W. (2010). Singing across the curriculum. *The Reading Teacher*, 63 (8), 683-686.
- Bloom, B.S. (Ed.). Engelhart, M.D., Furst, E.J., Hill, W.H., Krathwohl, D.R. (1956). *Taxonomy of Educational Objectives, Handbook I: The Cognitive Domain*. New York: David McKay Co Inc.

- Carspecken, Ph., F. (1996). *Critical Ethnography in Educational Research*. New York, NY: Routledge.
- Cohen, A. (2011). Research on singing: Development, education and well-being-Introduction to the special volume on “Singing and psycho musicology”. *Psychomusicology: Music, Mind & Brain*, 21, 1-5.
- Corrigall, KA, Schellenberg EG, Misura NM. (2013). Music training, cognition and personality. *Front Psychol* 4: 222.
- Cox, G. (2002). *Living Music in School 1923-1999: Studies in the History of Music Education in England*. Aldershot: Ashgate.
- Deasy, R. L. (ed.) (2002). *Critical Links. Learning in the Arts and student Academic and Social Development*. Washington: Arts Education Partnership.
- Delalande, F. (2016). *La musica è un gioco da bambini*. Milano: Franco Angeli.
- Delalande, F. (Ed.). (2001). *Le son des musiques, entre technologie et esthétique*. Paris: INA/Buchet-Chastel.
- Delfrati, C. (2008). *Fondamenti di pedagogia musicale*. Torino: EDT.
- Denscombe, M. (2007). *The Good Research Guide*. Berkshire England: Open University Press.
- Diamantes, T., Young, K. M. & McBee, K. (2002). An analysis of reading and content area skills improvement through music instruction. *Reading Improvement*, 114.
- Dickson-Swift, V., James, E. L., Kippen, S. & Liamputtong, P. (2007). Doing sensitive research: What challenges do qualitative researchers face? *Qualitative Research*, 7, 323-353.
- Gaab, N., Tallal, P., Kim, H., Lakshmiranarayanan, K., Archie, J. J., Glover, G. H. & Gabrieli, J. D. E. (2005). Neural Correlates of Rapid Spectrotemporal Processing in Musicians and Nonmusicians, *The Neurosciences and Music II: From Perception to Performance*, 1060: 82-88.
- Habib, M., Lardy, C., Desiles, T., Commeiras, C., Chobert, J. & Besson, M. (2016). Music and Dyslexia: A New Musical Training Method to Improve Reading and Related Disorders. *Front Psychol*, 7: 26.

- Hodges, D.A. (2005). Why study music? *International Journal of Music Education*, 23(2), pp. 111-115.
- Horn, C.A. (2009). *Music as an Intervention Strategy to address Reading Difficulties of Grade 2 learners*. Doctoral Dissertation. University of South Africa.
- Hurwitz, I., Wolff, P. H., Bortnick, B. D., & Kokas, K., (1975). Non musical effects of the Kodaly music curriculum in primary grade children. *Journal of Learning Disabilities*, 8: 167–174.
- Kao, T. & Oxford, R. L. (2014). Learning language through music: A strategy for building inspiration and motivation. *System*, 43: 114-120.
- Kincheloe, J. L. (2003). *Teachers as Researchers Qualitative inquiry as a path to empowerment*. USA and Canada: Routledge Falmer.
- Kraus, N., Slater, J., Thompson, C. E., Hornickel, J., Strait, D. L., Nicol, T. & White-Schwoch, T., (2015). Music Enrichment Programs Improve the Neural Encoding of Speech in At-Risk Children. *The Journal of Neuroscience*, 34(36): 11913–11918.
- Malloch, S & Trevarthen, C. (2009b). Musicality: Communicating the Vitality and Interests of life. Chapter1 in *Malloch & Trevarthen*, (Eds.) 2009a pp 1–10.
- Malloch, S., & Trevarthen, C. (Eds.). (2009a). *Communicative Musicality. Exploring the Basis of Human Companionship*. Oxford: Oxford University Press.
- Moritz, C., Yampolsky, S., Papadelis, G., Thomson, J. & Wolf, M. (2013). Links between early rhythm skills, musical training, and phonological awareness. *Read Writ*, 26:739–769.
- Nespor, M. (2001). Lo sviluppo del sistema linguistico nei primi mesi di vita. *Annali di Lettere. Università di Ferrara*. Firenze. Le Lettere.
- Oasi, O. & Raglio, A. (2016). Musicoterapia e intersoggettività: premesse teorico-applicative e strumenti di ricerca, *RICERCHE DI PSICOLOGIA*, 2, (211).
- Patel, A.D. (2008). *Music, language and the brain*. New York: Oxford University Press.
- Ruscello, D.M., (2008). *Treating articulation and phonological disorders in children*, St. Louis Missouri: Mosby Elsevier.

Scott, D. & Usher, R. (2011). *Researching Education Data, Methods and Theory in Educational Enquiry*. London & New York: Continuum International Publishing Group.

Wetherick, D. (2014). Music therapy and children with language impairment: Some examples of musical communication in action. *Psychology of Music*, 42 (6): 864-868.

Παράρτημα

Πλάνα Διδασκαλιών¹¹

Πρώτη διδασκαλία

- **Ημερομηνία:** 26.2.2018
- **Αριθμός μαθητών:** επτά
- **Τάξη:** Α΄ Δημοτικού-τμήμα μουσικοκινητικής εκπαίδευσης του ΚΔΑΠ
- **Υλικά:** μπαλόνι, καθρέφτης, χάρτινα καπέλα, υφασμάτινο καπέλο, χάρτινη σακούλα, φωτοτυπίες με τα ποιήματα, πιάνο (υπάρχει στην αίθουσα διδασκαλίας), μαγνητόφωνο, μεγάλο χαρτόνι που αναγράφονται οι στίχοι, εικόνες
- **Τραγούδι:** Άρες, μάρες, κουκουνάρες

Σκοποί:

- Να αναπτύξουν δεξιότητες ενεργητικής ακρόασης.
- Να αναπτύξουν τις φωνητικές τους δεξιότητες και να τραγουδούν ομαδικά διάφορα τραγούδια.
- Να αποκτήσουν γνώσεις και να αναπτύξουν τη δεξιότητα της άρθρωσης.
- Να εκτελούν απλά ρυθμικά και μελωδικά σχήματα.
- Να παίζουν μια ποικιλία απλών οργάνων.
- Να συνδυάζουν ήχους για να παράγουν απλές συνθέσεις.
- Να αναγνωρίζουν και να ταυτίζουν με εικόνες τους ήχους της φύσης και του αστικού εργασιακού περιβάλλοντος.
- Να οργανώνουν και να χρησιμοποιούν εκφραστικά σε απλές δομές στοιχεία του τονικού ύψους, διάρκειας, δυναμικής, ρυθμικής αγωγής (τέμπο).
- Να μάθουν να συνεργάζονται και να δουλεύουν ομαδικά.
- Να καλλιεργήσουν τη φαντασία τους.

Γλωσσικοί στόχοι:

- Να αντιληφθούν, να κατανοήσουν και να εκφέρουν τα φωνήματα /ρ/ και /σ/.

¹¹ Οι εικόνες περιέχονται στο έντυπο υλικό και DVD, το οποίο μας παρείχαν κατά τη διάρκεια του σεμιναρίου της λογοθεραπεύτριας Dore Blom με θέμα «Παιδική Δυσπαρθρία/Αναπτυξιακή Λεκτική Δυσπραξία & SIMATA (signs make talk)», που πραγματοποιήθηκε στη Θεσσαλονίκη (Σαλαμίνος 3), το Σαββατοκύριακο 20 & 21 Ιουνίου 2015.

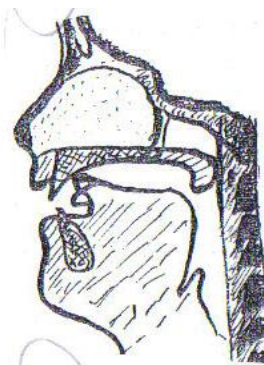
- Να αναγνωρίσουν τις ομοιοκαταληξίες.

Μουσικοί στόχοι:

- Να εκτελέσουν σολφέζ με δύο μόνο νότες (σολ-λα).
- Να συνοδεύσουν το ρυθμό χρησιμοποιώντας το σώμα τους.

1^η Δραστηριότητα: «Το μπαλόνι» (διάρκεια 5')

Η πρώτη δραστηριότητα σχετίζεται με τη διαφραγματική αναπνοή. Υποδέχομαι τα παιδιά κρατώντας ένα μπαλόνι, το οποίο δεν έχω δέσει. Όπως είμαστε όρθιοι στην αίθουσα σε σχήμα κύκλου, ζητάω και από τους επτά μαθητές να εστιάσουν στον ήχο του μπαλονιού, που χάνει τον αέρα του σιγά-σιγά. Στη συνέχεια, βάζουμε τα χέρια μας απαλά πιο πάνω από τη μέση και όλοι μαζί παίρνουμε μια καλή αναπνοή από τη μύτη, ώστε να φουσκώσουμε τα δικά μας εσωτερικά 'μπαλόνια'. Αφήνουμε σιγά-σιγά τον αέρα να βγει σχηματίζοντας το φώνημα /σ/ και αναπαριστώντας τον ήχο του μπαλονιού. Προσπαθούμε να κρατήσουμε την εκπνοή μας όσο το δυνατόν περισσότερο.

Εάν κάποιος μαθητής δυσκολεύεται να κρατήσει για πολύ την αναπνοή του, τότε αποβάλλει τον αέρα του διαδοχικά και κοφτά σχηματίζοντας το φώνημα /σ/. Επίσης, μπορεί να ξαπλώσει και να βάλει ένα φύλλο χαρτί στην κοιλιά του, για να δει την κίνηση του αέρα, όταν εισπνέει και εκπνέει.

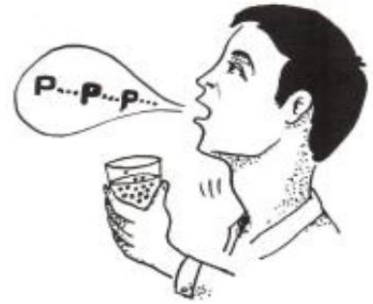
2^η Δραστηριότητα: «Νιώθω το /ρ/ και το /σ/» (διάρκεια 10')

Σε πρώτο στάδιο, μοιράζω στα παιδιά φωτοτυπίες με το ποίημα «Ο ρινόκερος¹²» και κάνουμε μία πρώτη ανάγνωση καθισμένοι στη μοκέτα της αίθουσας διδασκαλίας. Στη συνέχεια, εντοπίζουμε τα /ρ/ μέσα στο ποίημα και κυκλώνουμε τις λέξεις που περιέχουν το συγκεκριμένο γράμμα. Έπειτα, φέρνω στο κέντρο έναν καθρέφτη και εξηγώ στα παιδιά πως ήρθε η ώρα να 'νιώσουμε' το γράμμα /ρ/. Δείχνω την αντίστοιχη κίνηση, που παρουσιάζει στο σεμινάριό¹³ της η λογοθεραπεύτρια Dore Blom και ένας προς έναν οι μαθητές επαναλαμβάνουν τις λέξεις, που έχουν κυκλώσει, κοιτάζοντας τον εαυτό τους στον καθρέφτη. Δίνω προφορικά τις οδηγίες σχετικά με την σωστή τοποθέτηση της

¹² Βλ. Παράρτημα: Ποιήματα, σελ. 105.

¹³ με θέμα «Παιδική Δυσαρθρία / Αναπτυξιακή Λεκτική Δυσπραξία & SIMATA (signs make talk)», που πραγματοποιήθηκε στη Θεσσαλονίκη (Σαλαμίνος 3), το Σαββατοκύριακο 20 & 21 Ιουνίου 2015.

γλώσσας, ώστε να πραγματοποιηθούν μερικές ασκήσεις π.χ. «Υποθέστε πως κρατάτε μια μαστίχα στον ουρανίσκο και προσπαθείτε να τη ζυμώσετε, βγάλτε τη γλώσσα έξω για να γλείψετε το παγωτό, κάντε μου το τριζόνι τρρρρρρρρρ, ενώ έχετε το δάχτυλο κολλημένο κάθετα στα χείλη σας, βάλτε τη γλώσσα σας πάνω και πίσω από τα δόντια και νιώστε τη να δονείται».

Μετά από αυτό επαναλαμβάνουμε την ίδια διαδικασία χρησιμοποιώντας τον καθρέφτη για να εξασκηθούμε στη διαδοχική τονίζοντας το /ρ/ στις συλλαβές:

- /ρι/, /ρε/, /ρα/, /ρο/, /ρου/,
- /τρι/, /τρε/, /τρα/, /τρο/, /τρου/,
- /πρι/, /πρε/, /πρα/, /προ/, /πρου/,
- /ρτι/, /ρτε/, /ρτα/, /ρτο/, /ρτου/,
- /ντρι/, /ντρε/, /ντρα/, /ντρο/, /ντρου/, κ.ά.

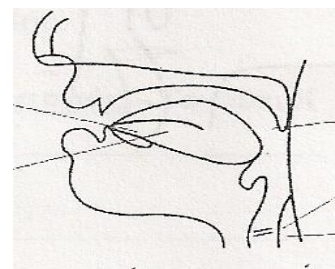
Στο φθόγγο /ρ/, η άκρη της γλώσσας επιχειρεί ταχύτατα διαδοχικά χτυπήματα στα φατνία ή στο μπροστινό μέρος του ουρανίσκου. Τα χτυπήματα αυτά που αποδίδουν τον κροταλιστό ήχο /ρ/, αντιστοιχούν στην δημιουργία ενός συνεχούς διακοπτόμενου φράγματος που είναι ως εξής: φράγμα - διάσπαση - ήχος - παύση / φράγμα - διάσπαση - ήχος - παύση. Ο ήχος αντιστοιχεί στη διάσπαση του γλωσσοφατνιακού φράγματος, ενώ η παύση στο διάστημα πριν την επανασύσταση του εμποδίου και την εκ νέου διάσπασή του. Για τον σχηματισμό του φωνήματος /ρ/, το στόμα είναι ημιανοιχτό, η μαλθακή υπερώα κλείνει τον ρινοφάρυγγα, τα χείλη διατηρούν το συνηθισμένο ωοειδές σχήμα και οι γνάθοι το κανονικό τους άνοιγμα. Οι φωνητικές χορδές συγκλίνουν και παράγουν θεμέλιο ήχο κατά την εκπνοή. Ο φθόγγος είναι ηχηρός και διαρκής.

Η δραστηριότητα αυτή επαναλαμβάνεται και για το /σ/ στο ποίημα «Το σκουλήκι¹⁴». Αφού εντοπίσουν και κυκλώσουν τις λέξεις που περιέχουν το γράμμα /σ/, τις επαναλαμβάνουν με την κίνηση του χεριού κοιτώντας τον εαυτό τους στον καθρέφτη. Η γλώσσα είναι πίσω από τα δόντια, τα δόντια είναι ενωμένα και τα χείλη μας σχηματίζουν χαμόγελο. Το δάχτυλο είναι οριζόντια κάτω από τα χείλη και στην εκφορά του /σ/ πηγαίνει από αριστερά προς δεξιά σαν να τραβάμε μια νοητή γραμμή ή ακουμπάει κάθετα το κάτω χείλος και νιώθει τον αέρα που βγαίνει κατά την εκφορά. Ο ήχος που ακούγεται μοιάζει με τον ήχο μιας σελίδας που την σχίζουμε απότομα. Για καλύτερη εξάσκηση μπορούμε να

¹⁴ Βλ. Παράρτημα: Ποιήματα, σελ. 101.

αναπαράγουμε τον ήχο που κάνει το φίδι. Με τη χρήση του καθρέφτη επαναλαμβάνουμε τις εξής συλλαβές:

- /σι/, /σε/, /σα/, /σο/, /σου/,
- /σρι/, /σρε/, /σρα/, /σρο/, /σρου/,
- /στι/, /στε/, /στα/, /στο/, /στου/,
- /στρι/, /στρε/, /στρα/, /στρο/, /στρου/,
- /σκι/, /σκε/, /σκα/, /σκο/, /σκου/, κ.ά.

Το /σ/ είναι ακρογλωσσικό φώνημα και για την άρθρωσή του συμμετέχουν η γλώσσα και η φατνία. Είναι και αυτό συμφωνικός και πρόσθιος φθόγγος. Επίσης, είναι άηχο, συριστικό και εξακολουθητικό φώνημα. Για την παραγωγή του /σ/ θα πρέπει το άκρο της γλώσσας να εφάπτεται στα κάτω δόντια, ενώ η μέση της γλώσσας να σχηματίζει αύλακα. Ο ουρανίσκος θα πρέπει να είναι κλειστός και οι φωνητικές χορδές να είναι ανοιχτές και να μην δονούνται, ενώ η μαλακή υπερώα θα πρέπει να κλείνει το ρινοφάρυγγα.

Σε περίπτωση που κάποιος δυσκολεύεται στην αναγνώριση και εκφορά του /ρ/ και του /σ/ δεν επιμένω, αλλά το σημειώνω για να το συζητήσω με την υπεύθυνη του τμήματος και κατ' επέκταση με τους γονείς.

3^η Δραστηριότητα: «Ο κύριος Σολ» (διάρκεια 20')

Μοιράζω στα παιδιά χάρτινα καπέλα κι εγώ φοράω ένα πραγματικό παριστάνοντας τον κύριο Σολ. Αφού πάρω τον τόνο από το πιάνο, τραγουδάω στις νότες σολ-λα-λα-λα λέξεις, που δεν έχουν καμία συνοχή μεταξύ τους και μπερδεύω φράσεις και γράμματα προσπαθώντας να τους δείξω πως ο κύριος Σολ λέει κουταμάρες. Παράλληλα στη νότα λα σηκώνω το καπέλο μου σα να τους συστήνομαι, κάνοντας σολφέζ στον αέρα με τις νότες σολ και λα. Με αυτόν τον τρόπο εισάγω τη μελωδία-μοτίβο του τραγουδιού «Άρες, μάρες, κουκουνάρες», ενώ σταδιακά ξεκινώ να τραγουδώ και τους πρώτους στίχους. Τα παιδιά ακολουθούν τις κινήσεις μου, πιάνουν τον τόνο μου και επαναλαμβάνουν τα λόγια του τραγουδιού. Μαθαίνουμε τους στίχους, ενώ κουνάμε και το καπέλο μας πάνω κάτω ακολουθώντας τη μελωδία και τονίζουμε στην άρθρωσή μας περισσότερο την πρώτη φορά το γράμμα /ρ/ και τη δεύτερη το /σ/. Ανάμεσα από κάθε δίστιχο παίρνουμε διαφραγματική αναπνοή, ενώ καθ' όλη τη διάρκεια του τραγουδιού κρατάμε ίσια την πλάτη μας.

Για όποιον κουραστεί με την κίνηση των χεριών προτείνεται να μη χρησιμοποιήσει το καπέλο στο σολφέζ, αλλά να κάνει την αντίστοιχη κίνηση με το χέρι του ανεβάζοντάς το από τη μέση προς το θώρακα (στη μέση υποτίθεται πως είναι η νότα σολ και στο θώρακα η νότα λα). Επίσης, για όσους δυσκολεύονται με την εκμάθηση των στίχων προφορικά, έχω στην άκρη το χαρτόνι με τους αναγραφόμενους στίχους, ώστε να ρίχνουν κλεφτές ματιές.

4^η Δραστηριότητα: «Άρες, μάρες, κουκουνάρες» (διάρκεια 5΄)

Στην τέταρτη δραστηριότητα ζητάω από τους μαθητές να σχηματίσουμε έναν κύκλο, έτσι όπως είμαστε καθισμένοι στη μοκέτα. Η διαδικασία θα ξεκινήσει από εμένα δείχνοντας από την αρχή το περιεχόμενο της δραστηριότητας. Ξεκινάω με τη φράση «Μια φορά κι έναν καιρό...» και μπλέκω τις ιστορίες των ηρώων των γνωστών μας παραμυθιών. Μόλις ολοκληρώσω τη σκέψη μου, ρωτάω τα παιδιά: «Μήπως λέω: άρες, μάρες, κουκουνάρες, αγγουράκια κι αγκινάρες;» τραγουδώντας τους δύο πρώτους στίχους της πρώτης στροφής και χτυπώντας παλαμάκια σε ρυθμό 2/4. Στη συνέχεια, ακολουθεί η φανταστική ιστορία του διπλανού μου και με την ίδια διαδικασία ολοκληρώνεται ο κύκλος.

Εάν κάποιος δυσκολεύεται στο μπέρδεμα των παραμυθιών, τότε μπορεί απλά να αλλάξει την ιστορία του ήρωα ενός μόνο παραμυθιού.

5^η Δραστηριότητα: «Πραματευτάδες στη λαϊκή αγορά» (διάρκεια 10΄)

Εντοπίζουμε τα λαχανικά που αναφέρονται στους στίχους του τραγουδιού, ερμηνεύουμε τις μεταφορικές φράσεις ή τις άγνωστες λέξεις και αναφέρουμε παροιμίες ή φράσεις που δηλώνουν πως κάποιος λέει κουταμάρες. Στη συνέχεια, περιγράφουμε τι περιλαμβάνει ένας λαχανόκηπος, ένα μανάβικο ή μία λαϊκή αγορά. Στόχος της δραστηριότητας αυτής είναι να δημιουργήσουμε μια ηχοεικόνα. Έτσι, ζητάω από έναν μαθητή να γίνει πωλητής στη λαϊκή αγορά και να μας πείσει να αγοράσουμε πράγματα από τον πάγκο του. Το ίδιο επαναλαμβάνουν ταυτόχρονα τρεις μαθητές, ενώ οι υπόλοιποι παριστάνουν τους πελάτες. Ηχογραφούμε την ηχοεικόνα.

Για όποιον δυσκολεύεται στην περιγραφή του λαχανόκηπου, του μανάβικου και της λαϊκής αγοράς, έχω τις εικόνες με τα λαχανικά και τα διάφορα αντικείμενα.

6^η Δραστηριότητα: «Ο Πλουμιστός» (διάρκεια 10΄)

Εγώ κρατάω μια χάρτινη σακούλα παριστάνοντας την πελάτισσα. Αρχίζω να τραγουδώ το τραγούδι «Ο Πλουμιστός»¹⁵ και βαδίζω σε ρυθμό 2/4. Το ίδιο κάνουν και οι μαθητές μέχρι να μάθουν το τραγούδι, το οποίο είναι πολύ εύκολο και κάποιοι το γνωρίζουν ήδη. Καθόμαστε στη μοκέτα και βρίσκουμε τις ομοιοκαταληξίες. Στη συνέχεια, ξανασηκώνομαι και τριγυρίζω ανάμεσά τους, ενόσω τους ακούω να μου τραγουδούν «τον Πλουμιστό» χτυπώντας παλαμάκια. Μόλις τελειώσουν οι στίχοι του τραγουδιού, αφήνω τη σακούλα μου δίπλα από έναν μαθητή, ο οποίος με ρωτάει: «Γεια σου Πλουμιστέ! Τι καλό μου φέρνεις σήμερα;» κι εγώ απαντώ: «Ριχτάρια, ρομπότ, ραδίκια, σιτάρι, στέρνες, σκουλήκια», δηλαδή οτιδήποτε ξεκινά με το γράμμα /ρ/ και /σ/. Αμέσως ο μαθητής, που μίλησε με τον Πλουμιστό, τον αντικαθιστά και κάνει τη δική του πορεία. Η διαδικασία αυτή επαναλαμβάνεται για όλους, που στόχο έχουν να βρουν όσο το δυνατόν περισσότερες λέξεις (με αρχικά τα δύο γράμματα /ρ/ και /σ/) μπορούν.

Σε όποιον δυσκολεύεται στην εύρεση λέξεων από /ρ/ ή /σ/, δείχνω τις εικόνες λέξεων από τα συγκεκριμένα φωνήματα.

¹⁵ Βλ. Παράρτημα: Ο Πλουμιστός, σελ. 113.

Δεύτερη διδασκαλία

- **Ημερομηνία: 5.3.2018**
- **Αριθμός μαθητών: επτά**
- **Τάξη: Α΄ Δημοτικού-τμήμα μουσικοκινητικής εκπαίδευσης του ΚΔΑΠ**
- **Υλικά: καθρέφτης, Η/Υ, CD, οπτικο-ακουστικό υλικό(εντός του Η/Υ), βιβλίο δραστηριοτήτων, χαρτόνια-χειροτεχνίες, κουτιά, φωτοτυπίες με ποιήματα, φουλάρι, βαμβάκι, ποτήρι, ταμπουρίνο, μαράκες, σωλήνας βροχής, γυάλινα μπουκάλια, μαγνητόφωνο**
- **Τραγούδι: Η σταγόνα**

Σκοποί:

- Να αναπτύξουν δεξιότητες ενεργητικής ακρόασης.
- Να αναπτύξουν τις φωνητικές τους δεξιότητες και να τραγουδούν ομαδικά διάφορα τραγούδια.
- Να αποκτήσουν γνώσεις και να αναπτύξουν τη δεξιότητα της άρθρωσης.
- Να εκτελούν απλά ρυθμικά και μελωδικά σχήματα.
- Να παίζουν μια ποικιλία απλών οργάνων.
- Να συνδυάζουν ήχους για να παράγουν απλές συνθέσεις.
- Να αναγνωρίζουν και να ταυτίζουν με εικόνες τους ήχους της φύσης και του αστικού εργασιακού περιβάλλοντος.
- Να οργανώνουν και να χρησιμοποιούν εκφραστικά σε απλές δομές στοιχεία του τονικού ύψους, διάρκειας, δυναμικής, ρυθμικής αγωγής (τέμπο).
- Να μάθουν να συνεργάζονται και να δουλεύουν ομαδικά.
- Να καλλιεργήσουν τη φαντασία τους.

Γλωσσικοί στόχοι:

- Να αναγνωρίσουν, να κατανοήσουν και να εκφέρουν το φώνημα /α/.

Μουσικοί στόχοι:

- Να συνοδεύσουν το ρυθμό και τη μελωδία χρησιμοποιώντας το σώμα τους και να συγχρονίσουν τις κινήσεις τους.
- Να μάθουν τις μουσικές έννοιες αλλοίωση και staccato.
- Να πραγματοποιήσουν μια μουσικο-θεατρική παράσταση.

1^η Δραστηριότητα: «Πιτσιλιές στο τζάμι» (διάρκεια 2΄)

Η πρώτη δραστηριότητα είναι εισαγωγική. Ζητάω από τους μαθητές να κοιτάζουν τα τζάμια από τα παράθυρα της αίθουσας και να μου πουν τι βλέπουν. Είναι οι σταγόνες της βροχής. Πώς κατέληξαν στο τζάμι μας; Σήμερα θα μιλήσουμε για τον κύκλο του νερού και το ταξίδι της σταγόνας¹⁶.

Εάν η μέρα είναι βροχερή τότε η πρώτη δραστηριότητα γίνεται κανονικά. Εάν όχι, τότε ξεκινώ από τη δεύτερη.

2^η Δραστηριότητα: «Ο σταγονούλης και η σταλίτσα» (διάρκεια 30΄)

Ο Η/Υ είναι έτοιμος επάνω στο γραφείο και οι καρέκλες των παιδιών κοιτούν την οθόνη. Τους προβάλλω το βίντεο¹⁷ για τον κύκλο του νερού, ενώ παράλληλα διαβάζω και την ιστορία του σταγονούλη και της σταλίτσας¹⁸. Ποιους συναντούν στο ταξίδι τους οι δύο φίλοι; Πώς αλλιώς μπορούμε να πούμε την σταγόνα; Ποιος θα μου πει ποιο είναι το πρώτο στάδιο του κύκλου του νερού; Εμφανίζω το χαρτόνι που έχω σχεδιάσει με τον κύκλο του νερού και χρησιμοποιώ την σταγόνα (χειροτεχνία) σαν πιόνι. Ποιον συναντά πρώτα η σταγόνα; Στον ήλιο, που είναι σχεδιασμένος στο χαρτόνι, υπάρχει ένας αριθμός, ο οποίος αντιστοιχεί σε κάποιο κουτί. Τα κουτιά είναι τέσσερα, όσες και οι φάσεις του κύκλου του νερού, και βρίσκονται σκορπισμένα στην αίθουσα. Ζητάω από τους μαθητές να βρουν το σωστό κουτί και, μόλις το βρουν και το ανοίξουν, τους εξηγώ προφορικά τι πρέπει να κάνουν για να συνεχίσει η σταγόνα το ταξίδι της. (διάρκεια 5΄)

Ακολουθεί η διαδικασία και για τέσσερα κουτιά, έως ότου ολοκληρωθεί ο κύκλος του νερού. Παρακάτω θα παρουσιάσω τις δραστηριότητες που περιλαμβάνει το κάθε κουτί. Η παρακάτω διαδικασία λαμβάνει χώρα στο κέντρο της αίθουσας, μακριά από το γραφείο. (διάρκεια 25΄)

- Κουτί νούμερο 1- πρώτο στάδιο, ήλιος: Διαβάζουμε δυνατά το ποίημα¹⁹ του Οδυσσέα Ελύτη «Ο ήλιος ο ηλιάτορας», εντοπίζουμε το γράμμα /α/ και το κυκλώνουμε. Επαναλαμβάνουμε το ποίημα τονίζοντας το φωνήεν /α/, η

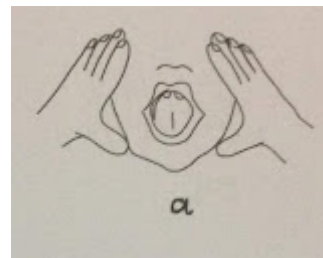
¹⁶ http://pythagoreionip.blogspot.gr/2013/02/blog-post_6.html (προσπελάστηκε στις 4/3/2018) και http://taniamanesi-kourou.blogspot.gr/2013/08/blog-post_4.html (προσπελάστηκε στις 4/3/2018).

¹⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=StPobH5ODTw> (προσπελάστηκε στις 4/3/2018).

¹⁸ Θεοδότου, Ε. (2014). Όταν παίζω μαθαίνω... και καλύτερα καταλαβαίνω. Διασκεδαστικές Δραστηριότητες για την Προσχολική Αγωγή. Αθήνα: Δέλτα Εκδοτική, σελ 53.

¹⁹ <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSDIM-E111/322/2157,7820/> (προσπελάστηκε στις 4/3/2018).

γλώσσα μας είναι χαμηλά στο κέντρο, το στόμα είναι ανοιχτό και ο αέρας βγαίνει ανεμπόδιστα.

- Κουτί νούμερο 2- δεύτερο στάδιο, σύννεφο: Ακούμε το τραγούδι «Το συννεφάκι²⁰» από το δίσκο Μικρές Μουσικές Ιστορίες, διαβάζουμε τους στίχους και μεταφέρουμε το τρίτο ενικό σε πρώτο ενικό (εγώ), δίνοντας προσοχή στην εκφορά του /α/.

- Κουτί νούμερο 3- τρίτο στάδιο, σταγόνες: Βγάζουμε το χαρτόνι με τους στίχους από το τραγούδι «η σταγόνα» και συμπληρώνουμε τα κενά κυκλικά. Εντοπίζουμε τα θηλυκά ουσιαστικά με κατάληξη -α και αναφέρουμε περισσότερα. Πόσες σταγόνες υπάρχουν στο τραγούδι; «Μια σταγόνα κι άλλη μια...». Σηκώνομαι από τη μοκέτα και ξεκινώ να τραγουδώ το τραγούδι «η σταγόνα» με πολύ αργό ρυθμό, ενώ παράλληλα

κάνω και τις κινήσεις που έχω προγραμματίσει («Μια...» - πήδημα για να φανεί και το τονικό ύψος της συλλαβής, «...σταγόνα κι άλλη μια,»- χαμηλώνω κουνώντας τους ώμους δεξιά αριστερά, «Πέ-....» - πήδημα, «-σαν απ' τη λεμονιά.» - χαμηλώνω κουνώντας τους ώμους δεξιά αριστερά, «Στης τριανταφυ-...» - δεξί πόδι βήμα δεξιά μπροστά, «-λιάς τα φύλλα» - αριστερό πόδι βήμα αριστερά, «και τα

πιάνει α-...» - δεξί πόδι βήμα δεξιά πίσω, «-νατριχίλα.» - αριστερό πόδι βήμα αριστερά). Προσπαθούμε να σχηματίσουμε με τα βήματα των ποδιών μας ένα Χ. Επαναλαμβάνουμε τις κινήσεις, μέχρι να μάθουμε τους στίχους και τη μελωδία. Προσέχουμε την αναπνοή μας μέσα στη χορογραφία.

Στις επαναλήψεις των στίχων χρωματίζουμε τη φωνή μας και τραγουδάμε σιγανά. Δίνουμε έμφαση στην εκφορά του /α/ και των δύο προηγούμενων φωνημάτων /ρ/ και /σ/. Στις αλλοιώσεις του τραγουδιού αλλάζω τη μορφή του προσώπου μου, για να δείξω πως αλλάζει κάτι στη μελωδία της φωνής μου και συζητάμε τον όρο 'αλλοιώσεις' στη μουσική. Τις πρώτες νότες του μοτίβου τις τραγουδάμε staccato, αφού συζητήσουμε την έννοιά του.

²⁰ Βλ. Παράρτημα: Το Συννεφάκι, σελ. 116.

Επαναλαμβάνουμε το τραγούδι και αντικαθιστούμε τις πρώτες συλλαβές «Μια...» και «πέ-...» με χτύπημα δαχτύλων ή παλαμάκι.

Εάν κάποιος δυσκολεύεται με τις τελευταίες οδηγίες της χορογραφίας, τότε κάνει μόνο βήματα δεξιά και αριστερά. Εάν κάποιος δε θυμάται τους στίχους, υπάρχει ήδη το χαρτόνι με τα κενά δίπλα.

Συνεχίζουμε βγάζοντας από το κουτί τα υπόλοιπα πράγματα που περιλαμβάνει (χειροτεχνίες για δραματοποίηση, φουλάρι μπλε). Θα κάνουμε αναπαράσταση του τραγουδιού και θα μοιράσουμε τους ρόλους, οι οποίοι είναι εφτά. Η τριανταφυλλιά κρατάει το χαρτόνι με το συγκεκριμένο δέντρο, όπως και η λεμονιά. Κάποιος κρατάει το φουλάρι και παριστάνει το ποτάμι και οι υπόλοιποι τέσσερις κρατούν τις σταγόνες²¹.

- Κουτί νούμερο 4- τέταρτο στάδιο, ποτάμι: Αφού βρούμε το κουτί, το ανοίγουμε και παίρνουμε τα φύλλα με το ποίημα του Ζαχαρία Παπαντωνίου «Το ποταμάκι²²». Συμπληρώνουμε τα κενά βλέποντας τις εικόνες και το διαβάζουμε όλοι μαζί. Στη συνέχεια, χωριζόμαστε σε δύο ομάδες και κάνουμε τον διάλογο του ποιήματος, δίνοντας προσοχή στην άρθρωσή και την αναπνοή μας.

3^η Δραστηριότητα: «Ένα βήμα παραπέρα» (διάρκεια 15')

Δείχνω στους μαθητές τα χαρτόνια με τις λέξεις εξάτμιση, συμπύκνωση, υγροποίηση, συγκέντρωση, τις οποίες αναλύουμε. Έπειτα, τους ζητάω να τις τοποθετήσουν στη σωστή σειρά χρησιμοποιώντας και τα κόκκινα βέλη. Έτσι, δημιουργείται ξανά ο κύκλος του νερού, αλλά αυτή τη φορά με πιο επιστημονικό τρόπο. Μοιράζω τις φωτοτυπίες με τις παραπάνω λέξεις, ώστε να τις αντιγράψουν και να τις μάθουν.

Στη συνέχεια, συζητάμε για τα ποτάμια, τα γεφύρια²³ και τη λίμνη της περιοχής μας, ενώ κάποια από αυτά τα προβάλλω μέσω του Η/Υ με φωτογραφίες. Επίσης, προβάλλω την παρουσίαση «Μύθοι για το νερό²⁴» της Α' δημοτικού του σχολείου

²¹ Βλ. Παράρτημα: Φωτογραφικό υλικό, σελ. 117.

²² http://www.stixoi.info/stixoi.php?info=Lyrics&act=details&song_id=42336 (προσπελάστηκε στις 4/3/2018).

²³ <http://www.lifo.gr/team/gnomes/55106> (προσπελάστηκε στις 4/3/2018).

²⁴ <http://slideplayer.gr/slide/3146936/> (προσπελάστηκε στις 4/3/2018).

Κοκκινοτριμιθιάς και αναφέρουμε παροιμίες σχετικά με το νερό²⁵ και άλλα χρήσιμα στοιχεία σχετικά με τη θέση του νερού στην Αρχαία Ελλάδα²⁶.

4^η Δραστηριότητα: «Πείραμα» (διάρκεια 3')

Κάνουμε το πείραμα με το βαμβάκι και το ποτήρι με το νερό. Το βαμβάκι είναι το σύννεφο και το νερό η βροχή. Το επαναλαμβάνει, όποιος επιθυμεί.

5^η Δραστηριότητα: «Βροχή- σύννεφα- λάσπες» (διάρκεια 5')

«Και ποιος θα μου πει, μετά τη βροχή τα παπούτσια μας με τι γεμίζουν;». Τελευταία δραστηριότητα είναι καθαρά μουσικοκινητική και πολύ διασκεδαστική. Κρατώντας ένα τυμπανάκι δίνω προφορικά τις οδηγίες προς τους μαθητές, ενώ αυτοί στέκονται όρθιοι στο κέντρο της μοκέτας. Ο ένας χτύπος στο τύμπανο, που υποδηλώνει τα σύννεφα, σημαίνει πως οι μαθητές πρέπει να ακινητοποιηθούν στη στάση που είναι εκείνη ακριβώς την στιγμή. Οι συνεχόμενοι και πολλοί χτύποι, που υποδηλώνουν τις σταγόνες της βροχής, σημαίνουν πως οι μαθητές πρέπει να τρέξουν με προσοχή στο κέντρο της αίθουσας. Και, τέλος, οι αργοί, σιγανοί χτύποι, που υποδηλώνουν τη λάσπη, σημαίνουν πως οι μαθητές πρέπει να ξαπλώσουν και να κυλήσουν πάνω στη μοκέτα²⁷.

6^η Δραστηριότητα: «Τα συναισθήματα της βροχής» (διάρκεια 5')

Ακούμε τον ήχο της βροχής και τον αναπαράγουμε χρησιμοποιώντας διάφορα κρουστά όργανα (ταμπουρίνο, μαράκες, σωλήνας βροχής, γυάλινα μπουκάλια), αλλά και το σώμα μας. Δημιουργούμε μια ηχοϊστορία, η οποία περιγράφει τα συναισθήματα της βροχής (χαρά, λύπη, θυμό κ.τ.λ.) και την ηχογραφούμε.

Σε περίπτωση που δε βρέχει, ακούμε τον ήχο της βροχής μέσω του Η/Υ.

²⁵<http://dreamskindergarten.blogspot.gr/search?q=%CE%BD%CE%B5%CF%81%CE%BF> και <https://www.sansimera.gr/proverbs/categories/148> (προσπελάστηκαν στις 4/3/2018).

²⁶http://mythagogia.blogspot.gr/2013/11/blog-post_29.html(προσπελάστηκε στις 4/3/2018).

²⁷Θεοδότου, Ε. (2014). Όταν παίζω μαθαίνω... και καλύτερα καταλαβαίνω. Διασκεδαστικές Δραστηριότητες για την Προσχολική Αγωγή. Αθήνα: Δέλτα Εκδοτική, σελ 53.

Τρίτη διδασκαλία

- **Ημερομηνία: 12.3.2018**
- **Αριθμός μαθητών: επτά**
- **Τάξη: Α΄ Δημοτικού-τμήμα μουσικοκινητικής εκπαίδευσης του ΚΔΑΠ**
- **Υλικά: καθρέφτης, χαρτόνι-χειροτεχνία (ρολόι), τσίγκινο κουτί (συσκευασία), χρωματιστά πουγκιά, φύλλα με γραπτές οδηγίες, φωτοτυπίες με ασκήσεις για την ώρα, ξύλινες χρωματιστές βέργες (μπαγκέτες), τρεις μαρκαδόροι (λαχανί, ροζ, κόκκινος), ρυθμικά κρουστά όργανα/πιάνο (αίθουσα διδασκαλίας)**
- **Τραγούδι: Το ρολόι του παππού μου**

Σκοποί:

- Να αναπτύξουν δεξιότητες ενεργητικής ακρόασης.
- Να αναπτύξουν τις φωνητικές τους δεξιότητες και να τραγουδούν ομαδικά διάφορα τραγούδια.
- Να αποκτήσουν γνώσεις και να αναπτύξουν τη δεξιότητα της άρθρωσης.
- Να εκτελούν απλά ρυθμικά και μελωδικά σχήματα.
- Να παίζουν μια ποικιλία απλών οργάνων.
- Να συνδυάζουν ήχους για να παράγουν απλές συνθέσεις.
- Να αναγνωρίζουν και να ταυτίζουν με εικόνες τους ήχους της φύσης και του αστικού εργασιακού περιβάλλοντος.
- Να οργανώνουν και να χρησιμοποιούν εκφραστικά σε απλές δομές στοιχεία του τονικού ύψους, διάρκειας, δυναμικής, ρυθμικής αγωγής (τέμπο).
- Να μάθουν να συνεργάζονται και να δουλεύουν ομαδικά.
- Να καλλιεργήσουν τη φαντασία τους.

Γλωσσικοί στόχοι:

- Να αναγνωρίσουν, να κατανοήσουν και να εκφέρουν τα φωνήματα /ο/ και /ου/ και τις διαφορές των γραμμάτων /ο/ και /ω/.

Μουσικοί στόχοι:

- Να κάνουν μελωδικό και ρυθμικό σολφέζ και να μάθουν τις αξίες (ολόκληρο, ήμισυ, τέταρτο, όγδοο, δέκατο έκτο).

- Να συνοδεύσουν το ρυθμό και τη μελωδία χρησιμοποιώντας το σώμα τους και να συγχρονίσουν τις κινήσεις τους.

1^η Δραστηριότητα: «Τι ώρα είναι;» (διάρκεια 10')

Η πρώτη δραστηριότητα είναι εισαγωγική κι έχει να κάνει, κυρίως, με την εκμάθηση ή εξάσκηση της ώρας. Στο κέντρο της μοκέτας έχω τοποθετήσει ένα μεγάλο χάρτινο ρολόι, το οποίο κατασκεύασα, και φύλλα εργασίας²⁸. Σε πρώτη φάση συζητάμε για την ώρα (δείκτες, τι υποδηλώνουν οι αριθμοί κ.τ.λ.), ώστε να δω το επίπεδο στο οποίο βρίσκονται. Στην πορεία, τους μοιράζω από δύο φωτοτυπίες τον καθένα και τους ζητάω προφορικά στη μία να γράψουν με γράμματα την ώρα κάτω από κάθε ρολόι και στην άλλη να τοποθετήσουν σωστά τους δείκτες σχεδιάζοντάς τους, ώστε η ώρα που αναγράφεται από κάτω να είναι η σωστή.

Εάν κάποιο παιδί δεν ξέρει καλά την ώρα εστιάζω σε απλή περιγραφή των αριθμών σε σχέση με τη νύχτα και τη μέρα (π.χ. εάν ο χοντρός δείκτης είναι στο 9 κι εμείς έχουμε πάει σχολείο, έξω είναι νύχτα ή μέρα;) ή στα βασικά (π.χ. ακριβώς, και μισή). Βοηθάω όλα τα παιδιά και σε οποιαδήποτε δυσκολία δίνω την εξήγηση πάνω στο μεγάλο ρολόι για να βλέπουν όλοι.

2^η Δραστηριότητα: «Μία και μισή» (διάρκεια 10')

Μόλις τελειώσουν τα φύλλα εργασίας, τοποθετώ στο κέντρο το χάρτινο ρολόι, το χαρτόνι που έχω ετοιμάσει με τις γραπτές οδηγίες²⁹ και το τσίγκινο κουτί με τα χρωματιστά πουγκιά. Σε πρώτη φάση χωρίζομαστε σε τέσσερις ομάδες δύο ατόμων, την μπλε, την κόκκινη, τη ροζ και την πράσινη ομάδα. Η κάθε ομάδα έχει τις εξής αρμοδιότητες: α) να σχηματίσει την ώρα που αναγράφεται στο χαρτόνι επάνω στο χάρτινο ρολόι, β) να ανοίξει το τσίγκινο κουτί και να πάρει το πουγκί που της αναλογεί με τις γραπτές οδηγίες και γ) να διαβάσει τις οδηγίες και να μας εξηγήσει τι πρέπει να κάνουμε.

Οπότε, η ώρα μία και μισή είναι γραμμένη με μπλε γράμματα. Η μπλε ομάδα βάζει σωστά τους δείκτες στο χάρτινο ρολόι και βγάζει το μπλε πουγκί. Στο φύλλο που υπάρχει μέσα αναγράφονται τα εξής βήματα:

1. Φέρνουμε κοντά μας το χαρτόνι με τους στίχους του τραγουδιού «Το ρολόι του παππού μου.

²⁸ http://dreamskindergarten.blogspot.gr/2012/08/blog-post_30.html (προσπελάστηκε στις 10/3/2018).

²⁹ Βλ. Παράρτημα: Φωτογραφικό υλικό, σελ. 117.

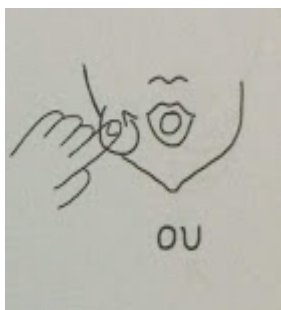
2. Στη μοκέτα υπάρχουν μόνο τρεις μαρκαδόροι με χρώμα κόκκινο, ροζ και λαχανί. Κυκλώνω με κόκκινο το /ο/, με ροζ το /ω/ και με λαχανί το /ου/.
3. Αναφέρουμε τις διαφορές του /ο/ και ου /ω/ (βραχύ-μακρύ) και λέξεις που ξεκινούν ή περιέχουν τα συγκεκριμένα γράμματα. Στα ρήματα *κρώζω* και *βρωμάμαι*, που αναφέρω ως παράδειγμα, αναπαράγουμε τον ήχο του κορακιού και του γαϊδάρου αντίστοιχα.
4. Ακούμε τη μελωδία του τραγουδιού από το πιάνο.

3^η Δραστηριότητα: «Τέσσερις και τέταρτο» (διάρκεια 15')

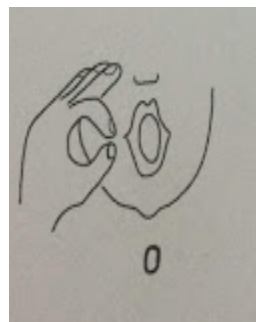
Η ώρα έχει πάει τέσσερις και τέταρτο (αναγράφεται με κόκκινα γράμματα) και η κόκκινη ομάδα συνεργάζεται ακολουθώντας την ίδια διαδικασία. Το φύλλο στο πουγκί κόκκινου χρώματος αναφέρει τα εξής βήματα:

1. Τοποθετούμε σωστά το /ο/ και το /ου/ στο στόμα μας, χρησιμοποιούμε τα δάχτυλά μας και προσέχουμε το σχήμα των χειλιών μας. Στο φώνημα /ο/ η γλώσσα μας είναι κάτω και στο κέντρο και ακουμπά ελαφρά στη βάση της στοματικής κοιλότητας, τα χείλη μας στρογγυλεύουν και τα δάχτυλά μας (δείκτης και αντίχειρας) ενώνονται στο πλάι και σχηματίζουν έναν κύκλο. Στο φώνημα /ου/ η γλώσσα μας είναι στη μέση και μπροστά, τα χείλη μας μισοκλείνουν και ο δείκτης μας σχηματίζει κύκλους μπροστά από το στόμα. Επαναλαμβάνουμε τη διαδικασία μπροστά στον καθρέφτη.

2. Μαθαίνουμε το τραγούδι και στα συγκεκριμένα φωνήματα ακολουθούμε την παραπάνω διαδικασία. Επαναλαμβάνουμε πολλές φορές τον πρώτο στίχο

και τα χείλη μας παίρνουν το σωστό σχήμα. Δίνουμε ιδιαίτερη έμφαση στο τέλος του δεύτερου στίχου (δυο ωρούλες) και στο φώνημα /ο/, το οποίο πρέπει να τονίσουμε διπλά. Προσέχουμε την αναπνοή μας ανά στίχο και την στάση του σώματός μας.

3. Τώρα παίρνουμε τις μπαγκέτες (ξύλινες, χρωματιστές βέργες) και γινόμαστε μικροί μαέστροι τραγουδώντας και κουνώντας τη μπαγκέτα σε ρυθμό 2/4 (ρυθμικό σολφέζ).

4. Κάνουμε μελωδικό σολφέζ με τη βοήθεια των μπαγκέτων. Όταν τραγουδάμε την ίδια νότα επάνω στη μελωδία, φέρνουμε την μπαγκέτα μπροστά σα να τη χτυπάμε στον αέρα (δείχνω τον τρόπο).

4^η Δραστηριότητα: «Εννιά ακριβώς» (διάρκεια 10')

Το ρολόι πρέπει να δείξει εννιά ακριβώς και η ροζ ομάδα αναλαμβάνει το ρόλο του εκφωνητή. Το φύλλο στο ροζ πουγκί περιλαμβάνει τα εξής βήματα:

1. Ας γίνουμε όλοι ένα ρολόι. Σηκωνόμαστε όρθιοι, ενώνουμε τα χέρια και σχηματίζουμε έναν κύκλο ή καλύτερα ένα ρολόι.
2. Προχωράμε με βήματα τικ-τακ, σαν του δείκτες του ρολογιού. Στο τικ πηγαίνουμε ένα βήμα δεξιά και στο τακ ένα βήμα αριστερά. Ο κάθε χτύπος του ρολογιού αντιστοιχεί σε 1/4.
3. Σε κάθε βήμα μας χτυπάμε δυο παλαμάκια. Το κάθε παλαμάκι αντιστοιχεί σε 1/8.
4. Παίρνουμε τα κρουστά όργανα και δείχνουμε την αξία του ολόκληρου και του ήμισυ. Παίζουμε με το ρυθμό.

5^η Δραστηριότητα: «Έξι παρά πέντε» (διάρκεια 15')

Είναι η σειρά της πράσινης ομάδας να μας εξηγήσει τη διαδικασία της τελευταίας δραστηριότητας. Αφού σχηματίσει την ώρα στο χάρτινο ρολόι, διαβάζει το φύλλο με τις εξής οδηγίες:

1. Δραματοποίηση του τραγουδιού. Χωριζόμαστε σε δυο ομάδες, οι οποίες τοποθετούνται απέναντι η μία από την άλλη. Η πρώτη ομάδα έχει το ρόλο του εγγονού, ο οποίος υποτίθεται πως μιλάει στον καθρέφτη του. Η δεύτερη ομάδα είναι ο καθρέφτης και πρέπει να κινείται ακριβώς όπως κινείται ο εγγονός. Η κάθε ομάδα τραγουδάει ανά δίστιχο. Βοηθάω τα παιδιά υπενθυμίζοντας τους στίχους.
2. Ο εγγονός μεταμορφώνεται σε νοικοκυρά, σε ρομπότ και σε ξεκούρδιστο ρολόι. Ο καθρέφτης μιμείται την κίνηση αυτού που κάθε φορά έχει απέναντί του. Οι μαθητές μπορούν να αλλάζουν ομάδα.
3. Βάζουμε κίνηση στο τραγούδι. Δείτε τους δύο πρώτους στίχους του τραγουδιού και την κίνηση που αντιστοιχεί σε κάθε συλλαβή («Το ρο-...»- δύο παλαμάκια με τα χέρια ψηλά, «-λόι...»- δύο χτύποι στους ώμους με χέρια σταυρωμένα, «του παπ-...»- δύο χτύποι στα γόνατα, «-πού μου»-

δύο χτύποι στο πάτωμα). Η κίνηση αλλάζει ανά δύο συλλαβές και ο κάθε χτύπος αντιστοιχεί σε 1/8. Συζητάμε για τον δεύτερο στίχο και την αξία του δέκατου έκτου στη φωνή μας. Επαναλαμβάνουμε το συγκεκριμένο στίχο αρκετές φορές και στη συλλαβή –λό- κρατάμε τη νότα λίγο παραπάνω, καθώς πρόκειται για μια παρεστιγμένη νότα (δεν αναλύω πολύ). Δίνουμε μεγάλη προσοχή στις αναπνοές μας.

Για όποιον δυσκολεύεται στο συγχρονισμό μπορεί να κάνει μόνο τις δύο πρώτες κινήσεις (παλαμάκια-ώμοι) ή όποια κίνηση του φαίνεται πιο εύκολη. Αρκεί η κάθε κίνηση να έχει δύο χτύπους.

Τέταρτη διδασκαλία

- **Ημερομηνία: 19.3.2018**
- **Αριθμός μαθητών: επτά**
- **Τάξη: Α΄ Δημοτικού-τμήμα μουσικοκινητικής εκπαίδευσης του ΚΔΑΠ**
- **Υλικά: καθρέφτης, χαρτόνι με στίχους, φωτοτυπίες με ποιήματα, πλαστικά λουλούδια για μαλλιά, χρωματιστές κορδέλες για μαλλιά, καπέλο jockey, πίνακας/πίانو (στην αίθουσα διδασκαλίας)**
- **Τραγούδι: Το αεράκι**

Σκοποί:

- Να αναπτύξουν δεξιότητες ενεργητικής ακρόασης.
- Να αναπτύξουν τις φωνητικές τους δεξιότητες και να τραγουδούν ομαδικά διάφορα τραγούδια.
- Να αποκτήσουν γνώσεις και να αναπτύξουν τη δεξιότητα της άρθρωσης.
- Να εκτελούν απλά ρυθμικά και μελωδικά σχήματα.
- Να παίζουν μια ποικιλία απλών οργάνων.
- Να συνδυάζουν ήχους για να παράγουν απλές συνθέσεις.
- Να αναγνωρίζουν και να ταυτίζουν με εικόνες τους ήχους της φύσης και του αστικού εργασιακού περιβάλλοντος.
- Να οργανώνουν και να χρησιμοποιούν εκφραστικά σε απλές δομές στοιχεία του τονικού ύψους, διάρκειας, δυναμικής, ρυθμικής αγωγής (τέμπο).
- Να μάθουν να συνεργάζονται και να δουλεύουν ομαδικά.
- Να καλλιεργήσουν τη φαντασία τους.

Γλωσσικοί στόχοι:

- Να αναγνωρίσουν, να κατανοήσουν και να εκφέρουν τα φωνήματα /ε/ και /υ/.

Μουσικοί στόχοι:

- Να γνωρίσουν το διάστημα 5^{ης} καθαρό και τους όρους pianοκαι forte.
- Να μάθουν τι είναι τόνος και ημιτόνιο.
- Να συνοδεύσουν το ρυθμό και τη μελωδία χρησιμοποιώντας το σώμα τους και να συγχρονίσουν τις κινήσεις τους.

1^η Δραστηριότητα: «Η σειρήνα» (διάρκεια 10')

Ξεκινάω το μάθημα παίζοντας στο πιάνο το διάστημα πέμπτης καθαρό και τους ζητάω να μου πουν με ποιον ήχο μοιάζει. Αναπαράγουν τον ήχο της σειρήνας (ίου-ίου) και αναλύω τι σημαίνει ο όρος 'διάστημα πέμπτης καθαρό' στη μουσική αναφέροντας τις έννοιες 'τόνος' και ημιτόνιο'. Δείχνουμε την ακολουθία τόνων και ημιτόνιων στην κλίμακα ντο μείζονα στον πίνακα.

Υπενθυμίζω την κίνηση για την εκφορά του /ου/, που μάθαμε σε προηγούμενη διδασκαλία και έπειτα, δείχνω τη σωστή τοποθέτηση του φωνήματος /ι/. Η γλώσσα είναι μπροστά και ακουμπά τη βάση των κάτω δοντιών, τα χείλη και τα δόντια μας δεν είναι πολύ ανοιχτά και σχηματίζουν χαμόγελο και οι δείκτες των χεριών μας ακουμπούν τα δύο μάγουλα (χρήση καθρέφτη). Επαναλαμβάνουμε τον ήχο της σειρήνας τότε όλοι μαζί και τότε ο καθένας ξεχωριστά. Δίνω στα παιδιά τις φωτοτυπίες με τα ποιήματα³⁰ για να

εντοπίσουν και να κυκλώσουν τα γράμματα /ι/ αλλά και τα γράμματα που παράγουν το φώνημα /ι/.

Στη συνέχεια, τους δίνω τα φυλλάδια με τα ποιήματα για το γράμμα /ε/ και /αι/ και το φώνημα /ε/. Τα χείλη είναι ανοιχτά προς τα πλάγια και η άκρη της γλώσσας είναι κολλημένη στη βάση των κάτω δοντιών. Ο δείκτης και ο αντίχειράς μας σχηματίζει ένα ποτηράκι κάτω από τα χείλη

μας.

2^η Δραστηριότητα: «Το αεράκι» (διάρκεια 15')

Ξαναπαίζω το διάστημα πέμπτης καθαρό (λα-ρε), που αντιστοιχούσε στον ήχο της σειρήνας, αυτή τη φορά αντίστροφα (ρε-λα),

εισάγοντας τη μελωδία του τραγουδιού «Το αεράκι». Παίζω τη μουσική από την πρώτη στροφή, ενώ παράλληλα τραγουδώ. Στον τρίτο και τέταρτο στίχο τραγουδώ πιο σιγά, κάνοντας την κίνηση των χεριών προς τα κάτω (piano). Τοποθετώ στο κέντρο το χαρτόνι με τους στίχους και ξεκινούν την εκμάθηση του τραγουδιού. Δίνουμε προσοχή, όχι μόνο στα φωνήματα /ε/ και /ι/, αλλά και στα: /ρ/, /σ/, /α/, /ο/ και /ου/. Επίσης,

³⁰ Βλ. Παράρτημα: Ποιήματα, σελ. 101.

στην αρχή της δεύτερης στροφής τον στίχο «Μα ένα κόκκινο λουλούδι» δίνουμε προσοχή στις δύο πρώτες συλλαβές, που αντιστοιχούν σε 1/4 και στη διαδοχική κίνηση της στοματικής μας κοιλότητας, γιατί υπάρχει μια δυσκολία. Εάν κάποιος δεν μπορεί να το πει, τότε μπορεί να βγάλει το «μα» και να ξεκινήσει την στροφή από το «έ-να».

3^η Δραστηριότητα: «Παλιός κινηματογράφος» (διάρκεια 15')

Πρόκειται για δραματοποίηση του τραγουδιού εμπνευσμένη από τον παλιό ελληνικό κινηματογράφο. Μοιράζουμε τους ρόλους (5 αφηγητές, κόκκινο λουλούδι, θαλασσί τραγούδι) μετά από κλήρωση. Ο κάθε αφηγητής τραγουδάει από ένα δίστιχο (1^ο, 2^ο, 3^ο, 5^ο και 6^ο δίστιχο), το κόκκινο λουλούδι τραγουδάει το 4^ο δίστιχο, ενώ το θαλασσί τραγούδι κρατάει το ρυθμό με τη βοήθεια του ταμπουρίνου. Οι αφηγητές φορούν τις χρωματιστές κορδέλες και χορεύουν συρτάκι (δεξί πόδι κάνει βήμα δεξί, αριστερό πόδι σέρνεται προς το μέρος του και στην ένωσή τους χτυπάμε τα δάχτυλα), το κόκκινο λουλούδι φοράει ένα λουλούδι στα μαλλιά του και το θαλασσί τραγούδι φοράει ένα καπέλο jockey. Στο λα, λα, λα, λα, λα, λα τραγουδούν όλοι μαζί.

4^η Δραστηριότητα: «Let's get it rap» (διάρκεια 10')

Σε αυτήν τη δραστηριότητα θα μεταφερθούμε από το παλιό στο νέο και θα μάθουμε να 'ραπάρουμε'. Ο μαθητής, στον οποίο βάζω το jockey καπέλο στο κεφάλι του, πρέπει να επαναλάβει ένα δίστιχο με ομοιοκαταληξία στα γράμματα /ε/ και /ι/ σε ραπ ρυθμό. Στη συνέχεια, βγάζουμε τις δικές μας ρίμες³¹ σε δύο δσύλλαβους στίχους, έχοντας ως στόχο να περιγράψουμε ένα βασικό χαρακτηριστικό του διπλανού μας.

5^η Δραστηριότητα: «Ηχοεικόνα» (διάρκεια 5')

Δημιουργούμε την ηχοεικόνα ενός μικρού δάσους, το οποίο βρίσκεται στην πλαγιά ενός βουνού και πάλλεται από σφοδρούς ανέμους και την ηχογραφούμε.

³¹ Βλ. Παράρτημα: Οι δικές μας ρίμες, σελ. 114.

Πέμπτη διδασκαλία

- **Ημερομηνία: 26.3.2018**
- **Αριθμός μαθητών: επτά**
- **Τάξη: Α΄ Δημοτικού-τμήμα μουσικοκινητικής εκπαίδευσης του ΚΔΑΠ**
- **Υλικά: Η/Υ, καθρέφτης, χαρτί κουζίνας, κερί, χαρτόνι με στίχους, φωτοτυπίες με ποιήματα, πολύχρωμα χαρτιά, καλαμάκια, μαρκαδόροι, διπλόκαρφα, ψαλίδια, πίνακας/πιάνο (στην αίθουσα διδασκαλίας)**
- **Τραγούδι: Το φουρτούρι**

Σκοποί:

- Να αναπτύξουν δεξιότητες ενεργητικής ακρόασης.
- Να αναπτύξουν τις φωνητικές τους δεξιότητες και να τραγουδούν ομαδικά διάφορα τραγούδια.
- Να αποκτήσουν γνώσεις και να αναπτύξουν τη δεξιότητα της άρθρωσης.
- Να εκτελούν απλά ρυθμικά και μελωδικά σχήματα.
- Να παίζουν μια ποικιλία απλών οργάνων.
- Να συνδυάζουν ήχους για να παράγουν απλές συνθέσεις.
- Να αναγνωρίζουν και να ταυτίζουν με εικόνες τους ήχους της φύσης και του αστικού εργασιακού περιβάλλοντος.
- Να οργανώνουν και να χρησιμοποιούν εκφραστικά σε απλές δομές στοιχεία του τονικού ύψους, διάρκειας, δυναμικής, ρυθμικής αγωγής (τέμπο).
- Να μάθουν να συνεργάζονται και να δουλεύουν ομαδικά.
- Να καλλιεργήσουν τη φαντασία τους.

Γλωσσικοί στόχοι:

- Να αναγνωρίσουν, να κατανοήσουν και να εκφέρουν το φώνημα /φ/

Μουσικοί στόχοι:

- Να μάθουν να διαχωρίζουν τις μείζονες από τις ελάσσονες κλίμακες.
- Να μάθουν τι είναι το τριημιτόνιο.
- Να συνοδεύσουν το ρυθμό και τη μελωδία χρησιμοποιώντας ρυθμικά κρουστά όργανα.

1^η Δραστηριότητα: «Το κερί» (διάρκεια 15')

Η δραστηριότητα αυτή είναι κατά βάση άσκηση διαφραγματικής αναπνοής. Ωστόσο, τη χρησιμοποιώ και για την εκφορά του φωνήματος /φ/. Καθόμαστε στο κέντρο της μοκέτας σε σχήμα κύκλο με σταυρωμένα τα πόδια (στάση Βούδα) και τους αγκώνες ακουμπισμένους στα γόνατα. Κρατάμε πολύ προσεχτικά ένας-ένας το κερί, το οποίο είναι αναμμένο και η διαδικασία κυλάει κυκλικά. Παίρνουμε αναπνοή από τη μύτη και προσπαθούμε να φυσήξουμε τη φλόγα τόσο, ώστε να τρεμοπαίζει αλλά να μη σβήσει.

Για όποιον δε θέλει, φοβάται ή δεν μπορεί, προτείνεται να κρατήσει ένα φύλλο από χαρτί κουζίνας στο ύψος του κεφαλιού του και να το φυσάει, ώστε το χαρτί να έχει μια συνεχόμενη κίνηση.

Στη συνέχεια, αναφέρω τη σωστή τοποθέτηση και εκφορά του /φ/. Οι επάνω κοπτήρες ακουμπούν στα κάτω χείλη και ο ήχος /φ/ βγαίνει από μια σχισμή στη μέση των πάνω δοντιών. Το χέρι μας είναι μπροστά από το στόμα, ώστε να νιώθει το φύσημα. Εντοπίζουμε το γράμμα /φ/ στα ποιήματα της φωτοτυπίας και αναφέρουμε λέξεις από /φ/.

2^η Δραστηριότητα: «Το φουρφούρι» (διάρκεια 20')

Ξεκινώ τη διδασκαλία του τραγουδιού παίζοντας τη μελωδία του στο πιάνο. Στην πορεία, επαναλαμβάνω το πρώτο μέτρο και ζητάω από τα παιδιά να μετρήσουν την αξία του, ώστε να μου δώσουν ρυθμό. Μόλις το βρουν, τους μοιράζω κρουστά όργανα για να με συνοδεύουν. Τώρα εντάσσω και τους στίχους και ζητάω να επαναλάβουν μετά από μένα (φύσηξε βοριά- φύσηξε βοριά/φύσα δυνατά-φύσα δυνατά). Κάνουμε επανάληψη την εκφορά των φωνημάτων που δουλέψαμε στις προηγούμενες διδασκαλίες και δίνουμε προσοχή στον έκτο και έβδομο στίχο, και συγκεκριμένα στα εξής σημεία: «πάλι ακίνητα έχουν», «πάνω στο βουνό, πάρκο αιολικό».

Επαναλαμβάνουμε το τραγούδι δίνοντας έμφαση αυτή τη φορά στο φώνημα /φ/ κρατώντας το χέρι μας μπροστά από τα χείλη για να νιώθουμε τον αέρα κάθε φορά που εκφέρουμε το γράμμα /φ/. Το κάνουμε πολύ αργά και παρατηρούμε αν νιώθουμε κάτι στο χέρι μας στην εκφορά άλλων γραμμάτων.

3^η Δραστηριότητα: «Ωρα για μουσική» (διάρκεια 10')

Θυμόμαστε τι είναι ο τόνος και το ημιτόνιο στη μουσική από προηγούμενες αναφορές. Έπειτα, εντοπίζουμε τη βασική διαφορά ανάμεσα στις ελάσσονες και τις μείζονες κλίμακες, λυπημένες και χαρούμενες αντίστοιχα (παίζοντας στο πιάνο). Στην πορεία τους διηγούμαι μια αυτοδημιούργητη ιστορία. «Ένα κορίτσι πέντε χρονών, η Χαρά (φανταστικό πρόσωπο), ζούσε δίπλα σε ένα ποτάμι. Κοντά στο σπίτι της υπήρχε ένα δάσος, στο οποίο μια μέρα ξέσπασε φωτιά. Η Χαρά, λοιπόν, επειδή έκανε πολλή παρέα με τα ζώα του δάσους, επιχείρησε να τα σώσει και να τα περάσει στην απέναντι όχθη του ποταμιού. Για καλή της τύχη στο ποτάμι υπήρχαν πέντε μεγάλοι βράχοι, πάνω στους οποίους μπορούσε να πατήσει (οι πέντε βράχοι αντιστοιχούν στην πρώτη μελωδική φράση του τραγουδιού σολ-σολ-φα δίεση-μι ύφεση-φα δίεση). Μόλις είδε τη φωτιά, περνάει πάνω από τα βράχια», (παίζω τη μελωδία στο πιάνο) «και τρέχει αμέσως να σώσει όλα πουλιά του δάσους» (αυτό το κάνουμε για όλες τις ομάδες των ζώων και μετά από ένα σημείο τραγουδούν τα παιδιά τη μελωδία με λα-λα-λα-λα-λα). Έτσι, τα παιδιά επαναλαμβάνουν τη μελωδία αρκετές φορές και στο τέλος κάνουμε μια μικρή αναφορά στον όρο ‘τριημιτόνιο’³² και στο συγκεκριμένο σημείο του τραγουδιού (μι ύφεση- φα- φα δίεση).

4^η Δραστηριότητα: «Το δικό μας αιολικό πάρκο» (διάρκεια 15’)

Είναι η στιγμή που θα φτιάξουμε τα δικά μας φουρφούρια. Καθόμαστε όλοι μαζί στη μοκέτα, έχουμε δίπλα μας τα απαραίτητα υλικά (χρωματιστά φύλλα, καλαμάκια, μαρκαδόρους, διπλόκαρφα) και εξηγώ προφορικά στα παιδιά τα βήματα για την κατασκευή³³. Παράλληλα κάνουμε μια συζήτηση για τα αιολικά πάρκα, την αιολική ενέργεια και τη σημασία της για την παραγωγή ηλεκτρικού ρεύματος και βλέπουμε φωτογραφίες με αιολικά πάρκα στην Ελλάδα μέσω Η/Υ³⁴. Στο τέλος, φυσάμε τα φουρφούρια (με τον τρόπο που αναφέραμε παραπάνω) για δούμε αν πέτυχε η κατασκευή.

³² Η απόσταση ανάμεσα από δύο συνεχείς νότες που απέχουν μεταξύ τους τρία ημιτόνια.

³³ <https://www.youtube.com/watch?v=OsJeU7QBpnk> (προσπελάστηκε στις 25/3/2018).

³⁴ https://el.wikipedia.org/wiki/Κατηγορία:Αιολικά_πάρκα_Ελλάδας (προσπελάστηκε στις 25/3/2018).

Έκτη διδασκαλία

- **Ημερομηνία: 16.4.2018**
- **Αριθμός μαθητών: επτά**
- **Τάξη: Α΄ Δημοτικού-τμήμα μουσικοκινητικής εκπαίδευσης του ΚΔΑΠ**
- **Υλικά: Η/Υ, χαρτόνι με στίχους, φύλλα με στίχους, φωτοτυπίες με ποιήματα, λευκές κόλλες Α4, πλαστικές κάρτες με γράμματα και εικόνες, πίνακας/πίانو/ρυθμικά κρουστά (στην αίθουσα διδασκαλίας)**
- **Τραγούδι: Βλέπω**

Σκοποί:

- Να αναπτύξουν δεξιότητες ενεργητικής ακρόασης.
- Να αναπτύξουν τις φωνητικές τους δεξιότητες και να τραγουδούν ομαδικά διάφορα τραγούδια.
- Να αποκτήσουν γνώσεις και να αναπτύξουν τη δεξιότητα της άρθρωσης.
- Να εκτελούν απλά ρυθμικά και μελωδικά σχήματα.
- Να παίζουν μια ποικιλία απλών οργάνων.
- Να συνδυάζουν ήχους για να παράγουν απλές συνθέσεις.
- Να αναγνωρίζουν και να ταυτίζουν με εικόνες τους ήχους της φύσης και του αστικού εργασιακού περιβάλλοντος.
- Να οργανώνουν και να χρησιμοποιούν εκφραστικά σε απλές δομές στοιχεία του τονικού ύψους, διάρκειας, δυναμικής, ρυθμικής αγωγής (τέμπο).
- Να μάθουν να συνεργάζονται και να δουλεύουν ομαδικά.
- Να καλλιεργήσουν τη φαντασία τους.

Γλωσσικοί στόχοι:

- Να αναγνωρίσουν, να κατανοήσουν και να εκφέρουν το φώνημα /β/.

Μουσικοί στόχοι:

- Να μάθουν να παίζουν σε ρυθμό 2/4 και 4/4
- Να συνοδεύσουν το ρυθμό και τη μελωδία χρησιμοποιώντας ρυθμικά κρουστά όργανα.

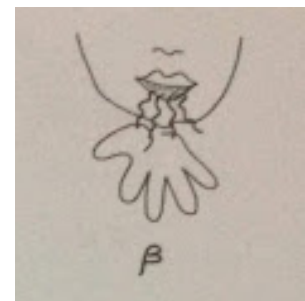
1^η Δραστηριότητα: «Ας θυμηθούμε τα παλιά» (διάρκεια 5΄)

Στόχος αυτής της δραστηριότητας είναι να δώ αν θυμούνται κάτι από την προηγούμενη διδασκαλία. Στο κέντρο της μοκέτας έχω αφήσει το δικό μου φουρφούρι και μόλις το δουν τους ρωτάω τι είναι και αν θυμούνται το τραγούδι. Υπενθυμίζω τους πρώτους στίχους και τη μελωδία, καθώς και την κίνηση που συνοδεύει την εκφορά του φωνήματος. Τραγουδάμε το τραγούδι «το φουρφούρι».

2^η Δραστηριότητα: «Σεισμικές δονήσεις» (διάρκεια 10')

Για πείτε μου τώρα με τον ίδιο τρόπο το γράμμα /β/. Τι παρατηρείτε; Τι νιώθετε; Τονίζω την τοποθέτηση του φωνήματος στην στοματική κοιλότητα: οι επάνω κοπτήρες ακουμπούν στο κάτω χείλος, από την σχισμή των δοντιών βγαίνει ο αέρας σχηματίζοντας τον ήχο /β/ και στα χείλη μας νιώθουμε μια δόνηση. Κοιτάμε τον εαυτό μας στον καθρέφτη.

Κατά την άρθρωση του, το κάτω χείλος τραβιέται λίγο προς τα μέσα, υψώνεται προς τα πάνω και με την εσωτερική του πλευρά πλησιάζει τις άκρες των άνω κοπτήρων. Το άγγιγμα δεν είναι πλήρες και σφιχτό. Μεταξύ των δοντιών και του κάτω χείλους μένει στενή δίοδος, από την οποία περνά ο αέρας, τρίβεται στα τοιχώματα της και δημιουργείται ο ήχος /β/. Τα χειλοδοντικά γίνονται με την βοήθεια του κάτω χείλους να πλησιάζει τα πάνω δόντια. Η γλώσσα δεν συμμετέχει στην άρθρωση, βρίσκεται όμως σε σχετική ηρεμία και ετοιμότητα για την άρθρωση του επόμενου ήχου. Η κάτω σιαγόνα οπισθοχωρεί ελαφρά, για να δώσει τη δυνατότητα στο κάτω χείλος να τοποθετηθεί κάτω από τους άνω κοπτήρες. Οι ηχητικές συνδέσεις ταλαντεύονται.

Στη συνέχεια διαβάζουμε τα ποιήματα³⁵ από τις φωτοτυπίες, εντοπίζουμε και κυκλώνουμε το γράμμα /β/. Βγάζω τις πλαστικοποιημένες κάρτες³⁶ με τα γράμματα /β/ και /φ/ και τις ανακατεύω. Τραβάω μία κάρτα απότομα και οι μαθητές τρέχουν να βρουν αντικείμενα που ξεκινούν από το αναγραφόμενο γράμμα (με μεγάλη προσοχή).

3^η Δραστηριότητα: «Ντάρι, Ντάρι» (διάρκεια 15')

³⁵ Βλ. Παράρτημα: Ποιήματα, σελ. 101.

³⁶ Βλ. Παράρτημα: Φωτογραφικό υλικό, σελ. 117.

Στη συνέχεια, ακούμε το παραδοσιακό τραγούδι «Ντάρι, ντάρι» και τους μοιράζω τα φύλλα με τους στίχους³⁷ (μόνο το ρεφρέν). Βρίσκουμε τις ομοιοκαταληξίες, το χορεύουμε και συζητάμε για το ρυθμό του (2/4). Τους ζητάω να μου αναφέρουν ονόματα ελληνικών παραδοσιακών χορών που ξέρουν, ονομασίες ψαριών και παροιμίες με τα ψάρια³⁸.

4^η Δραστηριότητα: «Βλέπω» (διάρκεια 15')

Βγάζω το χαρτόνι με τους στίχους του τραγουδιού και το διαβάζουμε. Εντοπίζουμε τις ομοιότητες και τις διαφορές με το παραδοσιακό τραγούδι. Τραγουδούμε αυτούς τους στίχους με τη μελωδία του παραδοσιακού τραγουδιού για να δούμε αν ταιριάζει (με τη σωστή εκφορά που μάθαμε παραπάνω). Τους μοιράζω ρυθμικά κρουστά όργανα, παίζω στο πιάνο το μοτίβο από τη μελωδία του τραγουδιού «Βλέπω» και τους ζητάω να με συνοδεύσουν σε ρυθμό 4/4 και 2/4. Τι άλλαξε; Υπάρχει καμία διαφορά; Έπειτα, ζητάω να μου χτυπήσουν στο όργανο κάθε μια συλλαβή. Με τι αντιστοιχεί αυτός ο χτύπος; Τραγουδάμε το τραγούδι τοποθετώντας τα φωνήματα σωστά στο στόμα μας και δίνουμε έμφαση στο δεύτερο στίχο (γιαλό-ένα), στον τρίτο (κι οι γλάροι) και στον έκτο (βλέπουμε ο ψαράς).

5^η Δραστηριότητα: «Ο ψαράς και το χρυσόψαρο» (διάρκεια 15')

Ακούμε την ηχογραφημένη ιστορία «Ο ψαράς και το χρυσόψαρο»³⁹ από τον Η/Υ και στη συνέχεια τη συζητάμε. Ακολουθεί το παιχνίδι φαντασίας με τις πλαστικοποιημένες κάρτες⁴⁰. Μοιράζω δύο κάρτες στον καθένα άσχετες μεταξύ τους και ο κάθε μαθητής έχει χρόνο να σκεφτεί τη φανταστική ιστορία του. Όποιος επιθυμεί, τη ζωγραφίζει.

³⁷ http://www.stixoi.info/stixoi.php?info=Lyrics&act=details&song_id=1657 (προσπελάστηκε στις 14/4/2018).

³⁸ <https://www.sansimera.gr/proverbs/categories/215> (προσπελάστηκε στις 14/4/2018).

³⁹ <https://paramythades.org/2013/09/19/o-ψαράς-και-to-χρυσόψαρο> (προσπελάστηκε στις 14/4/2018).

⁴⁰ Βλ. Παράρτημα: Φωτογραφικό υλικό, σελ. 117.

Έβδομη διδασκαλία

- **Ημερομηνία: 23.4.2018**
- **Αριθμός μαθητών: επτά**
- **Τάξη: Α΄ Δημοτικού-τμήμα μουσικοκινητικής εκπαίδευσης του ΚΔΑΠ**
- **Υλικά: Η/Υ, χαρτόνι με στίχους, φύλλα με στίχους και ιστορίες, πλαστικές κάρτες με γράμματα και εικόνες, πίνακας/πιάνο/ρυθμικά κρουστά (στην αίθουσα διδασκαλίας)**
- **Τραγούδι: Η ποντικίνα**

Σκοποί:

- Να αναπτύξουν δεξιότητες ενεργητικής ακρόασης.
- Να αναπτύξουν τις φωνητικές τους δεξιότητες και να τραγουδούν ομαδικά διάφορα τραγούδια.
- Να αποκτήσουν γνώσεις και να αναπτύξουν τη δεξιότητα της άρθρωσης.
- Να εκτελούν απλά ρυθμικά και μελωδικά σχήματα.
- Να παίζουν μια ποικιλία απλών οργάνων.
- Να συνδυάζουν ήχους για να παράγουν απλές συνθέσεις.
- Να αναγνωρίζουν και να ταυτίζουν με εικόνες τους ήχους της φύσης και του αστικού εργασιακού περιβάλλοντος.
- Να οργανώνουν και να χρησιμοποιούν εκφραστικά σε απλές δομές στοιχεία του τονικού ύψους, διάρκειας, δυναμικής, ρυθμικής αγωγής (τέμπο).
- Να μάθουν να συνεργάζονται και να δουλεύουν ομαδικά.
- Να καλλιεργήσουν τη φαντασία τους.

Γλωσσικοί στόχοι:

- Να αναγνωρίσουν, να κατανοήσουν και να εκφέρουν τα φωνήματα /π/ και /ν/.

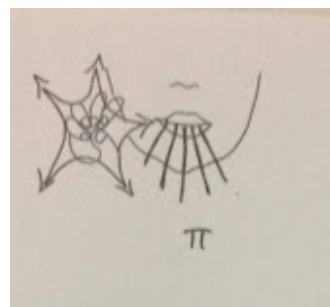
Μουσικοί στόχοι:

- Να μάθουν το ρυθμό 3/4.
- Να συνοδεύσουν το ρυθμό και τη μελωδία χρησιμοποιώντας ρυθμικά κρουστά όργανα ή το σώμα τους.

1^η Δραστηριότητα: «Πυροτεχνήματα» (διάρκεια 2΄)

Υποδέχομαι τους μαθητές στην τάξη με ήχους από πυροτεχνήματα⁴¹. Στη συνέχεια καθόμαστε στη μοκέτα και συζητάμε αν-πού-πότε έχουν ακούσει/δει πυροτεχνήματα. Μπορείτε να μου περιγράψετε τον ήχο τους;

Με αυτόν τον τρόπο δείχνω τη σωστή τοποθέτηση του φωνήματος /π/ μαζί με την αντίστοιχη κίνηση. Το /π/ ως προς τον τόπο είναι διχειλικό, ως προς τον τρόπο είναι στιγμιαίο και ως προς την ηχηρότητα είναι άηχο. Τα χείλη μας ενώνονται για να εμποδίσουν απόλυτα την χωρίς φωνή ροή του αέρα. Η μαλακή υπερώα ανασηκώνεται με σκοπό τη δημιουργία ενδοστοματικής πίεσης. Τα χείλη χωρίζουν για να επιτρέψουν την χωρίς φωνή πίεση του αέρα. Ξεφεύγοντας με τη μορφή ενός αναπνευστικού ξεσπάσματος. Τα χείλη μας μένουν κλειστά και με την ώθηση του αέρα που βρίσκεται μέσα στο στόμα δονούνται και ανοίγουν. Το χέρι μας είναι μπροστά στο στόμα με τα δάχτυλα ενωμένα και με την εκπνοή του αέρα ανοίγουν σα να σκάει κάτι μπροστά στα μάτια μας. Το δοκιμάζουμε όλοι μαζί.

2^η Δραστηριότητα: «Στου Μανώλη την ταβέρνα» (διάρκεια 3΄)

Στη συνέχεια μοιράζω τους στίχους από το παραπάνω- γνωστό σε όλους- τραγούδι⁴² και ξεκινάμε να το τραγουδούμε. Στην τουφεκιά και στα κρασιά αναπαράγουμε και τον αντίστοιχο ήχο. Στην τουφεκιά εκφέρουμε το φώνημα /π/ μαζί με την κίνηση και στους στίχους «ε ρε ζουμ τριάντα ένα...» χτυπάμε παλαμάκια.

3^η Δραστηριότητα: «Η ποντικίνα» (διάρκεια 15΄)

Ξεκινώ να τραγουδώ το τραγούδι «η ποντικίνα» και ζητάω από τα παιδιά να κάνουν δυάδες και μια τριάδα και να βρουν έναν τρόπο να το χορέψουν (βαλς). Μόλις ολοκληρώσουν με το χορό βγάζω το χαρτόνι με τους επιλεγμένους στίχους (τέσσερις πρώτοι στίχοι της πρώτης στροφής και τέσσερις πρώτοι στίχοι της δεύτερης) και με αργό ρυθμό ξεκινούμε να το τραγουδάμε και στην πορεία να το χορέψουμε. Δίνουμε έμφαση τόσο στην εκφορά του /π/, στον δεύτερο στίχο (των επιλεγμένων κομματιών) «κι άλλο...», στον τέταρτο «την ταβέρνα» και στον έκτο «κι έπεσε...». Στη φράση «στου Δήμου την ταβέρνα» τονίζουμε το /ν/, ώστε η άρθρωσή μας να ακούγεται πιο καθαρά.

⁴¹<https://www.youtube.com/watch?v=cvArNzYJTz8> (προσπελάστηκε στις 21/4/2018).

⁴²<https://lyricstranslate.com/el/greek-children-songs-stou-manoli-tin-taverna> (προσπελάστηκε στις 21/4/2018).

Και πώς εκφέρεται το /v/; Η γλώσσα βρίσκεται πάνω από την μαλακή υπερώα. Η υπερώα είναι χαμηλά και ο αέρας περνά μέσα από την ρινική κοιλότητα. Τα χείλη και τα δόντια μας είναι ελαφρώς ανοιγμένα, ενώ η άκρη της γλώσσας ακουμπά στο

εσωτερικό των πάνω κοπτήρων. Ο ήχος βγαίνει από τη μύτη μας και τα δύο δάχτυλα (δείκτης και μεσαίο) σχηματίζουν ένα «v» κάτω από τα χείλη. Επαναλαμβάνουμε το τραγούδι προσέχοντας την εκφορά και των δύο φωνημάτων /π/ και /v/. Συζητάμε για το ρυθμό 3/4 και παίζουμε σε αυτόν το ρυθμό στα κρουστά μας όργανα.

4^η Δραστηριότητα: «Ομοιότητες και διαφορές» (διάρκεια 5')

Βρίσκουμε τις ομοιότητες και τις διαφορές ανάμεσα στα δύο παραπάνω τραγούδια και τις συζητάμε.

5^η Δραστηριότητα: «Πες το με φράσεις» (διάρκεια 10')

Μοιράζω στους μαθητές κορδέλες (για όποιον δε θέλει έχω μανταλάκια) και τους ζητάω να τις φορέσουν. Είμαστε όρθιοι ο ένας πίσω από τον άλλο και 'το τρενάκι' που δημιουργείται κοιτάει εμένα. Τοποθετώ στην κορδέλα του πρώτου μαθητή μια κάρτα με εικόνες από αρχικά γράμματα /π/ και /v/, την οποία δεν μπορεί να δει. Εκείνος γυρνά στον δεύτερο και του ζητά να περιγράψει την εικόνα χωρίς να πει τη λέξη, ώστε να καταλάβει ποια εικόνα έχει στην κορδέλα του. Μόλις πρώτος μαθητής πει τη «μαγική λέξη» πηγαίνει στο τέλος και η ίδια διαδικασία ακολουθείται για τον δεύτερο στη σειρά μαθητή.

6^η Δραστηριότητα: «Το συμβούλιο των ποντικών» (διάρκεια 5')

Διαβάζουμε φωναχτά τον μύθο του Αισώπου «το συμβούλιο των ποντικών⁴³» και συζητάμε το ηθικό δίδαγμα. Στη συνέχεια ρωτάω τη γνώμη των παιδιών για τα ψέματα και κάνουμε μια όμορφη συζήτηση στο κέντρο της αίθουσας.

7^η Δραστηριότητα: «Kwenkhos» (διάρκεια 10')

⁴³<http://blogs.sch.gr/tsiriss/2015/07/14/to-symbooulio-twn-pontikwn>
(21/4/2018).

Επειδή έχουν πέσει κατά πολύ οι παλμοί μας, σηκωνόμαστε για να μάθουμε (προφορικά) ένα αφρικάνικο τραγούδι⁴⁴, το οποίο διδάχθηκα από τη μαέστρο D' Oreen Rao κατά τη διάρκεια της Θερινής Ακαδημίας με θέμα «Διεύθυνση ορχήστρας», που πραγματοποιήθηκε τον Ιούλιο του 2017 στην πόλη της Κέρκυρας. Η επιλογή αυτού του τραγουδιού έγινε για τους εξής λόγους: α) περιλαμβάνει όλα τα φωνήεντα και κάποια σύμφωνα που δουλέψαμε σε προηγούμενες διδασκαλίες, β) δεν έχει ελληνικό στίχο, οπότε οι μαθητές δεν εστιάζουν στις λέξεις αλλά στα φωνήματα, γ) μπορούμε να βάλουμε δικούς μας στίχους και δ) είναι απλό, διασκεδαστικό και με πολύ ωραία μελωδία και κίνηση. Για κάθε φώνημα κάνουμε την αντίστοιχη κίνηση, με αποτελέσματα να φαίνεται σα να μιλάμε στη νοηματική.

8^η Δραστηριότητα: «Θυμάσαι;» (διάρκεια 10')

Η δραστηριότητα λειτουργεί σα συνέχεια της προηγούμενης και έχει ως στόχο την ανάκληση των προηγούμενων τραγουδιών που διδαχθήκαμε. Καθόμαστε στο κέντρο της αίθουσας σε σχήμα κύκλου και κρατώ στα χέρια μου δέκα κάρτες με τα γράμματα /α/, /ε/, /ο/, /ι/, /ου/, /ρ/, /σ/, /φ/, /β/ και /π/. Δίπλα τοποθετώ κάρτες μπερδεμένες με τις εξής εικόνες: σταγόνα, αέρας, ρολόι, φουρφούρι, ποντίκι, καπέλο (Άρες μάρες κουκουνάρες) και μάτια (βλέπω). Με αυτόν τον τρόπο προσπαθώ να βοηθήσω τους μαθητές να θυμηθούν τα τραγούδια που αντιστοιχούν σε κάθε φώνημα. Για κάθε κάρτα τους δίνω λίγο χρόνο να σκεφτούν και όταν δυσκολεύονται παίζω τη μελωδία στο πιάνο. Σε κάθε τραγούδι προσέχουμε την εκφορά των φωνημάτων, την στάση του σώματός μας, την αναπνοή μας και το χρώμα της φωνής μας.

⁴⁴<http://ingeb.org/spiritua/siyahamb.html> (προσπελάστηκε στις 21/4/2018).

Όγδοη διδασκαλία

- **Ημερομηνία: 30.4.2018**
- **Αριθμός μαθητών: επτά**
- **Τάξη: Α΄ Δημοτικού-τμήμα μουσικοκινητικής εκπαίδευσης του ΚΔΑΠ**
- **Υλικά: Η/Υ, χαρτόνι με στίχους, κόλλες Α4, πίνακας/πιάνο/ρυθμικά-μελωδικά κρουστά (στην αίθουσα διδασκαλίας), ψωμί**
- **Τραγούδι: Τα ψίχουλα**

Σκοποί:

- Να αναπτύξουν δεξιότητες ενεργητικής ακρόασης.
- Να αναπτύξουν τις φωνητικές τους δεξιότητες και να τραγουδούν ομαδικά διάφορα τραγούδια.
- Να αποκτήσουν γνώσεις και να αναπτύξουν τη δεξιότητα της άρθρωσης.
- Να εκτελούν απλά ρυθμικά και μελωδικά σχήματα.
- Να παίζουν μια ποικιλία απλών οργάνων.
- Να συνδυάζουν ήχους για να παράγουν απλές συνθέσεις.
- Να αναγνωρίζουν και να ταυτίζουν με εικόνες τους ήχους της φύσης και του αστικού εργασιακού περιβάλλοντος.
- Να οργανώνουν και να χρησιμοποιούν εκφραστικά σε απλές δομές στοιχεία του τονικού ύψους, διάρκειας, δυναμικής, ρυθμικής αγωγής (τέμπο).
- Να μάθουν να συνεργάζονται και να δουλεύουν ομαδικά.
- Να καλλιεργήσουν τη φαντασία τους.

Γλωσσικοί στόχοι:

- Να αναγνωρίσουν, να κατανοήσουν και να εκφέρουν το φώνημα /ψ/.

Μουσικοί στόχοι:

- Να μάθουν το ρυθμό 5/4.
- Να συνοδεύσουν το ρυθμό και τη μελωδία χρησιμοποιώντας ρυθμικά-μελωδικά κρουστά όργανα ή το σώμα τους.

1^η Δραστηριότητα: «Τα ψίχουλα» (διάρκεια 15')

Το τραγούδι αυτό το επιλέγω γιατί: α) είναι γραμμένο σε μείζονα κλίμακα, β) κατά τη γνώμη μου έχει ωραία μελωδία, γ) έχει εναλλαγή του ρυθμού από 2/4 σε 5/4 εντός του τραγουδιού και δ) μπορεί να δουλεutenεί η εκφορά του φωνήματος /ψ/, το οποίο είναι ένα διπλό σύμφωνο (/π/ και /σ/, φωνήματα που έχουμε δουλέψει στο παρελθόν).

Ξεκινώ παίζοντας τη μελωδία του τραγουδιού στο μεταλλόφωνο (τη μελωδία του πρώτου στίχου/φράση-μοτίβο) και τραγουδώ με λα-λα-λα αντί για λόγια. Οι μαθητές επαναλαμβάνουν τη φράση χτυπώντας τα χέρια τους στα γόνατα, έτσι ώστε να μου δίνουν ρυθμό. Στη συνέχεια εντάσσω και τους στίχους (μόνο την πρώτη στροφή) και ακολουθείται η ίδια διαδικασία (επανάληψη μετά από εμένα) υπενθυμίζοντας τον τρόπο εκφοράς των φωνημάτων /π/ και /σ/.

2^η Δραστηριότητα: «Το τρίηχο» (διάρκεια 15')

Ζητάω από τους μαθητές να εντοπίσουν στους στίχους τρισύλλαβες λέξεις και να προτείνουν κι άλλες. Παίρνουμε μελωδικά κρουστά όργανα και δίνουμε τρεις χτύπους στο καθένα (κάθε χτύπος και μια συλλαβή) και σχηματίζουμε τρίηχα. Γράφουμε τις νότες του καθένα στον πίνακα και σχηματίζουμε μοτίβα-φράσεις. Μόλις ολοκληρώσουν και οι επτά μαθητές κι έχοντας σχηματίσει επτά τρίηχα, τα εντάσσουμε σε μια σύνθεση με ρυθμό 2/4, που αποτελείται από ένα ελλιπές μέτρο τρία κανονικά (δύο τρίηχα ογδόων το καθένα). Το επαναλαμβάνουμε όλο μαζί και με τον τρόπο αυτό έχουμε συνθέσει τη δική μας μουσική.

3^η Δραστηριότητα: «Παίξε με το ρυθμό» (διάρκεια 15')

Όπως έχουμε τα μελωδικά κρουστά παίζουμε σε ρυθμό 2/4 και τραγουδάμε το τραγούδι «Ο κούκος⁴⁵», που ξέρουν ήδη. Αν δεν πετύχει με τα μελωδικά κρουστά τα αντικαθιστούμε με ρυθμικά. Κάνουμε εξάσκηση στην εναλλαγή του ρυθμού από 2/4 σε 5/4.

4^η Δραστηριότητα: «Διάλειμμα στην αυλή» (διάρκεια 15')

Από τον ήχο του κούκου περνάμε στον ήχο κι άλλων πουλιών. Ήρθε η ώρα να βγούμε στην αυλή του Κδαπ και να ακούσουμε τον ήχο των πουλιών, των εντόμων και των δέντρων. Καθόμαστε στο κέντρο της αυλής κοντά στην παιδική χαρά και κλείνουμε τα μάτια μας για δύο λεπτά. Έπειτα, παράγουμε τους ήχους των ζώων που μόλις ακούσαμε και συζητάμε για τον τρόπο με τον οποίο παράγουν ήχο, για παράδειγμα τα τριζόνια, τα

⁴⁵ Βλ. Παράρτημα: Ο κούκος, σελ. 115.

τζιτζίκια, ακόμη και τα δελφίνια. Επίσης, σχολιάζουμε τον τρόπο με τον οποίο συνομιλούν τα ζώα και πώς κάποιοι ήχοι υποδηλώνουν τα συναισθήματά τους, π.χ. φόβο ή κίνδυνο.

Τοποθετούμε ψίχουλα στο πεζούλι που βρίσκεται παραπέρα και επιστρέφουμε στη θέση μας. Συζητάμε για τα ζώα που ενδεχομένως έχουμε στο σπίτι μας, για αγαπημένα μας ζώα, για επισκέψεις σε ζωολογικούς κήπους ή χώρους που φιλοξενούνται ζώα, για τις ανάγκες τους και τη φροντίδα που χρειάζονται. Στο τέλος κοιτάμε αν από το πεζούλι λείπουν τα ψίχουλα και συζητάμε γιατί τρίψαμε το ψωμί και δεν βάλαμε μια ολόκληρη φέτα, όπως τρώμε κι εμείς. Με την ολοκλήρωση και αυτής της δραστηριότητας επιστρέφουμε στην αίθουσα για να αποχαιρετιστούμε.

Φόρμα συναίνεσης γονέων-Επιστολή

Αγαπητοί γονείς,

Κατά την εκπόνηση της μεταπτυχιακής μου εργασίας για το Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών "Μουσική Παιδαγωγική" του τμήματος Μουσικών Σπουδών του Ιονίου Πανεπιστημίου, απαιτείται η πραγματοποίηση έρευνας στο τμήμα μουσικοκινητικής εκπαίδευσης του ΚΔΑΠ, όπου εργάζομαι εθελοντικά ως δασκάλα και ερευνήτρια. Ο τίτλος της έρευνας είναι «Η βελτίωση της άρθρωσης των παιδιών μέσω μουσικο-γλωσσικών δραστηριοτήτων με βάση τα παιδικά τραγούδια της Μαρίζας Κωχ». Θα ήθελα παρακαλώ την άδειά σας για τη συμμετοχή των παιδιών στην έρευνα αυτή. Πρόκειται για διαδικασία που θα πραγματοποιηθεί την ώρα του μαθήματος της μουσικής, για 8 μαθήματα, από εμένα την ίδια με τη συμμετοχή της μουσικοπαιδαγωγού-υπεύθυνης του τμήματος. Ακολουθεί αναλυτικά το πλαίσιο και η διαδικασία:

1. Σκοπός της έρευνας

Με την παρούσα έρευνα θα προσπαθήσουμε να μελετήσουμε τη συμβολή του τραγουδιού στην ανάπτυξη των γλωσσικών δεξιοτήτων και ειδικότερα στην ανάπτυξη της δεξιότητας της άρθρωσης και στην εξάσκηση και πιθανή βελτίωσή της σε παιδιά πρώτης σχολικής ηλικίας. Έχουν επιλεγεί οχτώ παιδικά τραγούδια της Μαρίζας Κωχ πάνω στα οποία θα σχεδιαστούν δραστηριότητες και μέσω της συμμετοχικής παρατήρησης και των αναστοχαστικών ημερολογίων που θα τηρηθούν, θα προσπαθήσουμε να διερευνήσουμε τους τρόπους με τους οποίους μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την κατάκτηση, αλλά και περαιτέρω εξέλιξη και εξάσκηση των γλωσσικών δεξιοτήτων των παιδιών, με ιδιαίτερη έμφαση στη δεξιότητα της άρθρωσης.

2. Διαδικασία της έρευνας

Η έρευνα συνίσταται στην παρατήρηση της πορείας της διδακτικής μεθόδου. Κατά τη διάρκεια του μαθήματος της μουσικής θα γίνεται παρατήρηση από την εκπαιδευτικό-ερευνήτρια. Θα καταγράφονται τα στάδια της διδασκαλίας και αν είναι αποτελεσματικά ή όχι και, σε περίπτωση που το επιτρέψετε, τα μαθήματα θα βιντεοσκοπηθούν για τις ανάγκες της ανάλυσης των ερευνητικών δεδομένων.

3. Αναμενόμενα οφέλη από την έρευνα

Έρευνες που μελετούν τη συμβολή του τραγουδιού στη βελτίωση της άρθρωσης έχουν διεξαχθεί ήδη. Η παρούσα έρευνα φέρει την πρωτοτυπία της στην επιλογή των συγκεκριμένων τραγουδιών της Μαρίζας Κωχ, καθώς και στις δραστηριότητες που θα

σχεδιαστούν για τους μαθητές της τάξης. Ως προς την πρακτική συνεισφορά της παρούσας έρευνας μπορούμε να πούμε πως θα μπορέσει να λειτουργήσει ως ένας οδηγός, ως ένα πρότυπο σχεδιασμού δραστηριοτήτων με βάση τα συγκεκριμένα τραγούδια και με σκοπό την ανίχνευση της καταλληλότητάς τους στη βελτίωση της άρθρωσης σε παιδιά προσχολικής ηλικίας. Πολλοί άλλοι ερευνητές-εκπαιδευτικοί μπορούν να χρησιμοποιήσουν την παρούσα έρευνα ως παράδειγμα και υπόδειγμα για τη δική τους τάξη και τη δημιουργία του δικού τους διδακτικού υλικού.

4. Πιθανοί κίνδυνοι/δυσκολίες

Δεν υπάρχουν κίνδυνοι ή δυσκολίες, δεδομένου ότι η έρευνα θα πραγματοποιηθεί μέσα στο οικείο και ασφαλές περιβάλλον της τάξης του ΚΔΑΠ.

5. Ανωνυμία/προστασία προσωπικών δεδομένων

Βεβαιώνεται ότι θα τηρηθεί απολύτως η προστασία προσωπικών δεδομένων. Δεν θα σημειωθούν σε κανένα σημείο της έρευνας τα ονόματα ή άλλα στοιχεία των παιδιών, ούτε θα χρησιμοποιηθεί η βιντεοσκόπηση του μαθήματος για κανενός είδους δημόσια παρουσίαση. Γίνεται μόνο για την καταγραφή του μαθήματος και την πιο αντικειμενική παρατήρηση και σχολιασμό της μεθόδου της διδασκαλίας και θα διαγραφεί μετά την ολοκλήρωσή της.

6. Άρνηση/απόσυρση

Οποιαδήποτε στιγμή το παιδί μπορεί να αποχωρήσει από την έρευνα.

7. Ερωτήσεις

Μη διστάσετε να κάνετε ερωτήσεις γύρω από το σκοπό ή την διαδικασία της εργασίας. Αν έχετε οποιαδήποτε αμφιβολία ή ερώτηση, ζητήστε μας να σας δώσουμε διευκρινίσεις απευθυνόμενοι στους:

Χατζηκυριάκου Άννα, Εκπαιδευτικός Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης και Μουσικός,
email: annoula_hatzi@yahoo.gr (ερευνήτρια)

Διονυσίου Ζωή, Επίκουρος Καθηγήτρια Μουσικής Παιδαγωγικής Ιονίου Πανεπιστημίου, email: dionyssiou@gmail.com (επιστημονική υπεύθυνη)

Ευχαριστώ,

Η εκπαιδευτικός-ερευνήτρια

Χατζηκυριάκου Άννα

ΥΠΟΓΡΑΦΗ ΕΡΕΥΝΗΤΗ / ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ

8. Υπεύθυνη δήλωση / υπογραφή:.....

Δηλώνω υπεύθυνα ότι αποδέχομαι τη συμμετοχή του παιδιού μου στην έρευνα. Με την υπογραφή μου δηλώνω ότι δίνω την άδεια να βιντεοσκοπηθεί το μάθημα στο οποίο θα συμμετέχει το παιδί μου αλλά με την απόλυτη διατήρηση της ανωνυμίας του. Το παιδί μου διατηρεί το δικαίωμα να αποσυρθεί από τη διαδικασία της έρευνας σε οποιοδήποτε στάδιο της διεξαγωγής της.

ΥΠΟΓΡΑΦΗ ΓΟΝΕΑ Ή ΚΗΔΕΜΟΝΑ/ ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ

Πίνακας 1. Οδηγός διδασκαλιών της ερευνήτριας

	<i>Επιλεγμένα Τραγούδια</i>	<i>Ημερομηνία διδασκαλίας</i>	<i>Γλωσσικοί στόχοι</i>	<i>Μουσικοί στόχοι</i>	<i>Δραστηριότητες</i>
1	Άρες μάρες κουκουνάρες	26/2/2018	P, σ	Σολφέζ στον αέρα, ρυθμός 2/4, ηχοεικόνα	• Το μπαλόκι. • Νιώθω το /ρ/ και το /σ/. • Ο κύριος Σολ • Άρες, μάρες, κουκουνάρες. • Πραγματεντάδες στη λαϊκή αγορά. • Ο Πλουμιστός.
2	Η σταγόνα	5/3/2018	A	Συγχρονισμός κινήσεων σε ρυθμό 2/4, αλλοιώσεις/stac cato, μουσικο- θεατρική παράσταση	• Πιτσιλιές στο τζάμι. • Ο σταγονούλης και η σταλίτσα. • Ένα βήμα παραπέρα. • Πείραμα. • Βροχή, σύννεφα, λάσπες. • Τα συναισθήματα της βροχής.
3	Το ρολόι του παππού μου	12/3/2018	OY, ο, ω	Συγχρονισμός ρυθμού και κινήσεων, ρυθμικό- μελωδικό σολφέζ με επανάληψη της ίδιας νότας, αξίες, δραματοποίηση	• Τι ώρα είναι; • Μία και μισή. • Τέσσερις και τέταρτο. • Εννιά ακριβώς. • Έξι παραπέντε.
4	Το αεράκι	19/3/2018	I, ε	Διάστημα 5 ^{ης} καθαρό, τόνος/ημιτόνιο, piano/forte, Συγχρονισμός, δραματοποίηση	• Η σειρήνα. • Το αεράκι. • Παλιός κινηματογράφος. • Let's get it rap. • Ηχοεικόνα.

5	Φουρφούρι	26/3/2018	Φ	Ελάσσονες/μείζονες κλίμακες, τριημιτόνιο, ρυθμός 4/4 με κρουστά όργανα, διαφραγματική αναπνοή	• Το κερί. • Το φουρφούρι. • Ωρα για μουσική • Το δικό μας αιολικό πάρκο.
6	Βλέπω	16/4/2018	Β	Ρυθμός 2/4 και 4/4 με τη χρήση κρουστών οργάνων	• Ας θυμηθούμε τα παλιά. • Σεισμικές δονήσεις • Ντάρι, ντάρι. • Βλέπω. • Ο ψαράς και το χρυσόψαρο.
7	Η ποντικίνα	23/4/2018	Π, ν	Ρυθμός 3/4/ με τη χρήση κρουστών οργάνων	• Πυροτεχνήματα. • Στου Μανώλη την ταβέρνα. • Η ποντικίνα. • Ομοιότητες και διαφορές. • Πες το με φράσεις. • Kwenkhos. • Θυμάσαι;
8	Τα ψίχουλα	30/4/2018	Ψ	Εναλλαγή ρυθμού από 2/4 σε 5/4, τρίηχο	• Τα ψίχουλα. • Το τρίηχο. • Παίξε με το ρυθμό. • Διάλειμμα στην αυλή.

Ποιήματα

1. Α, α Αρκούδα

Άσπρη αρκούδα στ' άσπρο χιόνι
τ' αρκουδάκι της μαλώνει.
"Τι θα γίνεις, τι θα γίνεις;
Αχ αγράμματος θα μείνεις".

"Μ' αρρωσταίνει δεν θ' αντέξω,
δεν μ' ακούς και θ' αγριέψω!
Εάν δεν μάθεις τ' άλφα βήτα,
γάμα, δέλτα, ε και θήτα,
όπως όλα τα παιδάκια
θα σε κάνω παϊδάκια!"

2. Β, β Βάτραχοι

Βρε, βρε, βρε βαθιά στο βάλτο
είν' τα τούρλα άνω κάτω,
βάτραχος βρεγμένος βγαίνει
από βάρκα βουλιαγμένη.

Βρεκεκέξ, βήχει και βρίζει
και τα βράχια φοβερίζει!

3. Ε, ε Ελέφαντες

Είδαν έξι ελέφαντες
εφτά ελεφαντίνες.
"Ερχόσαστε;" είπαν αυτοί,
είπανε "ναι" εκείνες.

Και ξεκινήσανε γραμμή
στην εξοχή εκδρομή
και έφτασαν και έφαγαν
και έπαιζαν και έφυγαν.

4. I, ι Ιπποπόταμοι

Τρεις ιπποπόταμοι χοντροί
πήγανε στις Ινδίες,
ίδρωσαν, γρίπη έπαθαν
και άλλες ιστορίες.
Και αρρωστήσαν σοβαρά
με ίκτερο και ιλαρά!

Καλή ιδέα είχανε και πήγανε το τρίο
να βρούνε ένα Ισπανό που είχε ιατρείο
κι αυτός διέταξε ευθύς να πάρουν βιταμίνες,
ένα σακί καθαρτικό κι ένα σακί ασπιρίνες.

5. N, ν Νάνος

Μες στη νύχτα ένας νάνος
Ελληνοαμερικάνος,
νανουρίζει όλο νάζι
μια νυφίτσα που νυστάζει.

"Νάνι νάνι, νάνι, νάνι,
νάνι το νινί να κάνει".

6. O, o Ορτύκι

Ορτύκι όμορφο χοντρό
πήγε μια μέρα στο χορό
στο ορνιθοτροφείο

μαζί με κάποιο θείο.

"Όχι" ποτέ δεν έλεγε
κι όλο το βράδυ χόρευε
με κότες και κοκόρια
κορίτσια κι αγόρια.

7. Π, π Πάπιες

Πέντε πάπιες παλαβές
παχουλές και παρδαλές
για περίπατο πηγαίνουν
περπατούν να μη παχαίνουν.

Πεζοδρόμιο, πλακάκια
προχωράνε τα παπάκια.
Πέντε πίσω, πέντε μπρος
τι περίπατος λαμπρός!

8. Ρ, ρ Ρινόκερος

Ο ρινόκερος κι η ρέγγα
ράβουν ροζ ριγάτη τέντα.
Ράβουν στη ραπτομηχανή μ' ορμή
και τραγουδάνε "Ντο, Ρε, Μι",
και Ρε και ρία-ρία-ρο
τραγούδι να 'χει πολλά ρο!

9. Σ, σ Σκουλήκι

Το στριμμένο το σκουλήκι
μέσα στην σαπυνοθήκη
πλένει ένα σαλιγκάρι.
"Στάσου" λέει " κι είσαι χάλια,

μες στη σκόνη, μες στα σάλια!"

"Στάσου σαματά μη κάνεις
δε σε σκούπισα ακόμα.
Μη στριγγλίζεις θα σου μούνε
σαπουνάδες μες στο στόμα!

10. Φ, φ Φώκιες

Φίλες φώκιες φαλακρές
φάβα φτιάχνουν και φακές
φρέσκα φύκια, φασολάκια
και φουρνίζουν φραντζολάκια.

Φώναζαν και φλυαρούσαν
κι όλο τη φωτιά φυσούσαν
κι από πάνω το φεγγάρι
φώτιζε σαν φως φανάρι.

11. Ψ, ψ Ψείρα

Ψείρα πάει μ' ένα ψύλλο
βόλτα πάνω σ' ένα σκύλο
βόλτα απ' την ουρά ως τη μύτη
σ' ένα σκύλο ψηλομύτη.

"Ψιτ, θαρρώ πως ψιχαλίζει!
Ψάξε να βρεις, να μη βραχούμε
το αυτί του να κρυφτούμε".

Παρτιτούρες τραγουδιών

Άρες μάρες κουκουνάρες Hares mares koukounares

Στίχοι - Μουσική: Μαρίζα Κω
Stichoι - Mousikē: Mariza Kōel

♩ = 108

1. Ά - ρες μα - ρες κου - κου - νά - ρες αγ - γου - ρά - κια και - γκι - νά - ρες
Ha - res ma - res kou - kou - na - res an - gou - ra - kia kia - nki - na - res

5
τρι - α - ντα - φυλ - λιές και κά - κτοι μέ - σα κιέ - ξωα -
tri - a - nta - phyl - lies kai ka - ktoi me - sa kie - xōa -

8
πό το φρά - ζη.
po to phra - chtē.

1. Άρες, μάρες, κουκουνάρες,
αγγουράκια κι αγκινάρες,
τριανταφυλλιές και κάκτοι,
μέσα κι έξω από το φράχτη.

2. Τα αρπάζει ο αγέρας
με το πρώτο φως της μέρας
και τα κάνει ένα κουβάρι,
τα πηγαίνει στο παζάρι.

3. Άρες, μάρες, κουκουνάρες,
μια χαρά και δυο τρομάρες,
τα μπιζέλια, τα καρότα
τα ακοιμήθηκαν με τα χόρτα.

1. Hares, mares, koukounares,
angourakia ki ankinares,
triantaphyllies kai kaktoi,
mesa ki exō apo to phrachtē.

2. Ta harpazei o hageras
me to prōto phōs tēs meras
kai ta kanei ena kouvari
ta pēgainei sto pazari.

3. Hares, mares, koukounares,
mia chara kai dyo tromares,
ta bizelia, ta karota
tsakōthēkan me ta chorta.

Βλέπω Vlepō

Στίχοι - Μουσική: Μαρίζα Κωχ
Stichoι - Mousikē: Mariza Kōch

3

Ντάρι, ντάρι, ντάρι, ντάρι,
βλέπουμε, ο ψαράς το πιάνει.
Βλέπετε, σινιάλο κάνει,
βλέπουν όλοι στο τηγάνι

Ντάρι, ντάρι, ντάρι, ντάρι,
ο ψαράς σινιάλο κάνει,
ο ψαράς σινιάλο κάνει,
βάλτε λάδι στο τηγάνι.

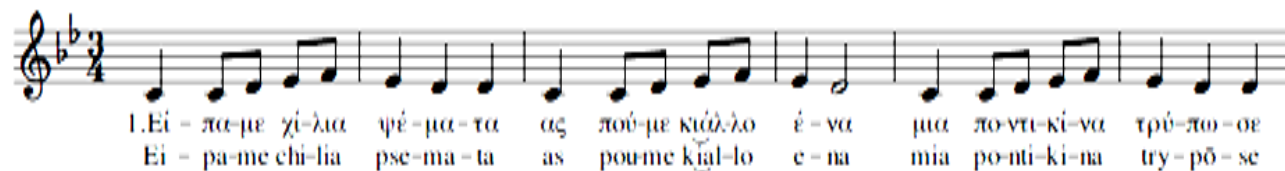
Dari, dari, dari, dari,
vlepoume, o psaras to pianei.
Vlepete, sinialo kanei,
vlepoun oloi sto tēgani

Dari, dari, dari, dari,
o psaras sinialo kanei,
o psaras sinialo kanei,
valte ladi sto tēgani.

Η ποντικήνα Hē pontikina

Στίχοι - Μουσική: Μαρίζα Κοχ
Stichoi - Mousikē: Mariza Kōch

♩ = 120

1. Είπαμε χίλια ψέματα
ας πούμε κι άλλο ένα.
Μια ποντικήνα τρύπωσε
σου Δήμου την ταβέρνα.

1. Eipame chilia psemata
as poume ki allo ena.
Mia pontikina trypōse
sou Dēmou tēn taverna.

Οι γάτες που την είδανε
κρύφτηκαν στο πατάρι,
άφησαν χάμω ένα κεφτέ
κι ένα μεγάλο ψάρι.

Hoi gates pou tēn eidane
kryphṭēkan sto patari,
aphēsan chamō ena kephte
ki ena megalō psari.

2. Η ποντικήνα γλίστρησε
κι έπεσε στο κελάρι
σε μια γραβιέρα στρόγγυλη,
μεγάλη σα φεγγάρι.

2. Hē pontikina glistrēse
ki epese sto kelari
se mia graviera strongylē,
megalē sa phengari.

Και μια και δυο και τρεις φορές,
κι επτά κι οχτώ και δέκα,
απ' τη γραβιέρα έβγαανε
και έμπαινε στη φέτα.

Kai mia kai dyo kai treis phores,
ki ephta ki ochtō kai deka,
ap' tē graviera evgainē
kai empaine stē pheta.

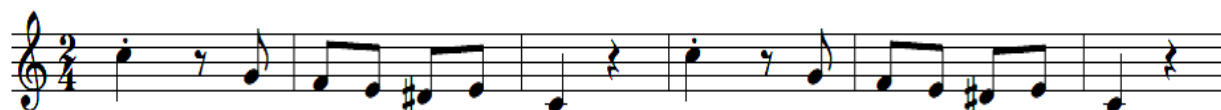
3. Βασιλείο των ποντικών
έγινε το κελάρι,
αφού οι γάτες προτιμούν
κεφτέ και φρέσκο ψάρι.

3. Vasileio tōn pontikōn
egine to kelari,
aphou hoi gates protimoun
kephte kai phresko psari.

Η σταγόνα Hē stagona

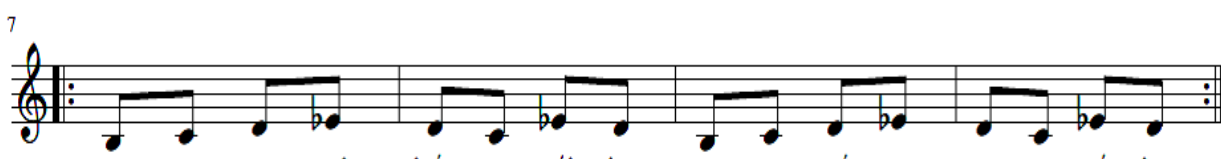
Στίχοι - Μουσική: Μαρίζα Κωχ
Stichoi - Mousikē: Mariza Kōch

♩ = 112

1. Μια στα - γό - να κι άλ - λη μια πέ - σαν' απ' τη λε - μο - νιά
Mia sta - go - na kīal - lē mia pe - san' ap' tē le - mo - nia

7

στης τρια - ντα - φυλ - λιάς τα φύλ - λα και τα πιά - νεια - να - τρι - χί - λα.
stēs tria - nta - phyl - lias ta phyl - la kai ta pia - neia - na - tri - chi - la.

1. Μια σταγόνα κι άλλη μια
πέσαν' απ' τη λεμονιά
στης τριανταφυλλιάς τα φύλλα
και τα πιάνει ανατριχίλα. (δισ)

1. Mīa stagona ki allē mia
pesan' ap' tē lemonia
stēs triantaphyllias ta phylla
kai ta pianei anatrighila. (dis)

2. Μια σταγόνα δυο και τρεις
κι άλλες χίλιες δεκατρείς
εκυλήσαν στο ποτάμι
και κανένας δεν τις φτάνει. (δισ)

2. Mīa stagona dyo kai treis
ki alles chilies dekatreis
ekylēsan sto potami
kai kanenas den tis phtanei. (dis)

3. Το ποτάμι τρέχει, τρέχει
κι η σταγόνα δεν αντέχει,
κύλησε και κολυμπάει
κι όπου πάνε οι άλλες πάει. (δισ)

3. To potami trechei, trechei
ki hē stagona den antexei,
kylēse kai kolympaei
ki opou pane oi alles paei. (dis)

Τα ψίχουλα Ta psychoula

Στίχοι - Μουσική: Μαρίζα Κοχ
Stichoi - Mousikē: Mariza Kōch

♩ = 108

1. Την ψίχα που έχει το ψωμί
θα κάνω ψιχουλάκια,
να ρίξω στα μικρά πουλιά
που ψάχνουν για σποράκια.

Μια μέλισσα επέρασε
και δε μου χαμογέλασε. (δις)

2. Θα ρίξω ψίχουλα εδώ,
θα ρίξω παραπέρα
και στο μπαλκόνι το ψηλό,
να πάει περισσότερα.

Μια πεταλούδα πέρασε
και δε μου χαμογέλασε. (δις)

3. Ο φούρνος ψήνει το ψωμί,
ο κόσμος τ' αγοράζει
κι εγώ τα ψίχουλα σκορπώ
κι η μάνα μου φωνάζει.

Η γάτα μου επέρασε
γλυκά μου χαμογέλασε.
Τώρα κοιτάζουμε αγκαλιά
πίσω απ' το τζάμι τα πουλιά.

1. Tēn psicha pou echei to psōmi
tha kanō psychoulakia,
na rixō sta mikra poulia
pou psachnoun gia sporakia.

Mia melissa eperase
kai de mou chamogelase. (dis)

2. Tha rixō psychoula edō,
tha rixō parapera
kai sto balkoni to psēlo,
na paei peristera.

Mia petalouda perase
kai de mou chamogelase. (dis)

3. O phournos psēnei to psōmi,
o kosmos t' agorazei
ki egō ta psychoula skorpō
ki hē mana mou phōnazēi.

Hē gata mou eperase
glyka mou chamogelase.
Tōra koitazoume ankalia
pisō ap' to tzami ta poulia.

Το αεράκι To aeraki

Στίχοι - Μουσική: Μαρίζα Κοχ
Stichoi - Mousikē: Mariza Kōch

♩ = 120

1. Του πελάγου τ' αεράκι
με το γαλανό μπλουζάκι,
κουβαλούσε όλο το χρόνο
το τραγούδι κι ήταν μόνο.

λα λα λα λα λα λα λα λα
λα λα λα λα λα

2. Μα ένα κόκκινο λουλούδι
λέει στο θαλάσσι τραγούδι:
«Έλα μπες στα πέταλά μου,
να χαρείς το άρωμά μου».

λα λα λα λα λα λα λα λα
λα λα λα λα λα

3. Κι από τότε γίναν φίλοι
και σε κάθε Μάρτη, Απρίλη,
ανταμώνουν και γλεντούνε
κι όλα γύρω τραγουδούνε.

λα λα λα λα λα λα λα λα
λα λα λα λα λα

1. Tou pelagou t' aeraki
me to galano blouzaki,
kouvalouse olo to chrono
to tragoudi ki hētan mono.

la la la la la la la la
la la la la la

2. Ma ena kokkino louloudi
leei sto thalassi tragoudi:
«Ela bes sta petala mou,
na chareis to arōma mou».

la la la la la la la la
la la la la la

3. Ki apo tote ginan philoi
kai se kathe Martē, Aprilē,
antamōmoun kai glentoune
ki ola gyrō tragoudoune.

la la la la la la la la
la la la la la

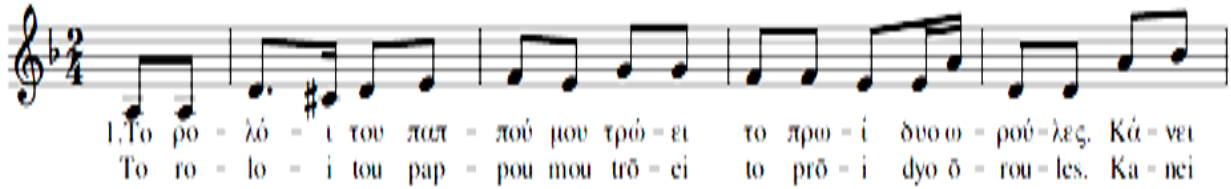
Το ρολόι του παππού μου

Το roloi του pappou mou

Στίχοι - Μουσική: Μαρίζα Κωχ

Stichoi - Mousikē: Mariza Kōch

♩ = 84

1. Το ρολόι του παππού μου
τρώει το προί δυο ωρούλες.
Κάνει λίγο πως δουλεύει
κι ύστερα τις τρώει ούλες.

1. To roloi tou pappou mou
trōei to prōi dyo ōroules.
Kanei ligo pōs douleuei
ki ystera tis trōei oules.

2. Απ' τις δώδεκα και πέρα
τρώει κοπανιστόν αέρα.
Τρώει κοπανιστόν αέρα
απ' τις δώδεκα και πέρα.

2. Ap' tis dōdeka kai pera
trōei kopaniston haera.
Trōei kopaniston haera
ap' tis dōdeka kai pera.

3. Μεσημέρι στο τραπέζι:
- Τι θα φάει όλο το σόι;
Τι θα φάει όλο το σόι;
- Μα ό,τι τρώει το ρολόι.

3. Mesēmeri sto trapezi:
-Ti tha phaei olo to soi;
Ti tha phaei olo to soi;
-Ma o, ti trōei to roloi.

4. Απ' τις δώδεκα και πέρα
τρώει κοπανιστόν αέρα.
Τρώει κοπανιστόν αέρα
απ' τις δώδεκα και πέρα.

4. Ap' tis dōdeka kai pera
trōei kopaniston haera.
Trōei kopaniston haera
ap' tis dōdeka kai pera.

Το φουρφούρι To phourphouri

Στίχοι - Μουσική: Μαρίζα Κωχ
Stichoi - Mousikē: Mariza Kōch

♩ = 112

1. Φύ - ση - ξε βο - ριά φύ - σα δυ - να - τά
Phy - sē - xe vo - ria phy - sa dy - na - ta

3
το φουρ - φού - ρι στο μπαλ - κό - νι σου χα - μο - γε - λά.
to phour - phou - ri sto bal - ko - ni sou cha - mo - ge - la.

1. Φύσηξε βοριά, φύσα δυνατά,
το φουρφούρι στο μπαλκόνι σου χαμογελά.

1. Physēxe voria, physa dynata,
to phourphouri sto balkoni sou chamogela.

2. Φύσηξα εγώ, φύσα το κι εσύ,
πήρε μια στροφή και άιντε, άλλη μια στροφή.

2. Physēxa egō, physa ki esy,
pēre mia strophē kai ainte, allē mia strophē.

3. Στρίβει μια φορά, κρίμα στη χαρά,
πάλι ακίνητα έχουν μείνει τα όμορφα φτερά.

3. Strivei mia phora, krima stē chara,
pali akinēta echoun meinei ta omorpha phtera.

4. Πάνω στο βουνό πάρκο αιολικό,
φύσηξε βοριά να δώσεις ρεύμα ηλεκτρικό.

4. Panō sto vouno parko aioliko,
Physēxe voria na dōseis reuma ēlektriko.

5. Φύσηξε βοριά, φύσα δυνατά,
το φουρφούρι στο μπαλκόνι σου χαμογελά.

5. Physēxe voria, physa dynata,
to phourphouri sto balkoni sou chamogela.

Ο Πλουμιστός (παιδικό τραγούδι)

Αυγή-αυγή χαράζει,
αυγή αυγερινός
κι αδιάκοπα φωνάζει,
ο Πλουμιστός.

Ωραίες κορδέλες,
κουβαρίστρες καλές
και πλουμιστές.

Οι δικές μας ρίμες⁴⁶

Η Σοφία, η γατούλα,
βόσκει κατ' στη χορταρούλα

Και η Δέσποινα παρέα,
τα περνάει φίνα, ωραία.

Και η Κωνσταντίνα δίπλα,
τρώει μια γλυκούλα δίπλα.

Και η Άννα, η Αννούλα,
πάει κι αυτή στη χορταρούλα.

Να τη τώρα κι η Μαρία,
που όλο λέει: «Κυρία, Κυρία!».

Ωπ, κι ο Θάνος μες στη μέση,
ποιος Ronaldo και ποιος Messi;

Ήρθε τώρα κι η Ιόλη
και χοροπηδούνε όλοι!

⁴⁶ Τα ονόματα των μαθητών έχουν αλλαχτεί από την εκπαιδευτικό-ερευνήτρια.

Ο κούκος

Ο αέρας μουρμουρίζει
Μέσα από τα κλαδιά
Και πέρα απαντάει
Του κούκου η λαλιά
Κου κου (δix) τουί, τουί, τουού
Κου κου (δix) τουί, τουί, τουού

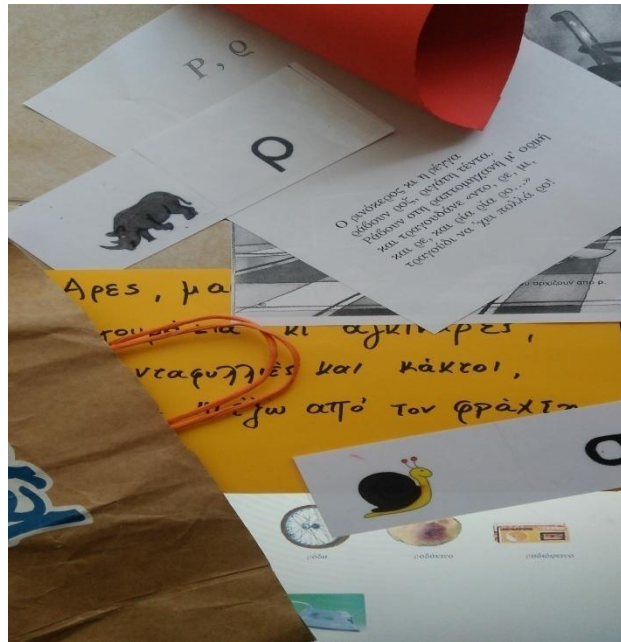
Το Συννεφάκι

(Από τον δίσκο Μικρές Μουσικές Ιστορίες)

Ένα συννεφάκι άσπρο σαν βαμβάκι
απ'τον ουρανό,
θέλει να πηδήσει και να σταματήσει
πάνω στο βουνό.
Δίχως να προσέχει, άρχισε να τρέχει
και σε μια στιγμή,
σ'άλλα συννεφάκια, άσπρα και γκριζάκια,
πέφτει με ορμή.
Μαύρισε απ'τον πόνο κι όπως ήταν μόνο
μες στον χαλασμό,
άρχισε να κλαίει κι έπεφτε το δάκρυ
δίχως τελειωμό.
Κι έτσι η βροχούλα από τη λιμνούλα
που 'χε μαζευτεί,
γλύστρισε κι αρχίζει τώρα να ποτίζει
την καλή μας γη. (δισ)

Φωτογραφικό υλικό

1^η Διδασκαλία

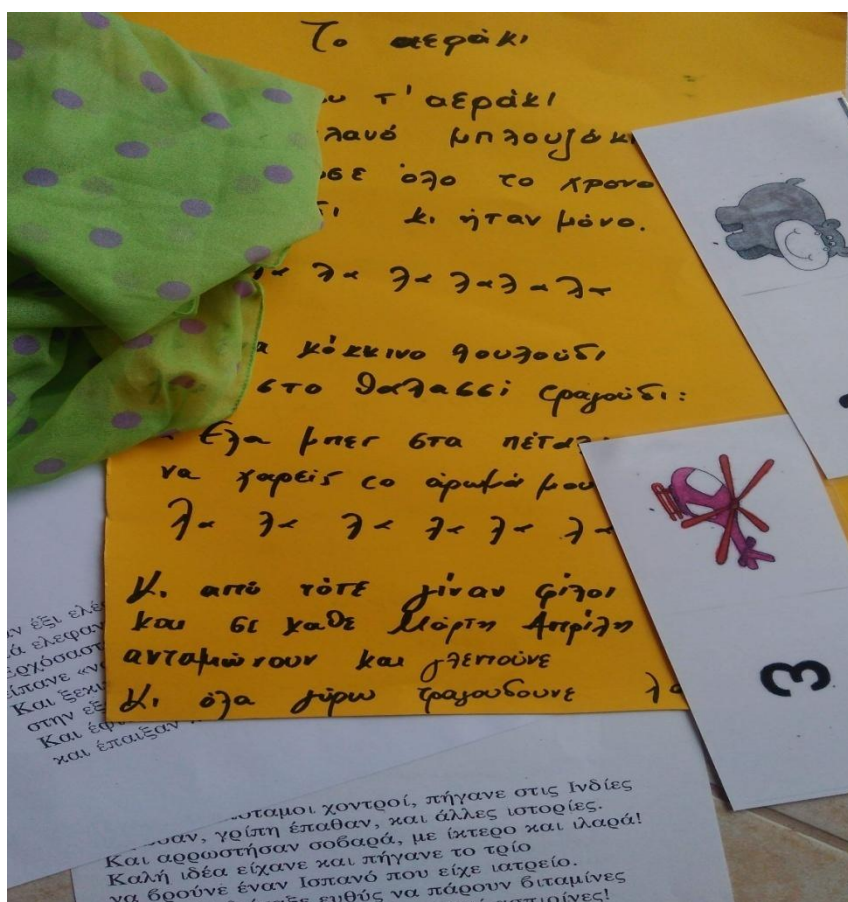
2^η Διδασκαλία

3^η Διδασκαλία

4^η Διδασκαλία

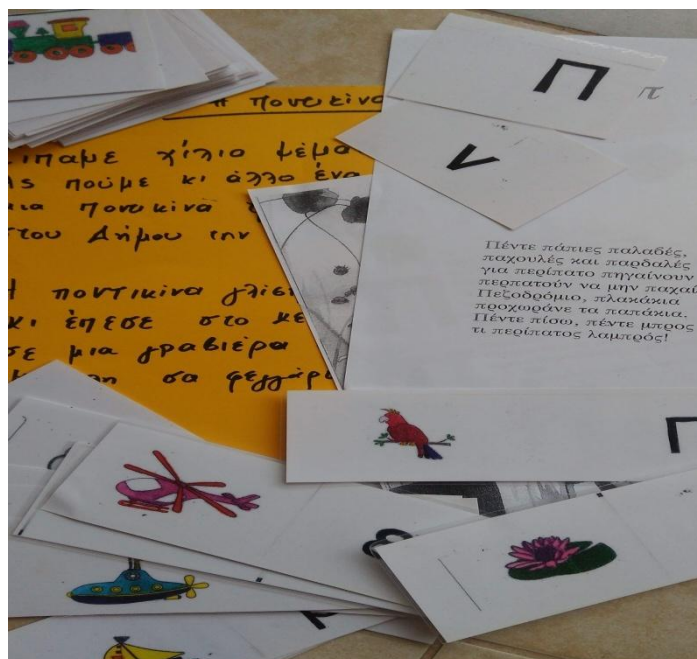
5^η Διδασκαλία

6^η Διδασκαλία

7^η Διδασκαλία

Το αναστοχαστικό ημερολόγιο

